Poštarina plaćena u gotovu.

GOD. LXX. ZAGREB, STUDENI 1944. BROJ 11.

MJESEČNIK

GLASILO HRVA[illegible]
DRUŽTVA

ZAGREB, Marulićev trg 12.II
Sbutega Petar, sudac Sudb.stola

SADRŽAJ:

	Strana
Pravna sviest čovječanstva	505
Kriminologija i škole kaznenog prava — dr. Juraj Kulaš, odvjetnik, Zagreb	507
Založni poslovi u starom Dubrovniku — dr. Frano Kesterčanek, odvj. Dubrovnik	521
Položaj obitelji, djece — ratne sirotčadi i nezakonite djece prema državnoj zaštiti i naknadi — dr. Josip Krpan, pročelnik Sred. za. rat. ozlj. . .	525
Hrvatsko rudarsko pravo i put njegove preobrazbe — Branko Sambrailo, tajnik Upr. sud.	528
Uvažavanje ženine imovine pri odmjerenju pristojnog uzdržavanja	534
O odlaganju deložacije povodom opozicione tužbe — dr. B. Kraus, sudac kot. suda I., Zagreb . .	538
Hrvatska zadruga — dr. Milan Sokolić, odvj., Ogulin	542
Dužnost kućevlastnika držati stan u upotrebljivom stanju	543
Pravosuđe	545
Kratke obćenite upute	549
Pabirci	550
Iz Odvjetničke komore u Zagrebu	552

20648

Još je znatan broj članova, koji niesu platili dodatak od Kn 600.— za drugo poljeće, a ima ih pače i takvih, koji još više zaostaše. Danas bar nije težko razmjerno tako malo svote namiriti. Pobliže na zadnjoj stranici omota.

I ovaj broj je zakasnio zbog ograničenja rada u tiskari, iako je uredničtvo spremilo građu za nj' još koncem listopada.

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

ZAGREB, STUDENI 1944.

GOD. LXX. BROJ 11.

Pravna sviest čovječanstva

Kad je Shylok u poznatoj Shakespearovoj drami tražio od dužda, neka mu dozvoli odsjeći iz živog tiela mletačkog trgovca Antonia funtu mesa, zahtievao je time izvršenje ugovora, koji da mu to pravo daje. Ugovor je glasio: ako Antonio u određenome roku ne vrati tri tisuće dukata, koju svotu bio je Shylok uzajmio Antonievu prijatelju Bassaniu a za koji dug Antonio je jamčio, imat će zajmodavac pravo odsjeći iz Antonieva tiela funtu mesa. Dug je dospio, Antonio ni Bassanio niesu bili u stanju platiti i sad je Shylok tražio svoju funtu mesa. Kakogod se dužd zgražao nad okrutnošću Shyloka, kakogod se u svojoj duši opirao njegovu zahtjevu i nastojao ga sklonuti na milost, kakogod je žalio Antonia, — nije ipak u mletačkim zakonima mogao naći uporišta da odbije zahtjev. U neprilici pokuša zadnje sredstvo: pozove pred sud kao savjetodavca glasovitog padovanskog pravnika Bellaria. Ovaj rieši: Shylok je u pravu; ugovor se ima izvršiti, ali t o č n o izvršiti, a to znači da Shylok ima dobiti samo funtu mesa i ništa više. Režući tu funtu mesa nesmije proliti ni kap krvi, nesmije povrieditи ni najmanju žilicu, jer inače bi to prelazilo ugovor i Shylok bi morao takvu povredu ugovora platiti svojim imetkom i glavom. Ovakvo rješenje spasilo je mletačkog trgovca te je Shylok odustao od ugovora.

Današnji čitalac odn. gledalac začudit će se razlozima, kojima su bili prisiljeni uteći se padovanski pravnik i mletački sud, a da sprieče rezanje živog čovječjeg mesa i spase život jednog građanina. Zar o valjanosti jednoga ugovora odlučuje točnost njegove provedbe, a ne njegov sadržaj, etičnost, čovječtvo ovoga? Zar bi ipak bilo dopušteno poniziti ljudsko dostojanstvo izjednačujući čovjeka sa životinjom te odsjeći iz njegova tiela funtu mesa kao zalog zajmodavcu, kad bi to samo bilo moguće provesti bez prolievanja krvi, bez promašenja ma i za miligram mesa? Zar se protiv toga nije bunio kršćanski osjećaj tadanjeg čovjeka? Zar je tadanje pravno shvaćanje bilo drugčije no kršćansko ili se ovo ma u kojem času kroz ovo dvadeset viekova moglo razlikovati od nauke, koju je Krist naviestio čitavome čovječanstvu, nauke koja je starozavjetnu puku zabranu »Ne ubij!« upodpunila, uzvisila do pozitivne zapoviedi djelotvorne ljubavi prema svakome bližnjemu?

Čitalac XVI-tog i XVII-tog vieka, suvremenik Shakespearov, mnogo bliži njemu nego li današnjem čitaocu, teško da bi postavio

onakva pitanja. Ali baš zato je Shakespearova drama poučan primjer za razliku između tadanjeg i današnjeg pravnog shvaćanja. Tadanje pravo još uviek nije bilo dosta jako da se sasvim odtrgne od rimske tradicije, po kojoj je čovjek — osim ako je povlašteni građanin, civis Romanus — bio stavljen na skoro jednaku razinu sa životinjama i neživim stvarima. Kao ovi tako je i on bio smatran predmetom prava i prometa: moglo ga se prodati, zamieniti, posuditi, založiti, učiniti jamcem za vlastiti i tuđi dug, za vlastite i tuđe čine (taocem), koji niesu bili ovisni o njegovoj volji odn. desili bi se i bez njegova znanja i protiv njegove volje. Jus primae noctis, tortura, kažnjavanje sakaćanjem i šibanjem tek su pojedini primjeri za dopuštenu povredivost čovječjeg tiela, a prema tome i dostojanstva. Bile su potrebne evolucije i revolucije, a da narodi dopru do spoznaje, kako čovjek smije biti samo subjektom prava, ali ne i objektom; samo ciljem, a ne i sredstvom. Objektom smiju biti samo njegove činitbe, ali ne neposredno njegovo tielo. Ovome je priznata nepovredivost. Najveći stupanj, ali ujedno jedini, iznimni stupanj povredivosti — oduzimanje života — pripušten je samo kao ultima ratio, kao in concreto nenadomjestiva obrana istinskih probitaka naroda, koji je ostvario svoju volju u državnoj organizaciji.

Europi pripada čast da je prva provela u praksi načelo nepovredivosti čovječjeg tiela. Ona je prednjačila u ukidanju robstva, torture i tjelesnih kazni, u svođenju smrtne kazne na minimum. Jedna od glavnih značajka europske kulture jest štovanje ljudskog dostojanstva izraženo kroz čuvanje nepovredivosti čovječjeg tiela. Biti Europejac znači biti izpunjen tim štovanjem. Stoga, kad bi Shylok tražio od današnjih sudova, neka mu temeljem ugovora dosude funtu čovječjeg mesa, oni bi mu to bez daljnjega uzkratili, a da se ne bi našli u nikakvoj neprilici ni pozivali u pomoć kakvog Bellarija. Uzkratili bi mu ne zato, što njegov zahtjev ne bi mogao biti točno proveden, što bi provedba išla preko granica dozvoljenih ugovorom i imala neugovorene posljedice, nego zato što današnji zakoni smatraju takav ugovor nedopuštenim, neetičnim, protivnim štovanju, koje se odaje čovječjem tielu. U ovome slučaju zakon se poklapa s pravnim shvaćanjem, a ovo s etičkim.

Mogu gornje tvrdnje činiti se u prvi mah i anahronizmom, kad se postavljaju eto u doba najbjesomučnijeg od svih ratova, u kojemu dnevice dolazi do tisuće i tisuće povreda čovječjeg tiela i oduzimanja samoga života. Istina, ali rat je iznimno, miru protivno stanje, u kojemu se ratujuće stranke staviše međusobno izvan zakona, opravdavajući one povrede nuždnom obranom ili stanjem nužde, onako dakle kako se to čini i u vrieme mira. Međutim kad jedna ratujuća stranka, čineći one povrede, prekrši posebne ratne zakone (koji ipak idu za tim da se povrede ograniče), onda protivna stranka javno prosvjeduje pozivajući se na pravnu i etičku sviest čitavog svieta. Ona se poziva na tu sviest, na savjest čovječanstva i onda kad protivniku spočitava djela, koja on, protivna toj sviesti, počinja u vlastitoj državi, pokušavajući na taj način sniziti mu moralni ugled pred svietom. Ne znači li to da ona sviest još postoji i da je toliko jaka, te

se svaki povređeni bar nada od nje pomoći? Pa ako očekivana pomoć odmah i ne dolazi, to ne znači da će reakcija uobće izostati. Poslije svakog rata oni, koji ga izkusiše, naučiše još bolje cieniti mir i ono što je za mir, t. j. za suradnju među narodima i unutar pojedinog naroda bezuvjetno potrebno — štovanje čovjeka kao takvoga: njegova tiela i duha. Drugo je pitanje, zašto i kraj pravilne ocjene mira niesu umjeli i sačuvati ga.. Međutim žrtve sadašnjeg rata dosegle su toliku mjeru, da će vjerojatno naučiti čovučanstvo i što dulje zadržati budući mir, u kojemu će sada privremeno povriedena pravna i etička načela uhvatiti još dublji i čvršći korien.

Kriminologija i škole kaznenog prava

Napisao Dr. Juraj Kulaš, odvjetnik u Zagrebu.

Proučavanje kaznenog prava sa čisto dogmatičko-juridičkog stanovišta imalo je svojih velikih mana. Kazneno-pravna znanost odviše se ograničila na određivanje pojma kazne i kažnjivog djela, dok se osobi počinitelja posvećivala razmjerno mala, gotovo nikakva pozornost. Takvom metodom rada otišlo se u abstrakcije i ona je dovela do toga, da se kažnjivo djelo i počinitelj promatrali više kao bića koja leže izvan samoga života, u obstraktnim pojmovima kazneno-pravne znanosti. Ovakvo učenje kaznenog prava, premda je imalo i svojih dobrih strana i dalo vrlo vriedne posljedke, ipak nije moglo udovoljavati potrebama praktičnog života, kojemu kao sredstva služi i kazneno pravo. Osobito shvaćanje da je ljudska volja absolutno slobodna i da se čovjek može u svakom času odlučiti, da li će učiniti ovo ili ono, nije se moglo održati. Ubrzo se uvidjelo, da je zločin sastavni dio života i da je zločinac isto tako čovjek kao i ostali ljudi. A s time u savezu i da ljudska djelovanja nisu tako slobodna kao što to možda na prvi mah izgleda. Na ljudske odluke utječu razni čimbenici individualne, fiziološke i socijalne naravi; konstitucija čovjeka, njegova duša sa svima svojim zdravim i bolestnim stranama igraju ovdje veliku ulogu. Kazneno pravo, koje nije uzimalo u obzir ove momente ili koje ih barem nije uzimalo u dovoljnoj mjeri, ni u kojem slučaju nije moglo biti pravedno. Druga slaba strana takvog kaznenog prava ležala je u sredstvima za suzbijanje kriminaliteta. Uspješno suzbijanje kriminaliteta može se postići jedino upoznavanjem toga zla u njegovom korjenu, što drugim riečima znači upoznavanjem čimbenika kriminaliteta i osobnosti počinitelja kažnjivog djela. Potrebno je naime upoznati pravu prirodu počinitelja, sve one momente, koji djeluju na oblikovanje te prirode, da bi se ustanovilo, kako je ta priroda zamršena, a njeno konačno oblikovanje uvjetovano djelovanjem mnogobrojnih čimbenika razne vrsti. Trebalo je na koncu upoznati počinitelje kažnjivih djela ne samo pomoću pravnih knjiga i teorija nego i na licu mjesta, u kaznenim zavodima.[1])

[1]) Prof. A. Forel: Verbrechen und konstitutionelle Seelenabnormitäten. München 1907, Einleitung. Forel kaže: Da li omogućavamo pravnicima upo-

U kazneno-pravnoj književnosti ovo je često puta izticano i na razne načine. Osobito je naglašavano, da upoznavanje čimbenika kriminaliteta nema samo teoretski nego možda još u većoj mjeri praktički značaj, uslied čega je ono od ogromne vriednosti kako za studente prava tako i za praktičare, sudce, državne tužitelje, upravne i redarstvene činovnike. Ovi posljednji mahom rade s kriminalnim tipovima uobće, a da bi taj rad mogao biti uspješan, svakako je potrebno poznavanje osobnosti počinitelja kažnjivih djela, dublje poznavanje njihove psihe i načina života. Osim toga ovdje bi suradnja pravnika i liečnika snažno došla do izražaja, a to u najmanju ruku znači, da bi se i na jednoj i na drugoj strani pojačalo zanimanje za ove, tako važne probleme, što bi bilo od koristi jednima i drugima.[2]) U tome smislu i Međunarodno družtvo kriminalista, osnovano 1889. god. pobudom Adolpha Prinsa (1845.—1919., Belgijanac), Franz von Liszta (1853.—1919., Niemac) i Nizozemca van Hamela (1842.—1917.) iztiče, da se zločini i borba protiv kriminaliteta imaju promatrati ne samo s pravnog nego i s antropološkog stanovišta. Liszt kaže, da zločin moramo objasniti utvrđujući uzroke, od kojih potiče.[3]) Jednako i Ferri, kada navodi, da su zločini prirodne pojave determinirane kauzalnim čimbenicima raznovrstnog djelovanja.[4])

Koncem XVIII. stoljeća nastupila je u znanosti kaznenog prava revolucija u punom smislu te rieči. Uz dotadanju tzo. klasičnu školu kaznenog prava javljaju se nove škole, koje žele iz temelja promieniti dosadašnja učenja o kažnjivom djelu i njegovom počinitelju i kazneno pravo staviti na sasvim druge osnove. Kao što je to obično kod novih učenja, ona su pokazivala veliku žestinu i nepomirljivost sa starim tzv. tradicionalnim učenjima, a svoje dokaze naročito su podkrepljavala napadanjem slabih strana dosadašnjeg učenja. Kod toga se lahko moglo dogoditi, da su i ta nova učenja otišla u skrajnost i tako počinila dvie velike pogrješke u raznim pravcima: a) što su starim učenjima poricala svaka vriednost; b) što su pretjerivala u ocjenjivanju vriednosti svojih pronalazaka. Kada je prošlo prvo oduševljenje prirodno se pristupilo mirnijem proučavanju učenja tih novih škola, koje je naskoro pokazalo; 1) da, iako su stara učenja imala dosta svojih slabih strana, ipak to ne znači, da su plodovi njihova rada svi od reda bezvredni nego baš naprotiv, da su ona dala mnogo i to vrlo dobrih posljedaka; 2) premda su nova učenja u pogledu izvjestnih svojih tvrdnja bila u svakom pogledu pretjerana, ipak je kod njih bilo mnogo zdravih klica, radi čega je potrebno njihove tvrdnje uzeti u obzir, pažljivo ih iztražiti i odrediti im

znati počinitelja kažnjivog djela u zatvoru, da li ga upućujemo u sastav jednog normalnog, zločinačkog i patološkog ljudskog mozga? Učimo li ga modernu znanstvenu psihologiju pomoću koje će upoznati čovjeka, koga će morati braniti ili mu suditi?! Ili ćemo ga samo kljukati paragrafima zakona, formalizmima, terminološkom logikom, teorijama i spisima?

[2]) Dr. Stanko Frank: S prvog međunarodnog kriminološkog kongresa u Rimu; Mjesečnik za siečanj 1939., str. 24 i sl.

[3]) Liszt: Das Verbrechen als sozial-pathologische Erscheinung; Strafrechtl. Aufsätze und Vorträge, II, 231 i sl.

[4]) Ferri: Das Verbrechen in seiner Abhängigkeit von dem jährlichen Temperaturwechsel; Zfgstrw. II, 11.

prave granice i mjeru. Kratko rečeno, pojavile se i daljnje škole u kaznenom pravu, čija je zadaća bila s jedne strane izpraviti pogrješke stare škole, a s druge strane ublažiti pretjeranosti novih učenja. Te daljnje škole isto tako nisu bile jedinstvene u svojim pogledima, nego se oslanjale jedne više na staru, druge opet više na moderne škole nastojeći učenja jednih i drugih škola prilagoditi potrebama suvremenoga kaznenoga prava. Radi toga ćemo se mi ukratko osvrnuti na te škole.

1. Klasična (idealistička) kola u kaznenom pravu osnivala je svoje učenje na tzv. absolutnom indeterminizmu, na slobodi volje i moralnoj odgovornosti počinitelja kažnjivog djela. Svaki čovjek može se svojom slobodnom voljom riešiti, da li će biti dobar ili zao i prema tome svome shvaćanju i raditi. Krivac je riešio biti zao i činiti kažnjiva djela i uslied toga je i moralno odgovoran za svoj rad. Ona je krivca u izvjestnom pogledu proučavala kao neko abstraktno biće, kao nešto, što ne leži u svagdašnjem životu nego izvan ovoga. Osobinama krivca posvećivala je razmjerno malu pozornost, a motivima kažnjivog djela, iako je pridavala izvjestan značaj, sve je to bilo više nuzgredno. Glavna pozornost obraćena je kažnjivom djelu, ali i ovo je obrađivano uglavnom abstraktno, pravnički, radi čega nije vodila dovoljno računa o tome, da u kažnjivom djelu vidi djelovanje, koje ima svoje osobite oznake i narav kao pojava svagdašnjeg života. Ovakav način promatranja prirodno ju je odvodio u pretjerani dogmatizam i abstrakcije. Kod određivanja kazne nije se vodilo računa o individualizaciji, nego se kaznu određivalo više formalistički t. j. na temelju objektivne težine samog kažnjivog djela. Krivac je ili ubrojiv ili neubrojiv. Ako je ubrojiv, onda ga se mora kazniti, a ako nije ubrojiv, onda ne spada pod kaznu i kazneni zakonik. Umanjena ubrojivost prema tome ne postoji, jer je počinitelj imao absolutno slobodnu volju, ako je ubrojiv, a ako nije ubrojiv, onda mu manjka ta sloboda uslied njegove psihičke bolesti. Radi toga nije potrebno u kazneni zakonik unositi ni minimum odn. maksimum kazne za pojedina kažnjiva djela.[5])

2. Antropološka škola (Lombroso). Ovakvo učenje klasične škole moralo je jednom izazvati reakciju i ona se javlja u učenju Lombrosa o »čovjeku — krivcu«, rođenom zločincu, koje je izazvalo bezbrojna razpravljanja ovog pitanja.[6]) Lombroso odlučno odbacuje učenje o slobodi volje na indeterminističkoj podlozi, jer smatra, da ne postoji sloboda volje. Čovjek, pa i zločinac, djeluje ne zato što hoće i onako kako hoće, nego zato što mora, jer je njegovo djelovanje prouzrokovano neumoljivim zakonima prirode. Zločin je prirodna pojava, nuždna kao i svi zakoni prirode i njene pojave. Zbog toga ni družtvo ne može u suzbijanju zločina ništa učiniti, ono ga mora primiti kao gotovu činjenicu, pri čemu samo može nastojati popraviti nastalu štetu, ukoliko je još to moguće. A kada je zločin neminovan, kada je on nuždna posljedica zakona uzročnosti, onda i družtvo mora voditi računa ne o zločinu nego o zločincu, koga treba dovesti u nemogućnost škoditi družtvu. Krivci su abnormalna bića, a ta njihova abnormalnost leži u njihovoj bilo fizičkoj ili psihičkoj kon-

[5]) Svoje učenje klasična škola je osnivala na idealističkoj predaji, koja je našla svoj vrhunac u Kantovoj filozofiji. Prikaz pojedinih škola dali smo uglavnom prema dr. T. Živanoviću: Osnovi, O. D. II., 2, 243-244; isti: Osnovni problemi, § 2. II, 1. Od nama blizih autora vidi i Čubinski: Opća karakteristika novih škola u kz, pravu, 1925.; Dr. S. Subotić: Motiv i njegov značaj, 1938., 1 i sl.; Vasiljević: Uslovna osuda 1935., str. 1 i sl.; Dr. D. Subotić: Šest osnovnih problema, 1933., ukoliko su ovi prikazivali pojedine škole, dok za ostale vidi kod sliedećih primjetbi. U stranoj književnosti postoje bezbrojni prikazi tih škola.

[6]) Mnogi tvrde, da Lombroso nije smatrao zločince neubrojivim psihopatološkim tipovima; vidi na pr. R. Frank: Vergeltungsstrafe und Schutzstrafe, Die Lehre Lombrosos; Zwei Vorträge, Tübingen 1908, str. 27-28: »Zunächst hat Lombroso niemals behauptet, dass der Verbrecher geisteskrank sei, sondern ... Verbrecher und Geisteskranke als verschiedene Menschenklassen einander gegenübergestellt«; protivno Živanović: Dualitet krivičnih sankcija, 1928., str. 8, primj. 7.

stituciji, s kojom se oni rađaju i radi čega su i prisiljeni počinjat zločine, čim se za ovo pokaže prilika.[7])

Ono, što nas kod učenja antropološke škole najviše zanima, jest to, da ovdje susrećemo i prva razredovanja krivaca. Iako su naime za Lombrosa krivci abnormalna bića, ipak se mogu razredovati iz razloga, što ta abnormalnost nije kod svih krivaca jednake težine ni vrste. Radi toga se kod njega krivci diele na: a) rođeni krivac; b) krivac iz strasti; c) duševno bolestni krivci; d) slučajni krivci; e) krivci iz navike. Slučajni krivci se diele na: 1. kriminaloide i 2. pseudokrivce. Karakteristika rođenog krivca leži u pomanjkanju moralnog čula, to je moralni luđak s posebnim biološkim i psihološkim osebinama. Kod tih krivaca opažaju se nepravilnosti lubanje, mozga, živčanog sustava, genitalnih organa itd. Najveći dio krivaca pripada ovoj grupi, oni su nasliedili spomenute anomalije i radi toga ih se ne može ni na koji način popraviti. Kod ostalih krivaca nije isti slučaj, što najbolje pokazuje, da je Lombroso prvobitnu oštrinu svoga učenja oslabio. Krivci iz strasti opet razmjerno su vrlo riedki, a njihova je osebina veliki afektivitet, bio plemenit (kao ljubav, povređena čast) ili neplemenit (pijanstvo, osveta). Duševno bolestnih krivaca priličan je broj, osobito kleptomana, piromana, ubojica, monomana i sl. I ovdje glavnu ulogu igra nasljeđe psihološkin i somatološkin anomalija. Od slučajnih krivaca kriminaloidi su oni, koji obično jednom upadaju u zločin i više ga ne ponavljaju, ali nose na sebi sve oznake rođenog zločinca samo u manjoj mjeri, neka vrsta umanjene degeneracije, dok se pseudokrivcima smatraju oni, koji u stvari i nisu zločinci. Konačno krivci iz navike većinom postaju krivcima uslied lošeg odgoja; to su krivci za zločinačkim naklonostima.[8])

3. Pozitivistička (Ferrieva) škola. Ona stvarno nastavlja tamo, gdje je Lombroso počeo, iako se njezin osnivatelj Ferri ogradio od toga i smatra, da je to posve nova škola ili kako kažu njegove pristaše, da je pored Lombrosa i on osnivatelj antropološke škole. Pozitivisti pridaju veliku važnost socialnim činbenicima i izjednačavaju ih s antropološkim, pa čak im možda daju i izvjestnu prednost pred ovima. Za nju su krivci biopsihički anomalne osobe u većoj ili manjoj mjeri. Ta biopsihička anomalnost krivaca izključuje njihovu sposobnost za krivnju, oni su neubrojivi, ali su socialno opasni i radi toga kod njih ne može postojati moralna nego samo socialna odgovornost pred zakonom. Prema krivcima opet moguće je primieniti samo mjere sigurnosti, jer su one jedina moguća sankcija kaznenog prava. Kazni ovdje nema mjesta iz razloga, što je svrha kazne odmazda, a odmazda predpostavlja moralnu odgovornost osnovanu na slobodi volje. Međutim volja nije slobodna ni kod normalnih ljudi, a onda pogotovo ne mogu imati slobodnu volju biopsihološki anomalne osobe kao što su krivci. Ferri smatra, da postoje tri vrste činbenika kriminaliteta: antropološki (individualni) fizički i socialni. Među antropološke činbenike kriminaliteta ubrajaju se: a) organska konstitucija krivca (anomalije lubanje, mozga, utrobe itd.); b) psihička konstitucija (anomalije inteligencije, osjećanja i dr.); c) lične osebine krivca (starost, spol, zvanje, socialni položaj, naobrazba, uzgoj itd.). Među fizičke činbenike ubraja se klima, godišnje doba, temperatura, zemljoradnička proizvodnja, atmosferske prilike i dr. Socialni činbenici su: veleobrtna proizvodnja, ekonomska i politička organizacija, alkoholizam, sustav uzgoja, sustav uprave, sudstva, redarstva, privatnog i kaznenog zakonodavstva. Svi gornji činbenici utječu kod postanka kažnjivog djela, ali oni nisu svi od jednake vriednosti u svakom konkretnom slučaju. Ipak se ne može dati jedno obće pravilo, gdje i kada su jedni ili drugi činbenici od veće važnosti. Svoju školu nazvao je pozitivnom radi toga, jer se ona služi pozitivnim induktivnim metodama za razliku od klasične škole, koja je, kako on kaže, radila metodama dedukcije i abstrahiziranja. Za suzbijanje kriminaliteta navodi četiri vrste sredstava: preventivna, reparativna, represivna i eliminaciona.[9])

4. Sociološka (Lisztova) škola jednako kao i antropološka i pozitivna odbacuje učenje da je volja slobodna kao nedokazano i neopravdano, a razli-

[7]) Učenje antropološke škole oslanja se na naturalistički materializam, koji je u duhovnom životu toga doba vladao već prije Lombrosa.

[8]) Živanović, O. D. 2, 218 i sl.

[9]) Živanović, O. D. 229 i sl.; Dualitet, op. c. II, 8; Vasiljević, op. c. 13 i sl.

kuje se od njih u tome, što glavnu važnost polaže na socialne, iako ne poriče važnost antropološkim i fizikalnim činbenicima. Stvaranje kriminaliteta nastaje prvenstveno djelovanjem socialnih činbenika, dok pojam rođenog zločinca treba odbaciti kao netočan i nedokazan. Krivci se razlikuju na slučajne, kamo spadaju i krivci iz strasti, kod kojih su najvažniji izvanjski činbenici, uslied čijeg djelovanja i najpošteniji ljudi mogu postati krivci (akutni kriminalitet) i krivce po stanju, karakteru, tendenciji i navici, kod kojih glavnu ulogu igraju individualni činbenici. U pogledu kaznenih sankcija sociološka škola stoji na stanovištu uniteta t. j. smatra da postoji samo jedna vrst kaznenih sankcija i to su mjere sigurnosti iz razloga što se kazna i mjere sigurnosti jedno od drugih ne može pojmovno razlučiti. Svrha je kazne zaštita družtva, a ne odmazda zbog čega dualizam kaznenih sankcija odgovara jedino učenju klasične škole o odmazdi kao glavnoj svrsi kazne.[10])

5. Neoklasična škola ide za ublažavanjem oštrina klasične škole i u isto doba uzimanjem od modernih škola izvjestnih elemenata. Za nju je ljudska volja slobodna, ali to nije neka absolutna sloboda volje, kako je učila klasična škola nego sloboda, koja stoji pod utjecajima izvjestnih motiva. Prema tome čovjek se može slobodno odlučiti za dobro ili zlo, ali ta njegova odluka ovisi od motiva (relativni indeterminizam), koji, iako ne diraju tu slobodu volje u bitnosti, ipak kod stvaranja odluke igraju važnu ulogu. Ti motivi su stvarni činbenici kriminaliteta i oni mogu biti individualni, fizikalni i socialni. Krivci se diele na slučajne i kronične; kod prvih su jaki izvanjski podražaji, dok kod drugih podražaji, koji imaju svoj dubok korjen u duši krivca.[11])

6. Socialistička škola smatra glavnim činbenikom kriminaliteta socialne odnose današnjeg družtva, u prvom redu njegovo kapitalističko uređenje. Zahvaljujući kapitalizmu i buržoaziji mi imamo u našem današnjem družtvu prosjaka, skitnica, ubojica, razbojnika, alkoholičara i drugih kriminalnih tipova. Radi toga je uzaludan posao sociološke škole tražiti načine za suzbijanje kriminaliteta, ako se ostavi u miru njegov izvor t. j. današnje socialno uređenje. Tek kada družtvo bude preuređeno na socialističkim temeljima, nestat će izvora kriminaliteta, a savezno s time i krivaca.[12])

7. Psihoanalitičarska škola. U početku je psihoanaliza bila ograničena na medicinska iztražívanja (metoda psihoterapije), ali je kasnije pretendirala na položaj znanosti koja stvara novu koncepciju života i ima se primienjivati u raznim drugim znanostima. Osnova njenog učenja je u razlikovanju svieslnog i nesviestnog duševnog života s tim, da naš sviestni život čini samo neku površinu duše, dok je mnogo važniji naš nesviestni život (Tiefenpsychologie), gdje se kriju bezbrojni motivi naših djelovanja. A glavni motiv tih djelovanja je u najvećem broju slučajeva seksualne naravi. Tih motiva većinom nije sviestan ni sam počinitelj kažnjivog djela. Druga važna tvrdnja psihoanalize je o postojanju tzv. transpozicije motiva t. j. mogućnost, da neki motiv proizvede protivno djelovanje, naime djelovanje, koje je protivno naravi motiva, koji je to djelovanje prouzrokovao. Činbenici kriminaliteta leže u infantilnim doživljajima najranije mladosti, u našem nesviestnom duševnom životu i motivima.[13]) Psihoanalitičari odbacuju učenje Lombrosovo o rođenom zločincu i smatraju, da bi većina zločinaca živjela kao pošteni ljudi, kada bi samo imali druge uvjete života. Za njih postoje tri vrste zločinaca: neurotični, zločinci s normalnim psihološkim ustrojstvom i zločinci uslied izvjestnih bolestnih organskih procesa. Osim toga poznaju i akcidentalne zločince t. j. takve, koji

[10]) Sociološka škola razvijala se u doba, kada je u duhovnom životu osvajao teren sociološki utopizam Rousseaua, koji je i na njoj ostavio svojih tragova, ali se kod klasične i antropološke škole jače osjećaju utjecaji tradicionalnog idealizma odn. naturalističkog materializma. Inače vidi Živanović, O. D. 241 i sl.; Osnovni problemi, op. c. 7, Dualitet op. c. 5.

[11]) Živanović, Osnovi op. c. 243.

[12]) Vasiljević, op. c. 25.

[13]) Freud: Uvod u psihoanalizu, prievod 1933.; Prof. dr. J. Nagler: Anlage, Umwelt und Persönlichkeit des Verbrechers, 1933. 23 i sl.; Maklecov: Problem zločina i psihoanaliza, Arhiv za studeni 1934., str. 383, gdje je navedena i važnija književnost u ovom pitanju; J. Koštunica: Psihoanaliza i novo kazneno zakonodavstvo, 1937.; S. Subotić: Motiv, op. c. 103.

uslied nekih životnih prilika slučajno upanu u zločin, iako u stvari nisu zločinci.[14])

8. Realističko-psihološka škola smatra za neposredni temelj kriminaliteta kriminalno psihičko stanje, na čije stvaranje utječu razni individualni, fizikalni i socialni činbenici kao posredni stvaraoci kriminaliteta. Podobnost za ubrojivost je sposobnost sviesti o pravnom značaju djela i ona je neovisna o slobodi volje (indiferentizam). Prema tome pitanje, da li je volja slobodna ili nije, za kazneno pravo nema nikakve važnosti.[15])

Učenje Lombrosovo bilo je izloženo velikim napadajima i kritici, a osobito njegovo tvrđenje o postojanju »rođenog zločinca«, što se uostalom nikad nije moglo ni dokazati. Ipak nesmijemo zaboraviti, da ono pored velikih zasluga za daljnji rad i iztraživanja u ovom pravcu u posljednje doba doživljuje, makar i u izmienjenom obliku, čak i svoje uzkrsnuće.[16]) Uostalom Lombroso je i sam kasnije ublažio oštrinu svoga učenja, a njegovi na pr. slučajni krivci nemaju u stvari ništa od osobina rođenog zločinca. To pak pogotovo vriedi za pseudokrivce, koje je on radi toga i proglasio samo nominalnim krivcima. Osim toga Lombroso je tvrdio, da kod krivaca postoje psihološke anomalije, ali nije bio dosljedan, da te anomalije nazove prosto duševnom bolešću nego ih je uz duševnu bolest i normalno stanje stavio kao neko treće stanje, koje nije ničim dokazano ni utvrđeno. Postepeno se stvorilo uvjerenje, da je Lombrosovo učenje definitivno odbačeno kao nemoguće u kaznenom pravu, tako da su mu mnogi pridavali još samo poviestnu važnost. Ali i kad bi bilo tako, vriednost njegovog učenja ipak je velika. Antropološkoj školi imamo zahvaliti, da se na zločin i zločince počelo gledati drugim očima i da se činbenicima kriminaliteta, koji leže u idnividualnosti krivca, počelo pridavati sve veću važnost. Veliko značenje predstavlja antropološka škola i kao reakcija na učenje klasične škole, koja je, istina, imala velikih zasluga u znanosti kaznenog prava, ali koja je isto tako svojim jednostranim dogmatsko-juridičkim proučavanjem zločina i kazne, a pogotovo svojim shvaćanjem slobode volje na osnovi absolutnog indeterminizma u svakom pogledu pretjerala. Pogrješka je antropološke škole opet u tome što je svu važnost polagala isključivo na činbenike kriminaliteta, jer svagdašnji život jasno pokazuje, da pored individualnih i drugi činbenici igraju važnu ulogu pri oblikovanju osobnosti krivca i stvaranju kriminaliteta.

Pozitivna i sociološka škola, a osobito ova posljednja, pridaju odviše veliko značenje družtvenim činbenicima kriminaliteta, što ih praktički odvodi do uniteta kaznenih sankcija, koje su samo mjere sigurnosti i osnivaju se na opasnosti počinitelja kažnjivog djela. Odgovornost počinitelja prenosi se više na sredinu, u kojoj krivac živi i na njene uplive nego na samoga krivca, a ovo opet odvodi pretjeranom ublažavanju kaznenih sankcija, što samo škodi ugledu kaznenog zakonika i s time posredno i državne vlasti, jer mjere sigurnosti ne mogu poslužiti kao dovoljno sredstvo za suzbijanje kriminaliteta.

Socialistička teza ne može se uzeti kao sasvim točna. Tvrdnja, da bi uklanjanjem kapitalizma i komunističkim uređenjem družtva (marksisti) nestao izvor kriminaliteta, težko bi se mogla primiti, jer je i na prvi pogled jasno, da kapitalističko uređenje, ako bi se i uzelo kao izvor kriminaliteta, ne može biti izvor s v i h vrsta kriminaliteta nego možebitno samo kriminaliteta određene vrste, koji ima neku užu vezu s družtvenim uređenjem našega doba. Socialisti odviše idealiziraju svoje buduće socialističko uređenje družtva zaboravljajući na pravu prirodu čovjeka i njegove individualne osobine.

Pored antropološke škole učenje psihoanalize doživjelo je najveću i najžešću kritiku. Psihoanaliza prvenstveno naglašava potrebu proučavanja

[14]) Maklecov: Tipologija zločincev, 1938., 18-19.

[15]) Taj pravac naziva sebe realističkim iz razloga, što je on prema, kako kaže, »stvarnom« stanju odkrio izvor kriminaliteta; Živanović: Osnovni problemi, op. c. osobito § 35.; Osnovi op. c. § 80. i ost.; Dualitet, op. c. osobito str. 58-59.

[16]) Anossov: Zur Geschichte des deliquente nato, Monatschr. f. Krmpsych. 7, 1936, str. 313 i sl. Na str. 325 kaže: »Ein rechter Mann zur rechten Zeit war Lombroso nicht. Seine Zeit sollte noch kommen...« Nagler, op. c. pod 13. naprotiv kaže, da Lombrosovo učenje ima još samo povjestno-pedagožki značaj (str. 15).

psihologije krivca, što samo po sebi ne predstavlja nikakvu novost. Novost bi ležala u načinu proučavanja. Dosada se, naime, glavnu pozornost obraćalo proučavanju sviestnoga u duši čovjeka, dok psihoanaliza naglašava važnost besviestnoga, onoga što leži u dubini naše duše, što mi ne poznajemo, ali brižljivom analizom možemo dokučiti. Razlog za ovo leži u činjenici, da je krug bezsviestnoga kud i kamo širi od onog sviestnoga i da je upliv bezsviestnih elemenata naše duše kud i kamo veći od sviestnih. Zanimiv primjer za ovo daju slučajevi proturječja svjedoka, koje se često događa u sudskoj praksi. Ne mislimo s time na ona očevidna proturječja nego na takva, kod kojih ni sam svjedok često ne može shvatiti, da je došao sam sa sobom u proturječje niti nam može to objasniti. Ali ni psihoanaliza nam ne objašnjava s dovoljnom vjerovatnošću takve pojave. Njezine tvrdnje redovito izgledaju više vjerojatne nego dokazane. Pri tome moramo voditi računa da ona radi s iracionalnim elementima, a onda je i veliko pitanje, da li se u tom svome postupku može služiti s istim sredstvima, s kojima se služi znanost. Ako psihoanaliza mnoge svoje tvrdnje osniva na intuiciji, to svakako dolazi od činjenice, da je duboko zaronila u sferu iracionalnoga, koja je našoj spoznaji prilično nedokučiva i kod koje možda važe drugi zakoni, a ne oni racionalnoga. Ipak to ne mora značiti, da danas, sutra ne ćemo možda imati i za naše praktične potrebe veće koristi od ovog načina proučavanja ljudske duše, a objektivno govoreći ne može se poreći, da psihoanalitičarska metoda rada nije kaznenom pravu odn. proučavanju prirode zločina pridoniela svoj, makar i razmjerno mali dio.

Opasno psihološko stanje, o kojem govori realističko-psihološka škola, prije bi moglo biti posredni nego neposredni činbenik kriminaliteta. Ono bi prema tvrdnjama toga pravca bilo sastavljeno iz dva diela: 1. trajno (statičko, konstitucionalno) t. j. značaj krivca, zbroj njegovih kriminalno-psiholožkih dispozicija, koje su specifične i čine same po sebi krivca sklonim počinjanju kažnjivih djela; i 2. dinamične. časovite dispozicije sastavljene iz pobuda konkretne kriminalne odluke. Međutim postojanje nekog kriminalno-psiholožkog stanja kao posebnog činbenika kriminaliteta nije ničim dokazano. Ono bi se još i moglo donekle razumjeti kod krivaca s konstitucionalnim kriminalnim dispozicijama, dok kod onih s dinamičkim uobće ne dolazi u obzir. Pogotovo s praktične strane ovo učenje o kriminalno-psiholožkom stanju ne pruža nam nikakve prednosti, jer s njime ništa ne dobivamo na boljem upoznavanju uzroka kriminaliteta. Odrediti generički značaj kriminalno-psiholožkog stanja bilo bi isto tako težko kao i utvrditi postojanje odn. nepostojanje slobode volje. Za jedno takvo utvrđivanje bilo bi nam u svakom slučaju potrebno kud i kamo bolje poznavati osnove našeg duševnog života, a psihologija je još uviek vrlo daleko od toga, da bi nam u ovom pravcu mogla dati neke podrobnije podatke. Radi toga u kaznenom pravu, koje služi praktičnim potrebama, ne možemo s takvim pojmovima mnogo postići.[17])

U suštini postoji borba između dva osnovna pravca škola u kaznenom pravu: klasičnog i modernog. Središnja točka učenja klasične škole je zločin i kazna promatrani kao neka više manje abstraktna bića, dok kod modernih škola leži težište u proučavanju zločinca i zločina kao sastavnog diela stvarnog života. Drugim riečima rečeno, u središtu ove ogorčene borbe stoje dva glavna pitanja, a to su sloboda volje i sankcije kaznenog prava. Sama ova borba u prvo vrieme bila je vrlo žestoka i odvodila u oštre napadaje jednih na druge, koji su vrlo često bili neopravdani i pretjerani kao što su tu i tamo bila pretjerana i učenja pojedinih škola. Ova nepomirljivost osnivača pojedinih škola sasvim je razumljiva, kada znamo, da su donositelji novih ideja redovito toliko obuzeti svojim idejama, da im ovo oduzima mogućnost kladnokrvnog razsuđivanja i opažanja pogrješaka, koje bi inače sigurno opazili. Ali

[17]) Možemo uzgred spomenuti, da ovo stanje, kako ga predstavlja ta škola, i ne bi bilo samo psihološko nego prije biološko stanje krivca, jer njegovo djelo nije neposredan posljedak izključivo čistog psihološkog stanja.

njihovi nasljednici bili su u tom pogledu umjereniji jedno, što nisu bili toliko obuzeti tim idejama, a drugo, što su imali priliku hladnije promatrati učinke i vriednost pojedinih učenja. Ovo ih je po naravi same stvari odvodilo k popuštanju, čime se oštrina sukoba slabila i tako polako pokušavalo doći do nekog sporazuma. Ipak, iako je žestina borbe jenjala, ona se vodi i dalje. Sve te bezkonačne razprave nisu doniele neke konačne praktične rezultate. Kažemo »konačne« radi toga, što su one ipak imale svojih praktičnih posljedica i koristi. Tako borba indeterminizma svakako je imala i svoje praktično značenje, jer tek poslije tih razprava došlo se do zaključka, da kazneno pravo ne možemo osnivati na rješenju bilo jedne ili druge strane, ako se ne želimo izvrgnuti mnogim i to opravdanim prigovorima. Ali kazneno pravo je ipak moralo u tom pitanju zauzeti neki svoj stav i ono ga je počela zauzimati onako, kako to odgovara praktičnim potrebama, kojima to pravo služi. Ne kažemo, da se i te odluke neće mienjati nego želimo samo ustanoviti, da dosadašnja riešenja jasno pokazuju, barem u glavnim crtama, da se pošlo nekim određenim i za praksu koristnim pravcem. Isti je slučaj i s pitanjem kaznenih sankcija, o kojima se toliko razpravljalo, pa premda se nije došlo do jednodušnog rješenja, nitko ne može poreći, da su te razprave uniele mnogo svjetlosti u shvaćanje kaznenih sankcija, što je opet bilo od nesumnjive praktične koristi. Uzporedno proučavanje učenja pojedinih škola pokazuje nam još jednu zanimivu pojavu, a to je, da pored mnogih razlika, koje ih odvajaju, postoje i velike sličnosti. Osim toga primjećuje se, da se sva ta učenja kreću kao u nekom krugu, tako da se pojedina učenja u ovom ili onom obliku vraćaju na svoju polaznu točku. Posebno to vriedi za antropološku školu, za čija se učenja već decenijama tvrdilo, da su odbačena od znanosti kaznenog prava kao nemoguća i neupotrebljiva. Nas će ovdje svakako zanimati najviše to, kakav su utjecaj ta učenja vršila i danas vrše na pozitivno kazneno pravo.

Vidjeli smo, da je klasična škola u pogledu pitanja o slobodi volje stajala na stanovištu absolutnog indeterminizma smatrajući da je volja podpuno slobodna, dok je neoklasična škola izticala teoriju relativnog indeterminizma, koji istina isto tako tvrdi, da je volja slobodna, ali smatra, da odluka te volje može biti oslabljena izvjestnim vanjskim i unutrašnjim uplivima. Nasuprot tome antropološka, pozitivna i sociološka škola odlučno stoje na stanovištu determinizma, koji opet ima isto tako svojih varijanata. Naturalistički i materijalistički determinizam nalaze, da je volja u podpunosti podvrgnuta načelima uzročnosti, koja vriede za cielu prirodu, pa i za duševne pojave. To je načelo mehaničkog kauzaliteta, po kome je čovjek kao neki stroj, koji je dobar dok dobro radi, a kada prestane dobro raditi, treba ga odbaciti. Psihološki determinizam opet kaže, da je ljudska volja borba pozitivnih i negativnih motiva, u kojoj jači pobjeđuju. Sami motivi mogu se jačati u jednom ili drugom pravcu. Ako neka osoba počini kažnjivo djelo, znači da su pozitivni motivi pobiedili negativne, uslied čega je krivac morao ući u zločin. Drugiput opet, kada dođe isti krivac u isti polažaj, pa možda i u povoljniji položaj počiniti zločin, on ga neće počiniti iz razloga, što je izdržao kaznu, koja je kod njega ojačala negativne

motive. Međutim psihološke osnove volje nisu nam dovoljno poznate i radi toga su sve ove tvrdnje više ili manje vjerojatno nagađanja. Ako sada uzporedimo ove razne tvrdnje, vidimo da na jednoj strani stoje absolutni indeterminizam i naturalističko-materijalistički determinizam kao dvie skrajnosti, koje na prvi pogled nemaju nikakvih dodirnih točaka. Ali između njih su se utisnuli relativni indeterminizam, koji predstavlja ublaženje absolutnog indeterminizma i psihološki determinizam, koji opet znači ublaženje naturalističko-materijalističkog determinizma. Relativni determinizam, istina, kaže da je volja slobodna, ali ona može — govoreći čisto teoretski — biti oslabljena uplivom motiva u tolikoj mjeri, da n. pr. u nekom konkretnom slučaju od te njene slobode neće ostati ništa drugo nego samo neki, da ga tako nazovemo »kreatorni elemenat«, u stvari samo ideja o slobodi volje. Sličnu pojavu vidimo i kod psihološkog determinizma. On, istina, kaže da volja nije slobodna, ali teoretski se dade zamisliti jačanje negativnih motiva u tolikoj mjeri, da bi čovjekovo djelovanje imalo sve oznake slobodne volje. Stvorimo li naime u njemu snažno uvjerenje, da je volja slobodna, mi smo onda kod njega stvorili jednu vrlo koristnu dispoziciju, da on prema svojoj želji jača pozitivne ili negativne motive, drugim riečima ta bi volja evolucionirala u tolikoj mjeri, da bi, istina, i dalje bila determinirana, ali u stvari s istim učinkom kao da je i slobodna, jer govoreći praktički od te determinirane volje ne bi ostalo ništa drugo nego samo ideja determinacije. Na taj način bi nas, kao što vidimo, krakovi relativnog indeterminizma i psihološkog determinizma projicirani na svoje skrajnje, ali logički opravdane posljedke doveli do nekog, ako ga smijemo tako nazvati, deterministčkog indeterminizma.

S time bismo se, bez obzira da li se čovjek rađa sa slobodnom voljom ili ne, u svagdašnjem životu javljali kao dvije skupine ljudi: jedni čija je volja praktički slobodna i drugi, koji imaju determiniranu volju u većoj ili manjoj mjeri. Sve nam to opet pokazuje, da učenja determinista i indeterminista nisu dovela ni do kakvog konačnog rješenja, nego da su sve to samo više ili manje uspjele umne konstrukcije. Sasvim je razumljivo, da kazneno pravo ne može svoje temelje graditi na takvim nagađanjima, koja se znanstveno nisu mogla utvrditi kao točna. To je mnoge dovelo do toga, da su jednostavno proglasili, kako kazneno pravo uobće ne zanima problem o slobodi volje. Ali ni ta tvrdnja ne može se uzeti kao točna. Sloboda volje je jedan od osnovnih problema kaznenog prava i njegovo definitivno rješenje imalo bi svoj veliki značaj i za kazneno pravo. Kako pak kazneno pravo ne može čekati, dok ovo pitanje bude definitivno riešeno (ako se uobće ikada mogne riešiti), ne preostaje nam drugo nego potražiti neki realni temelj, koji bi nam imao poslužiti kod rješavanja ovoga pitanja. Po našem mišljenju, kod razpravljanja o slobodi volje postoji samo jedna sigurna činejnica, a ta je, da je svaki čovjek uvjeren da ima slobodnu volju i da se svaki tako ponaša kao da mu je volja slobodna. Bez obzira, dakle, je li sadržaj toga našeg uvjerenja i stvarno točan ili je to samo naša obmana, činjenica je da takvo uvjerenje postoji kod svih ljudi. Prema tome i kazneno pravo moramo osnivati na toj činjenici, jer je to u ovom slučaju jedina činjenica, koja nam stoji na razpolaga-

nju. Znači, da bi se kazneno pravo moralo temeljiti na volji, kako nam se ona pokazuje u svagdašnjem životu, jer to jedino odgovara praktičnim potrebama, kojima služi kazneno pravo. S time bismo iz njega uklonili jednu nepotrebnu fikciju i prigovore, koje takva fikcija prirodno za sobom povlači.[18])

Što se pak tiče sankcija kaznenog prava, klasična škola stajala je na stanovištu, da je kazna zapravo jedina prava sankcija kaznenog prava i ta kazna javlja se kao odmazda za počinjeno nepravo. Ako je volja absolutno slobodna i čovjek može u svakom slučaju raditi prema toj slobodnoj volji, onda je on i moralno odgovran za svoj rad, pa kad pogriješi, pravo je, da za tu svoju pogrješku volje i izpašta. Znači, da je svrha kazne odmazda. Za Kanta je kazna kategorički imperativ praktičnoga uma, zahtjev absolutne pravednosti, koji je najsnažnije izražen u talionskom načelu: oko za oko, zub za zub. Ali ovo pretjerano shvaćanje pojma kazne klasične škole polahko popušta i kazni se počinje pridavati razne druge svrhe, tako da se kaznom ima zadovoljiti pravda, a u isto doba spriečavati okolicu u počinjanju kažnjivih djela (gene-

[18]) Praktički slično rješenje ovog pitanja nalazimo u izvješću službenog povjerenstva za izradu novog njem. kaz. zak., koje u pogledu spora između determinizma i indeterminizma stoji na stanovištu, da ne treba primiti mišljenja ni jedne ni druge strane nego samo kazati: da je svaki odrasli i zdravi član narodne zajednice kazneno-pravno odgovoran za svoja djela. Krivac se ne može pozivati na to, da uslied nekih bilo individualnih ili socialnih činbenika nije mogao raditi drugačije nego što je radio. Dok je naime antropološka škola izpričavala krivca njegovim individualnim osobenostima, a socialna škola bacala krivnju za djelo počinitelja na sredinu u kojoj je živio, autoritativno kazneno pravo, kao što vidimo, obraća se individuu i polazi od predpostavke, da je on mogao i morao raditi onako, kako to odgovara probitcima narodne zajednice, ako je u pitanju zdrav i zreo čovjek. Vidi: Ernst Schäfer: Die Schuldlehre (u Das kommende deutsche Strafrecht, A. T. 1935., str. 50: »Insbesondere braucht dieses zu den grossen grundsätzlichen Streitfragen über Willensfreiheit, über Determinismus und Indeterminismus, nicht Stellung zu nehmen...«. U teoriji kaznenog prava već se i prije izticala neplodnost diskusije determinista i indeterminista kao i potreba ova shvaćanja dovesti na neki način u suglasnost s praktičnim potrebama kaznenog prava, ali se pri tom redovito predlagalo stvaranje fikcije o slobodi volje (Kohlrausch, Keber, Zürcher i ost. vidi kod Naglera, op. c. 66-67). Mi smo u svojoj razpravi »Zaštitni nadzor«, Arhiv 1937. iztakli, da stvaranje fikcije o slobodi volje ne predstavlja nikakvo rješenje ovog pitanja. O samom ovom pitanju govorili smo obširnije u našoj razpravi: O slobodi volje u kaznenom pravu, Branič 1934., gdje smo stvar objašnjavali i na primjerima. Književnost kako pravnička tako i filozofska i psihološka u ovom pitanju je ogromna. Ovdje spominjemo samo radove nekih nama bližih autora: Šilović (Sloboda volje i kazneno pravo II., 1912., a jednako i u svome učbeniku) je pristaša relativnog indeterminizma; jednako i Avakumović: Teorija kaznenog prava 1887., str. 887; Vesnić: Krivična odgovornost u svietlosti današnje nauke, 1890. je pristaša psihološkog determinizma (jednako i bivši prof. zagrebačkog pravnog fakulteta dr. E. Miler); Čulinović: O slobodi volje, pristaje uz materialistički determinizam; Živanović je tzv. indiferencista (Dualitet, op. c.); Dolenc: Osnovne ideje tal. prednačrta za kazenski zakonik, Pravni Vestnik II., 3, 38 smatra, da je ovaj spor za kazneno pravo bezplodan; Maklecov: Pogoji nevračunljivosti v načrtu za edinstveni kazenski zakonik Kr. SHS, 1928., str. 17 kaže: Zakonodavcu ne preostaje drugo nego zauzeti neutralan stav u tom teorijskom sporu. Zanimivo je spomenuti, da je prof. Miler tvrdio, da se prof. Šilović svojim djelom »Uzroci zločina« približio determinizmu, a Čubinski čak kaže, da je postao determinista (psihološki determinizam).

ralna prevencija, Feuerbach, teorija prietnje ili psihološke sile, teorija zastrašenja, nuždne obrane) a kasnije i teorije specijalne prevencije, popravna teorija i druge (Grolman, Stelzer, Lammasch, Finger i ost. pa spojne teorije (Abbeg, Köstlin, Berner, Rossi, Merkel i dr.[19]). Za naša razmatranja ovdje važno je iztaći samo unitetsko shvaćanje sankcija kaznenog prava klasične škole nasuprot drugoj vrsti uniteta, koji je naučavala sociološka škola. Dok je naime klasična škola poznavala samo odmazdenu kaznu, sociološka škola poznaje samo mjere sigurnosti, jer njezin pojam kazne ima sasvim drugi sadržaj od onog klasične škole t. j. umjesto odmazdene kazne dolazi kazna sigurnosti (Sicherungsstrafe), koja je prema tome mjera sigurnosti. Novija mišljenja stoje uglavnom na stanovištu dualiteta smatrajući, da u kaznenom pravu moraju postojati i kazne i mjere sigurnosti. Osnova kazne leži u krivnji, na opasnosti počinitelja kažnjivog djela. Toga se drže više, manje gotovo svi današnji pozitivni kazneni zakonici i projekti. Ipak se ne može reći, da je ovo mišljenje ostalo kao konačno i definitivno. Tako npr. Spomenica Pruskog ministra pravde od 1933. g. pokazuje pokušaj vraćanja unitetu kaznenih sankcija u tom smislu, da kazna bude jedina sankcija kaznenog prava, dok opet Kazneni zakonik Sovjetske Rusije (a i neki drugi kazneni zakonici) sadržava samo mjere sigurnosti kao jedinu sankciju. Spomenut ćemo ovdje, da smo i mi sa svoje strane iznieli jedno mišljenje o prirodi kaznenih sankcija, koje se u bitnosti razlikuje od vladajućeg mišljenja u kaznenom pravu.[20]) Po tom našem mišljenju dualitet kaznenih sankcija, kako se ovaj shvaća u današnjem kaznenom pravu, u stvari znači dualitet samog kazenog prava. Ako se kazne u osnovi razlikuju od mjera sigurnosti onda to znači, da smo stvorili jedno kazneno pravo, koje kao svoju posljedicu povlači kaznu i drugo, koje ima za posljedicu primjenu mjera sigurnosti. U stvari sve kaznene sankcije moraju imati izvjestne zajedničke kao i izvsetne dodirne točke. Zajedničke bile bi im one, koje leže bilo u sadržaju ili u svrsi kaznenog prava, radi čega osnovne svrhe i sadržaj kaznenog prava moraju biti osnovne svrhe i sadržaj svih kaznenih sankcija. Skrajnja svrha kaznenog prava je, kao što je to općenito priznato, zaštita pravnog poredka, dok mu je sadržaj odmazda. Na taj način dolazimo do uniteta kaznenih sankcija, po kojem postoji kao kaznena sankcija jedino kazna, koja se dieli na kaznu u užem i u širem smislu. Unitet se opravdava time, što je toj sankciji — kazni u širem smislu — sadržaj odmazda, a glavna svrha zaštita pravnog poredka. Prema tome kazna u širem smislu obuhvatala bi i današnje mjere sigurnosti s tom razlikom, da bi i njihov sadržaj bio odmazda, a skrajnja svrha zaštita pravnog poredka, dok bi se od kazne u užem smislu razlikovala samo u nekim osebinama, koje ne bi predstavljale razliku u osnovi. Temelj za izricanje te sankcije bila bi krivnja počinitelja, dok bi njegova opasnost služila sama kao neki regulator te krivnje.

[19]) Liszt-Schmidt: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 26. izd. 1932. str. 31; Šilović-Frank: Kazneno pravo, O. D. 1929., str. 2-16.

[20]) Dr. Kulaš: Zaštitni nadzor, Arhiv 1937.; isti i isto u »Mjesečniku«, siečanj, veljača 1942.: Da li »kazneno« ili »krivično« pravo.

Posljednja reforma kaznenog zakonika većega stila izvršena je, kao što je poznato, u današnjoj Njemačkoj, pa će radi toga za naša razmatranja biti zanimivo vidjeti, kakav je stav i kojim se idejama inspirirala ta reforma, razumije se, ukoliko se odnosi na pitanja, kojima se ovdje bavimo. Jedna od osnovnih tendencija te reforme je i u traženju, da se u poz. njem. kz. uvedu strožije kazne. Učenje sociološke škole o uzrocima kriminaliteta prouzrokovalo je, kao što smo vidjeli, da se krivnja za počinjeno kažnjivo djelo bacala više na sredinu, u kojoj krivac živi, nego na njega osobno. Ovakvo učenje nesumnjivo je pridonielo činjenici, da se u pozitivnim kaznenim zakonicima počelo predviđati sve blaže kazne, pogotovu kada je jedan dio teorije kaznu prosto izključio iz sankcija kaznenog prava (pozitivna i sociološka škola). Odredbe o odmjeravanju kazne, o uvjetnoj osudi, raznim olahkotnim i otegotnim okolnostima pored samih zakonskih odredaba za odgovarajuća kažnjiva djela najbolji su dokaz za ovo. Savezno s time i sudska praksa pošla je istim putem, za koji se prigovaralo, da predstavlja rušenje ugleda kaznenog zakonika, sudske vlasti, a time posredno i državnog ugleda. Moglo bi se, istina, ovdje primietiti, da pogrješka leži samo u praktičnoj primjeni kaznenog zakonika, a ne u samim zakonskim odredbama. Pa ipak ta primjetba, iako prividno uvjerljiva, stvarno nije točna. Po našem mišljenju krivnja leži ne samo u pozitivnim kaznenim zakonicima i sudskoj praksi, nego i u duhovnoj atmosferi onoga doba, kada se na počinitelje kažnjivih djela gledalo s mnogo sentimentalnosti. Prema tome i liek ovome zlu može ležati u promjeni sva tri malo prije spomenuta činbenika. Za uvođenje strožih kazna, abstraktno predviđenih u kaz. zak. potrebno je u prvom redu teoretsko opravdanje, koje bi onda povuklo za sobom promjenu zakonskih propisa i sudske prakse. Ako naime kriminalne tipove smatramo abnormalnim bićima (Lombroso) ili ako im priznajemo izvjestne biološke anomalije (Ferri), odn. smatramo da je gla uzročnik njihovih djela sredina u kojoj žive (Liszt), onda se od pozitivnih kaznenih zakonika i sudske prakse ne može ni očekivati drugo nego ono, što spada u obće mišljenje, a to je u našem slučaju što veća blagost prema kriminalnim tipovima. Ako, naime, postoji rođeni zločinac i ako smo u nekom konkretnom slučaju takvog pronašli, kakvog bi smisla mogla imati kazna, koju bi na njega primienili? Ako ga privremeno lišimo slobode, onda smo došli sa sobom u dvostruko proturječje: u prvom redu što ovo lišenje slobode ne može biti kazna s obzirom da rođeni zločinac nije mogao drugačije raditi nego onako, kako mu je to nalagala njegova biološka konstitucija, a kada opet izdrži određenu kaznu, kakvog bi smisla imalo puštati ga na slobodu, ako on i onako nuždno mora počiniti novo kažnjivo djelo? Stanemo li na stanovište pozitivne i sociološke škole, opet nam se nameću isti prigovori, makar i u nešto blažem obliku. Radi čega biti strog prema krivcu, kada su ga slučajne prilike učinile krivcem? Zašto ne imati milosrđa prema siromahu, koga je siromaštvo natjeralo na krađu, a koji nije imao sreće roditi se u bogataškoj kući? Sve to opet jasno pokazuje važnost proučavanja činbenika priminaliteta i određivanja njihove prave uloge i vriednosti u kaznenom pravu i zakoniku.[21]) A njemačka kazneno-pravna književnost i samo pozitivno zakonodavstvo već su u tom pogledu zauzeli izvjestan određeni stav, koji se polagano i praktički provodi. Kida se s tzv. individualizmom, racionalizmom i materializmom, s liberalističkim shvaćanjem kaznenog prava, koje je išlo izključivo za zaštitom pojedinaca i njegovih osobnih probitaka na štetu probitaka narodne zajednice. Ističe se tzv. autoritativno kazneno pravo, koje na prvo mjesto stavlja probitke narodne zajednice, generalnu prevenciju, i u tome smislu zalaže se i za

[21]) U nas je ova činjenica već posredno opažena, što zaključujemo iz odredbe od 3. II. 1942., kojom se uvodi ustanova »Središnji državni ured za suzbijanje kriminaliteta« u Zagrebu (Min. unutrašnjih poslova, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost), čija je zadaća znanstveno istraživanje na polju kriminala, propisivanje i poduzimanje svih onih mjera i postupaka, kojima se spriečavaju zločini i druga kažnjiva djela, a počinitelji takvih pronalaze. Osnivanje posebne katedre za kriminologiju, a kasnije i kriminološkog instituta bit će samo nastavak rada u tom pravcu. U Njemačkoj je odredbom od 21. prosinca 1941. osnovan kriminalno-biološki institut za redarstvo javne sigurnosti, o kojem vidi pobliže u Monatschrift f. Krimbiologie, 3-4 za ožujak-travanj 1942., str. 57 (Sieverts).

češću primjenu smrtne kazne kojom se pojedinca žrtvuje probitcima narodne zajednice. Država ne mora spasavati i liečiti svakog pojedinca, nego gledati svoje probitke, a ti su u jačanju ugleda državne vlasti.[22]) Kod kazne treba u što većoj mjeri provesti odmazdu koja se isto tako ne izključuje ni u sankcijama protiv malodobnika, ukoliko ovi pokazuju u većoj mjeri zao značaj i svoju kriminalnu narav.[23]) Između kazne i mjera sigurnosti treba povući oštru razliku kao i strogo razlikovati kriminalitet od bolesti, tako da se prema zločincima primienjuju stroge kazne, a bolestnicima posvećuje njega i liečenje, jer oni ne spadaju pod kazneni zakonik i njegove sankcije.[24]) Osobe, koje su tako rekući predestinirane za zločin, možemo samo uništiti, a ne liečiti, jer za njih nema lieka.[25]) Borba s kriminalitetom ima svoju svrhu, a ta nije u tome, da se neprijatelja pravnog poredka potisne nego da ga se uništi.[26]) Nasuprot sociološkoj školi autoritativno kazneno pravo prebacuje odgovornost za kažnjivo djelo na počinitelja, uslied čega krivac postaje glavni predmet istraživanja s obzirom na uzroke, koji su doveli do kažnjivog djela. Počinitelj nije objekt kaznenog postupka, nego odgovoran član narodne zajednice.[27]) Primjena jedne radikalne mjere sigurnosti kao što je kastracija, jasno pokazuje, da je nova njemačka kazneno-pravna književnost, a s njom zajedno i njem. pozitivno kaz. zakonodavstvo pošlo putem teorije nasljeđa, da ne reknemo putem Lombrosove antropološke škole.[28]) Takav zločinac očevidno je rođen s pogrješkom, koja dolazi od njegove tjelesne konstitucije, on je nepopravljiv i apodiktičkom nuždom mora činiti zločine određene vrste (protiv javnog morala), pa se stoga prema njemu primienjuje jedna mjera, koja u stvari znači njegovo uništenje (razumije se djelomično prema potrebi njegovog slučaja), dok sličan slučaj postoji i kod primjene smrtne kazne.[29]) — Eto, to bi bile u najkrupnijim crtama prikazane značajke novog njemačkog poz. kaznenog prava.

Na taj način antronološka škola stajala je pod uplivom teorije nasljeđa, Ferri, a pogotovu Liszt pod uplivom teorije okoline, Aschaffenburg i neki drugi psiholozi i psihopatolozi ponovno pod uplivom teorije nasljeđa, marksisti pod uplivom teorije okoline, da se u najnovije doba njemačka kazneno-pravna znatnost vrati na teoriju nasljeđa.[30]) Nacionalsocialistički pravni pisci savezno s time traže i vraćanje kaznenog vrava na nacionalne osnove, u čemu, po našem mišljennju, njihovi prigovori imaju djelomično nešto istinitoga u sebi. Dogmatika kaznenog prava otišla je do izvjestne mjere u pretjeranost, ukoliko se to odnosi na internacionalizaciju kaznenog prava, a savezno s time i pozitivnih kaznenih zakonika. S pravom se naglašava, da su ti zakonici, pripadali oni Njemačkoj, Francuzkoj, Kubi, Južnoj Americi, Kini, Švicarskoj i tolikim drugim državama međusobno toliko

[22]) Dahm-Schaffstein: Liberales oder autoritäres Strafrecht, 1933., str. 14, 16, 19, 41 i 44.

[23]) Schaffstein: Die Erneuerung des Jugendstrafrechts.

[24]) Sauer: Wendung zum nationalen Strafrecht, 1933., str. 23 i 25.

[25]) Sauer: op. c. 33, 36.

[26]) Dr. Freisler: Willensstrafrecht; Versuch und Vollendung (Bericht, das kommende deutsche Strafrecht, A. T. 1935., str. 14; Siegert: Grundzüge des Strafrechts im neuen Staate, 1934. § 8b, 57-59.

[27]) Erik Wolf: Krisis und Neubau der Strafrechtsreform, 1933, 35.

[28]) Sauer, Wendung, op. c. 16. kaže, da se pod uplivom rasnih teorija nacional-socializma možda opet vraćamo na teoriju nasljeđa (kako dugo?).

[29]) Siegert, Grundzüge, op. c. 75; »So waren etwa die Taten von Haarmann. Kürten, van der Lubbe, so ist schwerer Landesverrat absolut todeswürdig, ohne dass es einer Schuldfeststellung bedarf«.

[30]) Sauer, navod pod 28.

slični, da ideološki ne pokazuju nikakve razlike.[31]) Ne možemo predpostaviti, da svi ti narodi s tako raznovrstnom kulturom, značajem, ekonomskim prilikama, cielim životom i s tolikim drugim samostalnim osebinama mogu imati kako kaznene zakonike tako i kaznene postupnike gotovo na dlaku jednake, pa da ipak ovi stvarno i u svemu odgovaraju potrebama svakog od ovih naroda. Ali isto tako ne mislimo s time reći, da se radi toga pređe u drugu skrajnost i stvara kazneno pravo, koje bi bilo sasvim drugačije nego kazneno pravo i kazneni zakonici drugih kulturnih naroda. Kazneno pravo po naravi same stvari nosi u sebi neku internacionalnu crtu, jer ono je čuvar kulture jednog naroda, a kultura npr. europskih naroda nesumnjivo ima velike sličnosti međusobom, makar i razdieljene na uplive raznih naroda. Gdje postoje iste svrhe i iste prilike, tamo mogu postojati i ista sredstva za zaštitu tih svrha, ali gdje se te svrhe i okolnosti razlikuju, tamo moramo primienjivati ona sredstva, koja najviše odgovaraju potrebama dotičnoga naroda.[32]) Baš stoga i mi smatramo, da naš kazneni zakonik i kazneni sudski postupak u mnogočemu ne odgovaraju potrebama našega naroda i da bi ih radi toga bezuvjetno trebalo reformirati, jer je i sudska praksa, zahvaljujući tome, pošla često vrlo nezgodnim putem, što se i kod nas više puta izticalo.[33]) Sve te činjenice pak još jače ističu vriednost proučavanja čimbenika kriminaliteta i kriminološkim znanosti, a posebno kriminalne politike, čija je zadaća proučavanje sredstava potrebnih za suzbijanje kriminaliteta i njihovih djelovanja u praksi. Samo kroz kriminologiju, u savezu s dogmatskim proučavanjem kaznenog prava, možemo od ovoga učiniti ustanovu, koja bi stvarno odgovarala potrebama našega naroda.

---

[31]) S pravom kaže Erik Wolf, Krisis, op. c. 26: »Es gab eigentlich kaum mehr einen grundlegenden Unterschied in der Ideologie der Entwürfe Kubas, Jugoslawiens oder Deutschlands«.

[32]) Dr. Kulaš: Nacionalno kazneno pravo, Branič za siečanj 1937., naročito str. 30, gdje smo to iztakli.

[33]) U slovenačkoj pravnoj književnosti ovu nezdravu pojavu iztakao je prof. Maklecov: Kriminaliteta in domoznanstvo, Obzorje 1939, isti u: Zadaci i metode izučavanja kriminaliteta u Jugoslaviji, 1939. Kod Srba je posebno dr. D. Subotić ustao protiv uvjetne osude smatrajući, da je ona nerazumljiva narodu: Trg. glasnik 1906., br. 253, isti: Motivi uz Projekat srb. k. z. od 1910. Odvojeno mišljenje str. 743; isti: Šest osnovnih problema, 1933. str. 92: »Na jednoj razpravi, gdje je obtuženi uvjetno osuđen na 300 Din ili 5 dana zatvora, narod je protestirao riečima: »Zar dvie osude pa slobodan... Ne može to tako, priča, priča pa ništa«. Od hrvatskih pravnih pisaca, koliko nam je poznato, reformu većeg stila predlagao je samo pisac ovih redaka, dok je jedan mladi nas pravni pisac: Dr. Vl. Bayer: Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom kaznenom sudovanju, 1940., iznio zanimiv priedlog za uvođenje porote u b. Banovini Hrvatskoj, str. 168-170.

Založni poslovi u starom Dubrovniku

Napisao Dr. Frano Kesterčanek, odvj. u Dubrovniku.

Republika dubrovačka ne samo da je stalno gospodarski pomagala svoje sugrađane, nego je i uviek održavala prijateljske veze i činila usluge stranim državama i njenim iztaknutim ljudima. Činila je to sviestna, da se samo većim ili manjim obvezama, kojima zadužuje moćne strance ili vlastite građane, može očuvati od vanjskih i unutarnjih pogibelji, koje su joj stalno prietile.

Zbog samoodržanja vlada goji do skrajnosti izbjegličko pravo. Od prava gostoprimstva ne odustaje do svog završetka. Dubrovačka gradska blagajna, kao depozitna banka, rado prima i savjestno čuva povjereno blago domaćih i stranih ostavitelja. Novac se oprezno posuđuje u državi i izvan države, a g. 1650. osniva se i naročita štedionica.

Vlada kao i pojedinci podupiru potrebne sugrađane i strance pozajmljivanjem novaca na zalog i osnivanjem zalagaonice (lombardnog zavoda). Kao založni vjerovnik nastupa u prvom redu sama država. Poslovanje se obavlja preko državne blagajne, u kojoj državni riznićari vode založne knjige, izdavaju založnice, pohranjuju založne ugovore i čuvaju predane ručne zaloge. Njihovo poslovanje nadzire Vieće umoljenih.

Osim države davaju novac na zalog i imućnija vlastela i građani. Njihova imena zapisana su u knjigama dubrovačkog državnog arhiva XIII.—XIX. stoljeća, osobito u Diversa Notaria, Diversa Cancellarie i Testamenta.

Jedan založni vjerovnik ipak zaslužuje, da ga se izriekom spomene. To je dubrovački novčar Miho Pracatović (1522.—1607.). Po arhivskim spisima znademo, da se je Pracatović veliki dio svog života bavio založnim poslovima. U velikim željeznim sanducima svoje bankovne radnje u Dubrovniku, držao je uviek mnogo zaloga najrazličitije vrste. Neke od njih neizkupljene ostavio je oporučno svojo ženi Vici rođenoj Krivonosović, koja ga je u poslu pomagala. Istodobno odredio je oporučno ostalim svojim nasljednicima iz obitelji Balaković, da ne smiju nikada ništa od imetka, kojeg im je namro, prodati ni z a l o ž i t i. Učinio je to — očito — sviestan, da je založni posao siguran i unosan za zalogoprimca, pogibeljan i poguban za neopreznog i lakoumnog zalagača.

Dubrovčani su se uostalom, kao poslovni ljudi i **vješti trgovci,** mnogo služili zalaganjem, i to ne samo u zemlji, nego i u tuđini. Prokuratori crkve sv. Marije i njenog moćnika imali su već od g. 1306. naročitu brigu oko zaloga. G. 1565. ležao je u Španjolskoj po Petru Lukareviću založen brod kao zalog za dugove, što h je tamo načinio. G. 1593. navađa dubrov. književnik Frano Lukarević-Burina u svojoj oporuci, da putuje u Silistriju (u Vlaškoj), da tamo izkupi sve svoje zaloge i podmiri vjerovnike u Italiji, u Dubrovniku i drugdje. Dubrovački poslanici Marojica Kabožić i Gjuro Buća, ostavši g. 1667. u Carigradu bez novaca, pomažu si zalaganjem stvari donešenih sa sobom i t. d.

Najrazličitiji su predmeti, koje Dubrovčani davaju i primaju u zalog. Od pokretnina zalažu zlato, srebro, nakite i razne druge skupocjene i lahko unovčive stvari kao svečana odiela, krzna, tkanine, svilu, vunu, slike, svetačke moći, stvari određene za službu božju i t. d. Pracatović, davajući novac pomorcima i vlastnicima brodarskih udjela, prima od njih u zalog njihova prava na pojedine brodske karte i tako dolazi do novih udjela na raznim brodovima.

Osim pokretnina mnogo se zalažu i nekretnine. Pomoću dubrovačke zemljištne knjige zv. »casatico«, koja se čuva u državnom arhivu, upoznajemo — savezno s knjigama »Notarie« — založnu poviest dubrov. palača i kuća kroz stoljeća. Obrađivači dubrov. pravne poviesti morat će proučavati dubrov. založno pravo na temelju tih knjiga.

Zanimljiv je i zakon od 11. I. g. 1530., kojim je bilo zabranjeno dubrov. trgovcima založiti, darovati ili prodati bilo koji komad sukna, satkanog od španjolske ili koje druge fine robe (Zakon proti luksusu!).

U Dubrovniku se i sami ljudi zalažu. Mislimo na one, koji za svoja privatnopravna dugovanja odgovaraju vjerovniku, ne samo svojim imetkom, već i neposredno baš svojom osobom.*)

Navađamo nekoliko primjera. G. 982. predano je 12 uglednih Mletčića (poput taoca) u zalog, da će biti naknađena šteta učinjena grčkom caru Vasiliju, i Dubrovčanima (posljednjim u iznosu od 25.000 dukata). — Kada su Dubrovčani g. 1265. uhvatili na moru neke Splišane s robom, sporazume se obje vlade 4. IV. 1265., da će obranici presuditi slučaj i štetu, pri čemu će se ostane li pokretna i nepokretna ovrha bez uspjeha vjerovniku predati dužnici. — G. 1272. ugovore Dubrovčani s Kotoranima, »ako koji dužnik ne bi za vrieme isplatio dug, dat će se vjerovniku najprije pokretnine, zatim nepokretnine, najposlije sama osoba dužnikova«. Od g. 1383.—1385. držani su u Dubrovniku neki ugledni Anžuvinci kao taoci, da će biti naknađena šteta, koju su

*) Toj ustanovi bliza je i ona javnopravna ustanova, po kojoj se kod sklapanja javnopravnih posala, davalo ljude u zalog (kao taoce), da će se stanovite obveze držati.

G. 1232. obvezuju se Dubrovčani mletačkom duždu Jakovu Tiepolu, da će mu »u znak izmirenja i podložnosti« davati o svom trošku godišnje 12 mladih vlasteoskih sinova kao taoce. Nakon mira sklopljenog između humskog vojvode Stjepana Vukčić-Kosače i Dubrovčana, daje im Kosača g. 1454. kao taoca svog najmlađeg sina Stjepana (poslije Ahmeta zvanog), da im bude zalog trajnog mira i prijateljstva. Kada Dubrovčani posreduju g. 1453. u sukobu nastalom između izbjeglog vojvode Vladislava Kosače i njegovog otca, spomenutog hercega Stjepana, oni preporuče Vladislavu, da traži od otca, da im pošalje »dobre taoce«, koji će jamčiti, da se Vladislavovom izaslaniku vojvodi Ivanišu Vlatkoviću ne će ništa dogoditi. Još izjave, da su spremni dati obećanje, da se ne će ništa dogoditi ljudima, koje bi herceg poslao u Dubrovnik kao taoce za Ivaniša. G. 1463. traži sultan Muhamed od Dubrovčana, da mu predadu svu svoju oblast van gradskih zidina, a njihovi poslanici, da idu s njim u Traciju kao taoci. Od g. 1677.—1683. drže Turci u Carigradu dubrov. poklisare M. Kabožića i Gj. Buća kao zalog, da će Dubrovčani točno plaćati zaostali i budući danak, i udovoljiti nekoj presudi sa kojom su tamo presuđeni.

Mogli bi tako nastaviti s primjerima, kako su Dubrovčani zbog javnih probitaka zalagali svoje sugrađane, no ovdje je rieč o založnim poslovima, po kojima su se ljudi sami zalagali, ili ih je država prisilno zalagala, zbog privatnopravnih obveza.

građanima počinili, i vraćen novac, kojeg su u gradu pozajmili. — G. 1572. zalažu dubrov. književnik Frane Lukarević-Burina i brat mu Lukša sve svoje imanje i svoje osobe za slučaj, da treba povratiti miraz Franinoj supruzi Niki rođ. Sorkočević.

Iz spisa dubrov. držav. arhiva doznajemo imena zalagača. To su razne inostrane gradske općine, vladari, domaći i strani velikaši, te građani, koji su u novčanoj neprilici ili potrebi zalagali svoj pokretni i nepokretni imetak, bilo samoj državi ili pojedinim Dubrovčanima. Dapače i sama država dolazi kadšto u položaj, da zalaže neke vriedne državne predmete kod vlastitih sugrađana. Kada je primjerice 4. II. 1305. vladi pomanjkao novac, za neko državno poslanstvo, ona zalaže iz moćnika stolne crkve neke moći za 45 perpera. Pravnopoviestno je zanimljiv ugovor od 3. VI. 1306. (zabilježen pod »Diversa cancellarie, knjiga IV.), u kojem dubrov. državni ličenik magister Marko obećaje, da će u roku od godine dana, a za 15 perpera izliečiti sina Miloševog iz Korčule. Magister prima zato u zalog razni nakit u zlatu, srebru i biserima (recepit pro pignore duos cercellos auri et unum anulum auri, qui pesant exigia VII et carates IIII frontale, 1 sclavonicum de perlis et de corallis in argento). Dne 5. V. 1307. upisano je pod isti ugovor, da je Mr. Marko vratio primljene zaloge i da je primio 15 perpera, jer je dječak zaista izliečen. U mjesecu siečnju g. 1391. vlada prima u zalog od grada Splita neke naročite vriedne crkvene posude i daje mu zato 3000 dukata. Iz sačuvanih arhivskih spisa znademo, da Splićani niesu u mjesecu svibnju iste godine, kad je zalog dospio, ovaj izkupili tako, da je zalog ostao u Dubrovniku do travnja g. 1667., kad je u potresu propao. — Dana 22. VIII. 1454. sastavljen je bilježnički spis, kojim je ugledni grčki bjegunac Jovan Paleolog založio mnoge svoje vriedne stvari, većinom finiju odjeću, nekom Dubrovčaninu za 50 dukata. — U oporuci stonjskog građanina Radoslava Šugarelića, sastavljenoj 8. IX. 1478. čitamo, kako mu je Milica Stipanović založila za 80 dukata i 22 dinara jedan kožuh (kuntuš). — U mjesecu svibnju g. 1531. zalaže dubr. vlastelin Serafin (Saro) Gučetić neke fine tkanine i više vreća španjolske vune, koju je kupio na Zapadu. — Dana 18. III. 1537. vlada dozvoljava Anici Gučetićevoj rođ. Bobaljević, da se u sporazumu sa svojim skrbnicima može zadužiti kod Marina Gučetića za 200 dukata, i založiti mu svoj imetak za slučaj, da za to ne bi dostajalo imanje njenog odsutnog muža Sara. I g. 1539. vlada ponovno dozvoljava istoj Anici, da zbog pozajmljenih daljnjih 200 dukata za odkup zarobljenog muža, obtereti njen posjed. G. 1541. prodaje Marin Gučetić za Aničin i Sarov dug, neka njezina založena imanja. — Vlastelin Miša Bobaljević, član senata i knežev zamjenik, zalaže g. 1535. zbog dugova svoje imanje. — U veljači g. 1563. Jerolim Gučetić i Nikola Kabožić traže od senata založno osiguranje robe poslate u Messinu na račun njihova dužnika Dinka Ranjine, da se zatim do potrebe mogu poslužiti zaplienjenim predmetima. I pjesnik Gjivo Gundulić, koji je živio u prvoj polovici XVII. st. u dosta nepovoljnim gospodarskim prilikama, zalaže dobar dio vlastitog imanja, da može udati svoju sestru Mariju za vlastelina Frana Petra Lukarevića s pristojnim mirazom od 2400 dukata i 450 talira.

Pri ocjenjivanju zalagača upada u oči, da su oni u najvećem dielu bili baš dubrovačka vlastela. Nakon njihovog znatnog obogaćenja u XV. stoljeću, u sliedećem stoljeću oni polagano i potajno iznose iz svojih kuća skuplje predmete, da ih dadu bogatim građanima u zalog. U knjizi Testamenata spominje se među ostalim vlasteoska porodica Crievića, koja je zalagala svoje pokretnine svome bogatom susjedu, novčaru Mihi Pracatoviću, a takvih slučajeva bilo je mnogo. Shvatljivo je, da su zbog toga, kraj ljubavi za sticanjem blaga i kraj prirođene velike štedljivosti Dubrovčana, sudci često dolazili u priliku, da dozvoljavaju dražbe na temelju ugovornog ili zakonskog založnog prava. Kako sudci pri tome niesu imali obzira ni prema komu, čak niti prema najuglednijim strancima ni svećenicima, to je dubrovačka sudačka ruka bila težka, a ako hoćemo vjerovati našem književniku Marinu Držiću, k tome još pakostna i surova.

Iako su stari Dubrovčani bili sigurni založni vjerovnici i pošteni zalagači, ipak je prigodice dolazilo do nesporazuma, neprilika i sudbenih sporova zbog založenih pokretnina i nekretnina.

Kad je g. 1375. vlada — dospjevši u novčane neprilike — založila Mletčanima neke moći za 3500 dukata, ugovori, da će novac vratiti za 4 mjeseca do noćne Zdrave Marije. U ugovoreno vrieme Dubrovčani povrate novac, no Meltčani ne vrate zalog. Kako odnosni mletački spisi niesu još do danas iztraženi, ne znamo, zašto su Dubrovčani ostali bez svojih založenih stvari, makar su pozajmljeni novac na vrieme vratili. G. 1469. bila je prisiljena dubrovačka vlada — radi zaštite domaćih vjerovnika — da vraćanje zaloga vojvodi Vladislavu Kosači poveže platežem onoga, što vojvoda duguje Dubrovniku. — U mjesecu svibnju g. 1531. založio je dubrov. diplomat Saro Gučetić (1496.—1547.), koji se bavio i trgovinom, neku robu za 181 dukat. Kad je došlo do težeg spora zbog primljenog novca. Gučetić pritisnut izravna spor, vrativši primljene dukate. U polovici XV. st. izbija dapače dva puta rat zbog nekog spornog zaloga. G. 1426. predade vojvoda Radoslav Pavlović Dubrovčanima svoj dio Konavala sa Cavtatom. Prevrtljivi prodavalac brzo požali čin, upusti se g. 1430. u t. zv. Konavoski rat s Dubrovnikom, te otme Konavle tvrdeći, da ga je Dubrovčanima samo založio. Rat je doduše dokrajčen g. 1432. povratkom u prijašnje stanje, no mir potraja samo kratko vrieme. G. 1451. zatraži ponovno herceg Stjepan Vukčić-Kosača, čovjek lukav i lakomislen, od Dubrovčana Konavle tvrdeći, da ga njegov prednik Radoslav Pavlović nije prodao, već samo založio. Kad dubrovačka vlada i opet odbije zahtjev, dođe g. 1451. ponovno do rata, koji je trajao četiri godine. Tek mirom u Hercegnovom 10. IV. 1454. bude Dubrovčanima konačno priznata vlastnost Konavala. Mogli bi tako spominjati niz primjera, iz kojih bi spoznali ono poslovanje Dubrovčana, kojim su davajući kroz stoljeća svojim sugrađanima i strancima na zaloge milijone dukata, mnoge spasili od gladi i propasti, iako zbog toga i sami kadšto zapadali u velike potežkoće i neprilike. To međutim ne ćemo učiniti, da razpravljanje ne duljimo, nego ćemo samo utvrditi, da su Dubrovčani zalaganje, tu važnu priradnu granu, do svog svršetka uviek s puno opreza i gorljivosti podržavali. Dapače, kad su iza velikog potresa g. 1667

Dubrovčani sve više gospodarski propadali i padali u ruke bezdušnih kamatnika, zaključi senat g. 1671., da osnuje naročitu zalagaonicu. »Brdo milosrđa« (Monte di pieta), koja će davati na zalog novce. Imućna vlastela namaknu tada zavodu bezplatno potrebnu glavnicu, a vlada odredi uz prietnju strogih kazna, da kamati budu samo toliki, da pokriju troškove ove ustanove. Poslovanje započeto g. 1672. pod nadzorom državne vlasti brzo se razvi, a Dubrovnik se uz njegovu pomoć ponovno izgradi i oporavi. Tako je u Dubrovniku pred 272 godine započela poslovanjem zalagaonica, koja je uz onu u Slov. Gorici, najstarija u jugoiztočnom dielu Europe, a koja posluje još i danas.

Položaj obitelji, djece - ratne sirotčadi i nezakonite djece prema državnoj zaštiti i naknadi

Napisao dr. Josip K r p a n, pročelnik Središtnjice za ratne ozljeđenike.

Državna zaštita i naknada prema Zakonskoj odredbi o ratnim ozljeđenicama pripada obiteljima (§ 5. sl. d) i članovima obitelji (§ 7. t. 2. zakonske odredbe o ratnim ozljeđenicama) iza palih, umrlih i nestalih ratnika. Ova državna zaštita i naknada sadržana je naročito u § 7. Z. o. gdje su nabrojene vrste državne zaštite i naknade, a u prvom redu svodi se na primanje državne naknade i pomoći u obliku ozljednine i doplataka, kako je predviđeno u §§ 46. i 48. Zakonske odredbe. Tko se ubraja u obitelj t. j. u obiteljsku zajednicu osoba označenih u § 5. iztaknuto je u § 4. Zakonske odredbe, t. j. računaju se: zakonita žena, zakonita djeca, nezakonita djeca, koju je pali, umrli i nestali priznao do svršetka rata svojom pred oblašću, svećenikom ili pred svojim vojnim predpostavljenikom, odnosno čije je otčinstvo utvrđeno pravomoćnom osudom nadležnog suda, kao i djeca prisvojena zakonitim putem do svršetka rata, koju je pali, umrli ili nestali uzdržavao.

Nesporno je i posve razumljivo da državna zaštita i naknada pripada podjednako svima članovima obitelji, jer djeca sa majkom — udovicom, sačinjavaju jednu obitelj i pripada im državna zaštita i naknada bez obzira je li majka-udovica, živa ili ne, pa tako i u slučaju, da ostanu djeca sama bez otca i majke, sačinjavaju obitelj i imaju sva prava priznate obitelji, zajednički kao ratna sirotčad. Djeca, ratna sirotčad su u tom slučaju nosioci prave državne naknade i zaštite, pa im pripadaju i sva beriva predviđena za obitelj po § 46. odnosno po § 48. Zakonske odredbe t. j. ozljednina i obiteljski doplatak zajednički za obitelj, (za sve članove jednako), a dodatci na skupoću za svakog člana posebno. Tako pripada djeci bez otca i majke obiteljski doplatak prema stavci 3. § 48. koji je predviđen za obitelj, a dok je majka živa prima ga majka-udovica, odnosno u koliko majka-udovica ne prima obiteljski doplatak pripada djeci — kao obitelji.

Nameće se pitanje, kako je u onim slučajevima gdje djeca imadu još živu majku, ali majka-udovica ne uživa i ne prima državnu zaštitu

bilo s razloga, jer ne izpunjava zakonom predviđene uvjete ili se odrekla, ili uobće nema zakonske mogućnosti da dobije državnu zaštitu, kao npr. nezakonita žena palog, umrlog ili nestalog ratnika. Djeca, u koliko imadu majku i živu, ali koja ne prima državnu zaštitu i naknadu bilo ma s kojeg razloga smatraju se prema Zakonskoj odredbi o ratnim ozljeđenicima kao djeca bez otca i majke, jer s gledišta državne zaštite i naknade takova majka za djecu ne postoji i ta djeca su izjednačena u pogledu državne zaštite i naknade u svemu sa djecom bez otca i majke i imaju sva prava i pogodnosti ratne sirotčadi.

Zakonska odredba od 13. VI. 1942. o ratnim ozljeđenicima i ostalim žrtvama rata i ako ne sadržava izričiti propis u tom pogledu, ipak je ovo stanovište u duhu zakonodavca jasno i nedvojbeno, da su takovu djeca posve izjednačena djeci bez otca i majke, jer majka za takovu djecu s gledišta državne zaštite i naknade ne postoji, a niti je u mogućnosti da primi priznatu naknadu za obitelj, ako ne izpunjava zakonske uvjete.

Ovakovo stanovište suvremene državne zaštite i naknade je poznato u prijašnjim ozljeđeničkim zakonskim propisima pa takovo stanovište je bilo predviđeno u čl. 47. Invalidskog zakona iz god. 1925. u kojem se u stavci 2. kaže: »istu invalidninu i dodatak kao sirodčad primat će i ona djeca, kojima je majka živa ali su djeca sudskim putem oduzeta izpod njenog staranja, u kojem slučaju neće majka primati invalidninu ni dodatka za djecu«.

Isti Invalidski zakon iz god. 1925. u čl. 58. predviđa također, da udova presudom razstavljena ili razvedena od muža, ima pravo na udovičku invalidninu i dodatak sve dotle dok ima djece, koja joj doju pravo na dodatak, ako pod nadzorom starateljskog sudca invalidninu i dodatak upotrebljava za nezbrinutu djecu. Kad to nebi bilo ili bi ona prestala činiti, invalidnina se dosuđuje djeci, koja se onda smatraju kao sirodčad bez otca i majke.

Sličan zakonski propis u tom pogledu predvidio je i Invalidski zakon iz god. 1929., koji u § 33. među ostalim izričito navodi: »istu invalidsku podporu kao sirodčad primat će i ona djeca kojima je majka živa, ali su djeca sudskim putem oduzeta izpod njenog staranja, kao i djeca kojima se majka preudala, umre, ili po ovom zakonu izgubi pravo na invalidsku podporu ili pravo na prijem iste«.

Prema tome vidimo, da su i prijašnji zakonski propisi o ratnim ozljeđenicima priznavali ista i jednaka prava djeci koja imaju doduše majku, kao i djeci, koja nemaju ni otca ni majke, ako se takova majka preudala ili je izgubila pravo na invalidsku podporu ili pravo na njezin prijem ili ako su od takove žive majke djeca sudskim putem oduzeta izpod njenog staranja.

Istina, Uredba o ratnim ozljeđenicima od 1. XII. 1938. predviđa u §§ 54. i 55. samo djecu bez otca i majke, dakle samo ratnu sirotčad u pravom smislu rieči i prema tome odstupila je Uredba od izpravnog stanovišta kako ga je predvidio Invalidski zakon iz 1925. god. pa i onaj iz god. 1929., jer je Uredba predviđala priznanje i trajanje ozljednine i doplataka samo djeci bez otca i majke — sirotčadi, kao nosiocima prava, dok djeca koja su imala majku živu nisu bila u pogledu

državne zaštite i naknade izjednačena sa ratnom sirotčadi, pa je u tom i u takovim slučajevima praksa bivšeg Vrhovnog suda bila nestalna i kolebala, odn. ne priznavala takovoj djeci punu državnu zaštitu i naknadu.

Zakonskom odredbom od 13. VI. 1942. je u tom pogledu § 54. (prijašnji § 55.) izmienjen tako, da su navedena samo djeca, a izostavljene rieči »bez otca i majke«, jer je u duhu zakonodavca i prijašnjih zakonskih propisa da djeca postanu nosioci ozljeđeničkih prava ne samo ako su ratna sirotčad već i takova djeca koja doduše imaju živu majku, ali koja majka je izgubila pravo na državnu zaštitu i naknadu ili uobće nema uvjeta da ju može steći.

Djeca nesmiju zbog majke trpjeti štetu niti biti prikraćena u pravima državne zaštite i naknade, već se u takovim slučajevima sva priznata prava primienjuju i na djecu, ako su nosioci prava, kao na obitelj, pa makar bilo samo i jedno diete, koje je zakonskim propisima § 54. zakonske odredbe obuhvaćeno za vrieme dok izpunjava predviđene uvjete.

Konačno dolazimo do pitanja, kako se imade primienjivati državna zaštita i naknada kod nezakonite djece, naročito u slučajevima gdje je majka živa. Već § 4 zakonske odredbe predviđa i ubraja nezakonitu djecu u obitelj palog, umrlog i nestalog ratnika, ako je pokojni priznao do svršetka rata takovo diete svojim pred oblašću, svećenikom ili svojim vojnim predpostavljenikom, odn. ako je otčinstvo utvrđeno pravomoćnom osudom nadležnog suda. Nezakonita djeca su posve u tom slučaju izjednačena sa zakoniom ili posvojenom djecom u svim pravima i povlasticama državne zaštite i naknade.

Analogno onome što je dosada rečeno za djecu koje imaju doduše još živu majku, ali koja majka ne uživa državnu zaštitu i naknadu, jer ne izpunjava zakonom predviđene uvjete, isto se imade primieniti i kod nezakonite djece, jer i njihova nezakonita, ali naravna majka, ne izpunjava predviđene uvjete iz § 4. zakonske odredbe o ratnim ozljeđenicima i prema tome ne priznaje joj se državna zaštita i naknada kao zakonitoj ženi i sliedom toga takova nezakonita majka s gledišta državne zaštite i naknada spram djece ne postoji.

Nezakonita djeca, dakle, u odnosu prema državnoj zaštiti i naknadi uživaju posve ista i jednaka prava zakonite djece te su u tom pogledu posvema izjednačena i primat će sva beriva i doplatke predviđene za obitelj odn. ratnu sirotčad bez otca i majke prema §§ 46. i 48. zakonske odredbe, jer naravna mati nema uobće mogućnosti da stekne priznanje prava na državnu zaštitu i naknadu i da postane nosilac prava i sliedom toga ne može ni primati. U tom slučaju bi ovakova nezakonita djeca bila u lošijem položaju i zapostavljena pred zakonitom djecom što zakonodavac nije namjeravao ni želio, već naprotiv priznao i nezakonitoj djeci jednakopravan položaj na državnu zaštitu i naknadu pod zakonskim i predviđenim uvjetima.

U slučajevima gdje obiteljska zajednica sastoji u smislu § 4. z. o. od zakonite žene sa zakonitom djecom, ili bez djece, i sa nezakonitom djecom palog, umrlog i nestalog ratnika, imade se položaj članova obitelji tumačiti u pogledu primanja državne zaštite i naknade tako, da

ozljednina predvidena u § 48. z. o., kako je rečeno, pripada obiteljskoj zajednici, dakle svima članovima, koji sačinjavaju obitelj, zajednički. Obiteljski doplatak predviđen za udovicu i djecu pripada svakom posebno. Prema tome u takovim slučajevima će ozljednina koja pripada obitelji prema § 48. z. o. dieliti se na jednake dielove između članova obitelji, dakle između zakonite žene i djece i možebitne nezakonite djece tako, da su djeca nezakonita u koliko su priznata ravnopravnim članovima obitelji prema § 4. z. a doista ravnopravna u pogledu državne zaštite i naknade sa zakonitom djecom pokojnog ratnika.

Hrvatsko rudarsko pravo i put njegove preobrazbe*)

Napisao Branko Sambrailo, tajnik Upravnog sudišta u Zagrebu.

Pod rudarskim pravom u obće razumievamo skup pravnih propisa, kojima se uređuje pravo iztraživanja, vađenja i obrađivanja ruda po rudarskim ovlaštenicima, te odnosi ovih među sobom i njihovim namještenicima, kao i njihovi odnosi prema državi[1]) i vlastnicima zemlje.

Jednim dielom rudarsko pravo spada u javno pravo, jer oobuhvaća područje državne djelatnosti, gdje ona u javnom probitku kao predstavnik rudarskog vrhovničtva uređuje rudarsko-pravne odnošaje rudarskih zanimanika, bilo da im podieljuje rudarska prava i nadzire izvršenje rudarskih obveza, bilo pak da uređuje radne odnose rudarskih namještenika.

Osim toga susrećemo u rudarskom pravu ustanove, koje spadaju u područje privatnog pravc, naročito u slučaju sukoba probitaka

*) Književnost: Pravo gorsko inače rudno deržave Avstrijske. Zagreb 1862. Laszowski: Rudarstvo u Hrvatskoj. Knj. I. Zagreb 1942. Mikolji: Rudarska sudbenost po grppu. (Mjesečnik br. 6—7 g. 1935.); Mikolji: Pregled rudarskog prava Kralj. Jugoslavije (Rudarsko-topionički viesnik) prosinac 1939. str. 539-548, broj kolovoza 1930. str. 365-369, broj rujanski 1930. str. 411-416; Hingenau: Handbuch der Bergrechtskunde Wien 1855; Wenzel: Handbuch des allg. österr. Bergrechtes, Wien 1856; Schneider: Lehrbuch des Bergrechtes. Prag 1872; Leuthold: Das öster. Bergrecht in seinen Grundzügen. Prag—Leipzig 1887; Haberer—Zechner: Handbuch des österr. Bergrechtes. Wien 1905; Busson: Kommentar zum Allg. Berggesetz der Ostmark. Wien 1942; Isay: Das Bergrecht der wichtigsten Kulturstaten in rechtsvergleichender Darstellung. Berlin 1929; Weizsäker—Zimmer: System des tschechoslowakischen Bergrechtes unter Berücksichtigung des österreichischen, Prag 1933; Lenhoff: die Reform des öster. Zivilrechtes und ihr Einfluss auf das Bergrecht. Wien 1918. in Berg und Hüttenmönisches Jahrbuch; Planiol—Rieert: Droit civil francais. III. Paris 1926; Zeitschrift für Bergrecht (Brassert) Berlin—Leipzig 1929. Haberer: »Zur Revision des Allg. Berggesetzes« (Bergrechtliche Blätter god. 1907-1912); Lhotky: Referent — Entwurf eines neuen Berggesetzes nebst Motiven, Wien. 1876; Hourion: Précis de droit administratif et de droit public. Paris 1933. (§ 3 Les concessions de mines) str. 1052-1063; Reif: Die modernen Strömungen im Bergrechte (Bergrechtliche Blätter) godište 1910. i sl.

[1]) Smodek: Op. cit. str. 41 i sl. Hingenau: Op. cit. str. 1. Wenzel: op. cit. str. 3 i sl. Haberer: Zechner: op. cit. str. 43.

osoba zanimanih u rudarstvu među sobom, kao i sukoba njihovih probitaka sa vlastnicima zemljišta i susjednih rudarskih ovlaštenika (na pr. pitanje međa, rudnog i zaštitnog polja, rudne odštete i t. d.).

Rudarsko pravo zadire kako u sferu čisto pravnu, tako i u onu tehničko - montanističke znanosti. Na ova posljednja služi u teoriji i praksi više kao pomoćna dicciplina općeg rudarskog prava. Ona osvjetljava mnoge pravne ustanove, za koje je potrebno stručno-tehničko znanje, a ne samo pravna vještina. Kolika se prije važnost posvećivala i ovoj tehničkoj disciplini, vidi se po tome, što su neki stariji učenjaci čak i u svoje sustave rudarskog prava uvodili i tehničko-montanističku znanost.[2])

Ovo je, istina, praktični koristno djelovalo za sticanje jasnijih rudarsko-tehničkih pojmova, ali zbog okolnosti da ta znanstvena disciplina spada izključivo u područje montanističke tenhike, a ne prava, takav sustav obradbe rudnog prava rano je napušten.

Vrela i sustav hrvatskog te nekih stranih rudarskih prava.

Glavna vrela hrvatskog rudarskog prava susrećemo u dva rudarska zakona, i to u asstrijskom općem rudarskom zakonu iz 1854. god. i u bosansko-hercegovačkom rudarskom zakonu iz 1881. god.

Prvi je sada na snazi na pravnom području Dalmacije, pa Krka, Raba i Paga, sa svim izmjenama i dopunama donesenim za austrijsku polu bivše Monarhije do 1918. godine, kao i na pravnom području Hrvatske, Slavonije i Međumurja, samo uz dodatak novela i obvezatnih tumačenja ugarskog Ministarstva poljoprivrede a kasnije riznice, te promjena donesenih po judex-kurialnoj skupštini.[3])

Provedbena pak naredba općem rudarskom zakonu od 25. IX. 1854. ne može se smatrati vrelom prava, jer nema obvezatne moći, budući da je izdana po nadležnom ministarstvu samo rudarskim oblastima, a da nije na propisani način proglašena u službenim novinama, i to niti u pogledu općeg rudarskog zakona niti u pogledu B. H. rudarskog zakona. Ona služi jedino kao upute unutarnje naravi za rudarske oblasti.[4])

Bosanski rudarski zakon vriedi samo za pravno područje Bosne i Hercegovine, uz dodatak naredaba Zemaljske vlade u Sarajevu.[5])

Osim gore iztaknutih glavnih rudarskih zakona postojao je još za zemno ulje, zemnu smolu i zemni plin zakon od 31. III. 1922. koji je ukinut »Uredbom o tečnom gorivu« od 24. VI. 1938. te se od onda vode poslovi po toj uredbi sa zakonskom snagom. To vriedi za čitavo pravno područje bivše Jugoslavije, kao i u pogledu rudnog redarstva: Obći rudarsko-redarstveni propisi od 15. VII. 1938.[6])

[2]) Vidi cit. djela Hingenau str. 1 i sl. te Wenzela str. 8 i sl.

[3]) Vidi Isay: Op. cit. str. 62; Mikolji: op. cit. u početku.

[4]) Weizsäcker—Zimmer: Op. cit. str. 10.

[5]) Naredbe Zemaljske vlade vidi Sladović: Priručnik za upravnu službu u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1915. str. 293 sub voce: rudarstvo.

[6]) Vidi Službene novine broj 215 od 21. 9. 1938.: Uz spomenute izvore hrv. rudarskog prava mogli bi s eosvrnuti i na okupirana naša područja po Talijanima: Istra, Riečki i Zadarski kotari, te Cres, Lošinj i Lastovo, gdje je uveden

No iako hrvatsko rudarsko zakonodavstva posjeduje dva rudarska zakona, ono ne predstavlja podpuno dva rudarska sustava. I jedan i drugi počivaju u glavnom na istim pravnim načelima uz neznatno odstupanje bosanskog. On je naime, kao mlađi drugčije uredio neke pravne ustanove na temeljima koncesioniranog sustava, prihvativši pri tom nove koristne mjere doktrine i prakse, a u svrhu unapređenja rudarskog gospodarstva.

U općoj pravnoj nauci poznata su tri glavna rudarska sustava: 1) rudarske slobode; 2) regalno,dominialni; 3) koncesionalni.[7])

Sastav rudarske slobode vodi svoje podrietlo po svoj prilici iz rimskog građanskog prava, gdje su tzv. fossilia (izkopine) smatrana vlastničtvom zemljištnog gospodara, a na zemljištu ne posebničkom res nullius-om, koje je svatko mogao slobodno zauzeti (occupatio).[8])

Taj stari rimski sustav u novovjekim rudarskim zakonodavstvima nije prihvaćen u tom obliku, da su sve rude pripadak zemljišta (accesorium), već kao sustav slobodnog iztraživanja priuzdržanih ruda, koje može vršiti kako vlastnik zemljišta tako i treća osoba, te kao pravo sticanja tih ruda po osobi koja ih je pronašla, nakon izpunjenja izvjestnih zakonskih formalnosti.

Nakon podjele po zakonu dobiva se u vlastničtvo rudno nalazište sa rudama, i to na neograničeno vrieme, i ne može se oduzeti bez odštete.[9])

Ograničenje vlastnika zemljišta, po tom sustavu, ne odnosi se na zabranu razpolaganja sa svima rudama, već samo sa tzv. pridržanim. Takvim rudama smatra Orz.[10]) ene koje se po svom sadržaju na metalima. kovinama, u praksi upotrebljavaju, pa sumpor, stipsa, vitriol ili soli. Nadalje tu ubraja: vode bakrovite, grafit, zemne smole i sve vrste crnoga i smeđega ugljena (§ 3. Orz.).

Sve druge rude izuzevši gornje spadaju u vlastničtvo zemljišnog posjednika, pa ih mora rudarski poduzetnik, ukoliko mu ove nisu prieko potrebite za njegov obrt, ustupiti vlastniku zemljišta uz naknadu stvarnih troškova.[11])

Prema tome rude ne pridržane jesu pripadak zemljišta. Pod pojam rude u praksi ne dolaze u obzir one sa minimalnim sadržajem kovine ili takove koje u trgovačkom prometu ne mogu doći u obzir niti za preradu, ili iz kojih se može samo laboratorijskim putem, dakle u glavnom teoretski, a ne u rudarskom obrtu, na veliko dobivati metal.

Drugi sustav jest tzv. r e g a l n i i l i d o m i n i a l n i. Po njemu se mogu pridržane rude izkorišćivati samo uz povlasticu vladara odn.

talijanski rudarski zakon iz 1927. godine, koji počiva na koncesionalnom sustavu. (O tom pobliže u daljnjem izlaganju!).

[7]) Isay: Op. cit. str. 63.

[8]) Kasnije su za kolonije bila prihvaćena rudarska načela stare Kartage, koja su predviđala ustanovu k o n c e s i j e na privatnom zemljištu. Po tom sustavu zemljovlastnik nije mogao braniti nikome da iztražuje po njegovim nekretninama fosilia, a naročito metale. Ovaj je sustav bio uveden od Rimljana i u naše krajeve, koji su bili od njih zauzeti. (Usp. Mikolji: Viestnik 1929. str. 1539); Vidi o rimskom rudarskom pravu obširno Hingenau: Op. cit. str. 277 i 279 (§ 222. i 224. i sl.).

[9]) Isay: Op. cit. str. 7.

[10]) Uzp. Klang: Op. cit. str. 8 k §-u 356.

[11]) Vidi §§ 124.—127. Qrz. (Općeg austrijskog rudarskog zakona) .

zemljogospodara, koji su proglasili sve rude svojim vlastničtvom. U početku su zemaljski gospodari uzimali redovno u ime rudnog regala samo desetinu od prihoda rudnika, no kasnije su rude proglasili monopolom i uvrstili ih u svoje kraljevske domene.[12])

Regalni sustav nosi u sebi glavne značajke, koje su sada prešle sa vladara na državu, da pravo dobijanja ruda pripada neposredno državi i da ona za to ne treba posebne formalne dodjelbe od rudarskoe oblasti. Osim toga nije potreban ni unos države kao sticateljice u rudne knjige osim ako ona to svoje pravo prenosi na posebničku osobu.

Spomenuti sustav vriedi i u Estoniji i nekim švajcarskim kantonima, te u pojedinim njemačkim pokrajinama.[13])

Treći k o n c e s i o n a l n i s u s t a v označava kao vlastnika ruda državu (odn. narod), koja po svojoj slobodnoj razsudbi i ocjeni važnih okolnosti za rudarstvo prepušta rude na izkorišćavanje pojedincima. Tu pojedinac ne može steći pravo vlastničtva, nego samo vremenito pravo izkorišćavanja, dok vlastnikom uviek ostaje država odnosno narod.

Glavna razlika između slobodnog i koncesioniranog rudarskog sustava leži o tome, da kod slobodnog sustava svatko može dobiti pravo iztraživanja, a nakon što je propisno rudu našao, stiče zahtjev na podjelu rudnog polja. Nasuprot tome kod koncesionalnog nakon pronalazka rude, ovlaštenje na rudno polje država podieljuje onome kome ona hoće. Ona istina, to polje može podieliti pronalazaču, ali može i trećoj osobi, koja joj bolje odgovara zbog svoje tehničke spreme i razpoloživosti novčanim sredstvima.[14])

Osim gore spomenuta tri glavna rudarska sustava imamo i četvrti,[14a]) tzv. s u s t a v z e m l j o p o s j e d n i č k i, koji vriedi na području Englezke i U. S. A., po kojem je sva ruda pripadak zemljovlastnika, te od njegove privole zavisi odobrenje rudarenja trećim osobama, a ne države. Po sustavu slobode prerogative preuzima država.

Poviestni prielaz iz regalnog (dominialnog) rudarskog sustava u koncesionalni najjasnije je ucrtan u reformama, koje je doniela sa sobom francuzka revolucija. Ona je pridižući le tiers état na položaj vrhovnika, preko tog staleža oduzela razna imovinska dobra, koja su do tada pripadala vladaru ili velikašima, te pri tom proglasila rude narodnim dobrom.[15])

Ova formulacija nije se mogla uskladiti sa postojećim građanskopravnim načelima, pa je stoga došlo do njene izmjene. U parlamentarnoj razpravi oko predosnove novog rudarskog zakona iz 1919. godine priedlog zastupnika Margaine u tom pogledu glasio je: »rude sačinjavaju sastavni dio javnog dobra«. Međutim taj priedlog nije bio prihvaćen, jer nije ni malo više unio svjetla u pojam pripadnosti ruda državi. Radi toga je došlo do konačne redakcije te ustanove, gdje se

[12]) Planiol: Ripert: Op. cit. str. 503. Uzp. Laszowski: Op. cit. 19 i sl.

[13]) Isay: Op. cit. str. 6.

[14]) Isay: Op. cit. str. 6.

[14a]) ibid. str. 70 i 77 i sl.

[15]) Zakon od 12-29 srpnja 1791. u art. 1 određuje: »Les mines et minieres, tant metalique, que non metalique ausi que bitumes, charbon de terre ou de pierre et pyrites, sont a la disposition de la nation... vidi Daloz: Repertoire de legislation de doctrine et de jurisprudence. To, XXXI. Paris 1854. str. 614.

veli: »po izteku koncesije rude pripadaju državi« (art. 1 § 3. rudarskog zakona iz 1919. godine.[16])

Utjecajem civilističke nauke najstarijeg rimskog prava, koja je priznavala najveći obseg posebničkom vlastničtvu, te je vlastniku zemljišta pripadala ne samo površina zemlje, nego i sve što se nalazi iznad i izpod zemlje (usque ad inferos), pa tako i rude (fossilia) kao zemljin accesorium,[17]) razvio se iz srednjovjekovnog čisto regalnog ili dominijalnog sustava jedan posredni, koji traži kompromisno rješenje između nauke rimskog prava o posebničkoj vlastnosti nad rudama i srednjovjekovne nauke o vladarskim (državnim) regalnim pravima nad rudama.

To kompromisno rješenje nosi u sebi austrijski obći rrudarski zakon, koji dozvoljava vlastniku zemljišta slobodno iztraživanje ruda vezano uz izpunjenje izvjestnih formalnosti, sa zahtjevom na podieljivanje rudnog nalazišta u vlastničtvo, ako on rudu nađe. Prije toga rude se nalaze na razpolaganju države, i to tzv. pridržane rude (§ 3. o. r. z.). Starija austrijska doktrina prihvatila je stanovište, da austrijski rudarski zakon počiva na regalnom načelu, po kojem su se sve rude nalazile u vlastničtvu imatelja regala.[18])

To mišljenje prihvatili su i neki suvremeni pravni pisci.[19]) dok drugi tvrde, da je gornji zakon utemeljen na slobodno-rudarskom sustavu.[20]) Istina, austrijski obći rudarski zakon u §-u 3. postavio je oblikovani (formalni) pojam rudnog kraljevskog regala, koji definira kao vrhovničko pravo zemaljskog gospodara, po kojem se stanovite pridržane rude, koje počivaju u naravnim ležištima, nalaze u izključivom razpolaganju zemaljskog gospodara.

No tu se ne radi o pravnom značenju rudnog regala u njegovom poviestnom i fiskalnom smislu kao primjerice poštanskog regala ili regala kovanja novca, koji predstavljaju važne izvore državnih prihoda, nego jedino o pravu vrhovničtva vladara odn. države nad rudama sa svrhom, veli Schneider, da bi se time samo označila nepripadnost ruda vlastniku površine odn. ograničilo »naravno vlastničtvo«.[21]) Ali sasvim je drugačije značenje ruda, koje spadaju u državni monopol kao na pr. soli, jer se one nalaze u izključivoj državnoj razpoložbi.[22])

Pravo pak značenje poviestnog pojma rudnog regala, bilo bi u tome, da se sve priuzdržane rude nalaze u vlastničtvu zemaljskog gospodara odn. države. Ali mi vidimo, da po sustavu, koji zastupa austrijski rudarski zakon, nema država nikakvih vlastničkih prava nad priuzdržanim rudama, nego, štoviše, ona mora sticati vlastnička prava na jednaki način kao i svaki posebnik.[23]) U tome Haberer vidi protuslovlje

[16]) Uzp. Planiol — Ripert: Op. cit. str. 511.

[17]) Ibid: str. 247. V. L. L. 7. § 17. D. Solut matrim; ibid, de adquir. rez. dom. Inst. Justin, § 19. De rerum divinis.

[18]) Uzp. Wenzel: Op. cit. str. 176 i sl. Hingenau: Op. cit. str. 494. Leuthold: Op. cit. str. 23 i 43.

[19]) Busson: Op. cit. str. 12 i sl.

[20]) Isay: Op. cit. str. 25 i sl.

[21]) Tausch: Diritto minerale, str. 93 cit. Po Leutholdu str. 43; Haberer—Zechner: Op. cit. str. 10 (§ 3.).

[22]) Uzp. Smodek: Op. cit. str. 73 i sl. § 12. austr. r. z. Leuthold: Op. cit. str. 43.

između pojma rudnog regala i sustava slobodnog rudarenja, po kojem država nije vlastnik ruda.[24])

Stoga držimo, da austrijski rudarski zakon ne počiva na jednom jedinstvenom regalnom rudarskom sustavu, već ga se mora smjestiti u jedan mješoviti s l o b o d n o - r e g a l n i s u s t a v, u kojem bi od regalnog ostao samo okvir, što bi ga predstavljalo vrhovničko pravo države, dok bi slobodno rudarski sustav u taj okvir unio stvarnu sadržinu.

Regalitetno rudno pravo države očituje se naime tu samo u državnom pravu upravljanja rudnim blagom, što predstavlja njezino tzv. rudno vrhovničtvo.[25]) Tako država nadzire i vodi brigu oko izvršavanja rudarskih propisa, postavlja stručne rudarske uprave, brine se za sveukupno rudno blago, dozvoljava iztraživanje, izkorišćivanje, oplemenjivanje i preradbu rudnog blaga, vodi vrhovni tehnički, redarstveni i trgovački nadzor nad svim rudarskim i kovinarskim poduzećima i poslovima; brine se za sigurnost, družtvovnu i zdravstvenu zaštitu rudarskog osoblja, plaće njihove i t. d.

No što je najvažnije u rudarskom pravu kod dozvoljavanja iztraživanja (zaštitna polja, samorovi) i pri podieljivanju rudnih polja, čitava djelatnost države se sastoji u ustanovljavanju i registriranju stvarnih ili pravnih činjenica (u rudarskim gruntovnim knjigama i registrima rudarskih glavarstava), koje su posebnici na temelju zakonskih propisa postigli ili s drugim ugovorili. (Prijava samorova odn. zašt. polja, prijava davanja u zakup zašt. polja ili rudnog polja, traženje rudnog polja na temelju izvršenog nalaza i t. d.).

Po tomu sustavu izgleda uloga države u rudarskom gospodarstvu kao nekog bezplatnog čuvara rudnog blaga i ništa više.

Pojedinac državljanin po austr. općem rudarskom zakonu ima tzv. subjektivna javna prava, po kojima sticanje rudarskih prava ne zavisi od volje te pristanka rudarske oblasti, već od pukog izpunjenja stanovitih formalnosti. Tako primjerice za sticanje prava iztraživanja dovoljna je samo prijava, za još veće pravo, sticanje prava vlasničtva nad rudnim poljem, dovoljno je pronaći propisno rudu na zemljištu, da bi nalaznik stekao pravo na zahtjevanje podjele rudnog polja, te time postao i vlastnikom tog rudnog nalazišta.

Jedino bi mogli reći za rudarsku koncesiju po bosanskom rudarskom zakonu, da kod nje postoji emanacija državnog vrhovničtva i vlastničtva, jer je tu prihvaćen koncesionalni sustav, pa je država vlastna po svojoj slobodnoj razsudbi podieliti koncesiju osobi, kojoj ona hoće, ili ju ne podieliti. No to je ovlaštenje dati samo za jedan veoma uzki dio rudnog gospodarstva (nanešene rude, površinske rude, stara jalovišta, halde, i t. d. § 54. b. h. r. z.)

O tome zanimljivom predmetu donieti ćemo prikaz u posebnom članku.

(Nastavit će se)

[23]) Haberer: Zur Revision des Allg. Berggesetzes god. 1906. Knj. 1 str. 12 i sl. (vidi Bergrechtliche Blätter, god. 1906).

[24]) Zgodno ističe Haberer—Zehner u svom priručniku, da je od rudarskog regala u austr. rud. zakonu ostao samo: »ein Korollar zum Prinzipe der Bergbaufreiheit« str. 33.

[25]) Weizsäcker—Zimmer: Op. cit. str. 22 i sl.

Uvažavanje ženine imovine pri odmjerenju pristojnog uzdržavanja

Jednaka pojava, koja je pratila prvi svjetski rat, postala je značajnom i za ovaj drugi rat: brojne ženitbene razstave. Ovi slomovi na ženitbenoj fronti vode do slomova i na obiteljskoj fronti. U pogledu spomenute pojave razlika između prvog i drugog svjetskog rata sastoji u tome, što je ova pojava u sadanjem ratu zauzela veći obseg: ženitbene razstave, bilo propisno bilo samo stvarno provedene, danas su, čini se, mnogo brojnije. Bilo bi svakako zanimljivo protumačiti ovu družtvenu pojavu iznalaženjem njezinih uzroka, ali nije to zadatak, koji si postavismo s ovom razpravom. Namjeravamo zaustaviti se samo na jednoj od pravnih posljedica ženitbenih razstava, na dužnosti muža da uzdržava ženu, a i tu posljedicu promatrat ćemo uglavnome samo sa stanovišta količine (veličine) uzdržavanja, koju je muž dužan pružiti ženi.

Da je muž, koji je kriv razstavi ženitbe, dužan uzdržavati nekrivu ženu, to je izvan svake dvojbe. Čim je muževljeva krivnja utvrđena, bilo bi jalovo njegovo nastojanje osporavati takvu dužnost. Spor nastaje obično oko obsega, oko količine uzdržavanja. Zakon, doduše, veli da je muž dužan davati ženi »pristojno uzdržanje po svojoj imovini« (§ 91 o. g. z.), a iz §-a 92. o. g. z., koji veli da »žena uživa prava njegova (muževljeva) staleža«, sliedi da se uzdržavanje ima ravnati i po staležu muža. O pristojnom uzdržavanju govore također §§-i 117 i 796, dok § 1264 o. g. z. upotrebljava izraz »primjereno«, pod čime komentatori skoro jednoglasno razumievaju također pristojno uzdržavanje. No uza sve to što je zakon odredio za pristojnost uzdržavanja dva mjerila: muževljevu imovinu i mužev stalež, ipak spor time nije još riešen odn., da budemo točniji, nije lako rješiv, budući da se pojam pristojnoga i kraj jednake imovine i jednakog staleža može različito shvaćati. Odatle i dolazi da u praksi susrećemo znatne razlike u svotama, koje sudovi dosuđuju u slučajevima približno jednake imovine muževa i jednakog njihova staleža. Pri određivanju tih različitih svota odrazuje se različito shvaćanje sudova i vještaka; sa stanovišta svakoga od njih bit će svaka od tih različitih svota dovoljna za pristojno uzdržavanje. Nije izključeno da je pri tome učinjena nepravda bilo mužu bilo ženi, ali ta nepravda neće biti osobita ni osjetljivija u slučajevima, kada je muž imućan a žena siromašna, jer i prividno previsoka svota neće obično sniziti razinu muževljeva načina života, a ni prividno prenizka svota neće u pravilu onemogućiti ženi pristojan život. Potežkoća nastaje i osjetljivije su nepravde moguće tek onda, kad muž nije imućan a žena ima vlastite imovine. O takvim slučajevima kanimo ovdje potanje govoriti.

U netom spomenutim slučajevima sudbena praksa drži se većinom strogo slova zakona. Ona uzima kao mjerilo imovinu (ako se tako smije nazvati neimaštinu) muža i njegov stalež, dok imovinu imućne žene ne uzima nikako ili bar vrlo malo u

obzir. A sve to zato, jer zakon ne spominje imovinu žene. No je li ovo prelaženje zakonskog sloga preko ženinih imućstvenih prilika doista razlogom da one budu sasvim izlučene iz računa? Mislimo da nije. Prije svega uz dužnost muža da omogući ženi pristojno uzdržavanje nije prestalo njegovo pravo da i on sam pristojno živi. § 91. o. g. z. predpostavlja zajednicu života, u kojoj će muž i žena jednako pristojno živjeti. Ako nakon razkida zajednice žena ima pravo pristojno biti uzdržavana, ali zato ostaje i mužu pravo da on sam također pristojno živi. S pristojnim uzdržavanjem žene nije on dužan krnjiti to svoje pravo i živjeti izpod razine pristojnoga. Načelna jednakost muža i žene za vrieme zajednice nesmije nakon razkida ove biti poremećena na štetu muža. Istina, muž je kriv razstavi i zbog te vlastite krivnje mora osjetiti neke materialne posljedice, ali ove nesmiju ići tako daleko da mu se onemogući korištenje s onim pravom, koje pripada svakoj družtvenoj jedinici, s pravom na pristojan život. Ako, dakle, žena ima vlastite imovine (prihoda), koja joj sama po sebi ili uz izvjestnu nadopunu omogućuje pristojan život, onda je već time postignuta svrha zakona — svrha da žena uzmogne pristojno živjeti — pak će biti dovoljno da neimućan muž doprinese tek toliko da nadopuni ženi njezin imetak do mjere pristojnoga uzdržavanja odn. da joj ovo olakša i možebiti podigne do više razine. Ne prihvati li se to stanovište, onda su moguće absurdnosti i nepravde da imućnoj ženi na pr. činovnika s osrednjom plaćom ili obrtnika, trgovca i t. d. s umjerenim prihodom bude dosuđena svota uzdržavanja, bez koje bi žena i onako mogla pristojno živjeti, ali zbog koje morat će muž sebi odkidati od usta. Ovakva nejednakost u položaju razstavljenog bračnog para, ovakav pristojan život žene na jednoj strani nasuprot — dozvolimo si izraz! — nepristojnome životu muža na drugoj strani — sigurno nisu ležali u namjeri zakonodavca.

Razloženoj zakonom načelno priznatoj potrebi da ne bude okrnjeno pristojno življenje muža pridružuju se i mnogobrojni daljni razlozi. Uz dužnost, naime, muža da ženu pristojno uzdržava propisuje zakon (u §-u 92 o. g. z.) i dužnost žene da muža »pomaže u kućnim poslovima i tečenju«. Dužna, dakle, usluga muža na uzdržavanje uvjetovana je u neku ruku protuuslugom žene na pomaganje u kućanstvu i u tečenju. Često je pače izpunjenje muževljeve dužnosti moguće samo zato, jer ga žena pomaže u kućanstvu i tečenju. Ali kad dolazi do razstave, prestaje i to pomaganje, prestaje spomenuta protuusluga i sposobnost se muža — ne, doduše uviek, ali često! — da daje jednaku uslugu, da uz jednaka vlastita sredstva pruži ženi jednako pristojno uzdržavanje, smanjuje. Pa ako i nećemo pomaganje žene u kućanstvu i tečenju nazvati baš uvjetom, pod kojim je muž dužan ženu pristojno uzdržavati, ali je svakako to pomaganje bila ona okolnost, koju je zakonodavac imao pred očima kad je propisao muževljevu dužnost pristojnog uzdržavanja žene. Zato je dosljedno i pravedno da količina njegova davanja u svrhu uzdržavanja žene nakon razstave ne bude jednaka, kakvom je bila za vrieme životne zajednice.

Na koncu konca dužnost muža da uzdržava ženu, nije tako izključiva, osamljena, absolutna. Dokazuje to najbolje ustanova mi-

raza (§ 1219 o. g. z.), kojemu je svrha da bi »muž lakše uzdržao troškove skopčane sa ženitbom.« Kada muž dobiva miraz, onda on sa toliko manje vlastitih sredstava uzdržava ženu, koliko više prima prihoda kao uživalac miraza. Miraz nije doduše, žena dužna davati, ali su dužni dati ga njezini roditelji odn. djedovi ili babe (ukoliko, dakako, imadu u tu svrhu dovoljno vlastite imovine). Kada, dakle, zakon uzima u obzir ženinu imovinu za vrieme ženitbene zajednice kao onaj činbenik, koji, obzirom na svotu, umanjuje dužnost muža na davanje uzdržavanja, onda se ne može ženina imovina pustiti iz vida ni nakon razkinute ženitbene zajednice.

Budući da u slučaju razlučenog življenja odpada za muža sva ona pomoć, koju mu je dosad pružao zajednički život sa ženom, morat će on odsad svakako više trošiti a da nadomjesti sebi tu pomoć, uz koju je prije mogao sa manjom svotom sam pristojno živjeti, a kako već rekosmo, to njegovo pravo na pristojan život ostaje mu i nakon razstave. Poznato je da je zajednički život u dvoje ili u više razmjerno jeftiniji, nego kad svaki od bivše zajednice posebno sâm za sebe živi. Morat će se, dakle, uvažiti da razstavljenome mužu neće mnogo (a možda i ništa) preostati, nakon što bude podmirio potrebe vlastitog pristojnog života pa bi bilo ne samo nepravedno, nego i protiv svrhe zakona, kad bi mu se nametnulo krnjenje njegova pristojna življenja u korist žene, koja ima dovoljno vlastitog imetka, tako da joj je moguć pristojan život i bez muževa prinosa odn. i s manjim njegovim prinosom.

Ali najvažnijim razlogom čine nam se prilike vremena kada je nastao o. g. z. U ono doba — a to je bilo pred više od 100 godina — bilo je sasvim razumljivo da se mužu naloži uzdržavanje žene iz vlastitih sredstava kako za trajanja zajednice tako i poslije nje. U ono vrieme žena — napose građanska žena, za koju je zakon u prvome redu bio građen — nije imala skoro nikakve mogućnosti ni prilike da zarađuje. Poprište njezina rada bilo je uglavnome istovjetno s obiteljskim krugom: izvan obitelji ona, da je i htjela, nije mogla — ili je tek riedko mogla — zarađivati. Ona je, dakle, (abstrahirajući od miraza ili ostale vlastite imovine), imovinski bila podpuno ovisna o mužu. Razstavši se od muža ona bi se razstala i od jedinog svog imovinskog podpornja, od jedinog izvora sredstava za život. Napuštena imovinski od muža ona bi bila prepuštena samoj sebi, a to će reći — bar u većini slučajeva — i podpunoj biedi. Zato je bilo sasvim prirodno i razumljivo da je zakon i za vrieme nakon razstave održao na snazi dužnost muža da ženu pristojno uzdržava a isto je tako razumljivo, da pri tome nije spomenuo onaj imetak žene, koji (abstrahirajući od miraza i nasljeđenoga) nije tada ni postojao, jer ga žena u ono vrieme nije bila sposobna ni u mogućnosti da steče. Međutim tiekom vremena prilike se stubokom promieniše. Žena se emancipirala, žena si je izvojevala jednakost s mužkarcem i danas ima samo još malo zvanja, koja ne bi bila pristupačna i ženama. Skoro na svim područjima tjelesnog i umnog rada žene se uspješno natječu s mužkarcima a postoje i vrlo mnoga zvanja, u kojima one brojčano pretežu ili ih čak same izključive vrše. Mogućnost, dakle, samostalnog privređivanja i

sticanja vlastitog imetka, mogućnost uzdržavanja postala je za ženu jednakom kao i za mužkarca. Žena nije više ovisna o mužu i razstava ne predstavlja više gubitak egzistencije za nju. Razstavljena od muža ona je u većini slučajeva sposobna osoviti se na vlastite noge i imovinski se osamostaliti. Nestalo je, dakle, danas onih prilika, koje su očito bile predpostava, pod kojom i razlog, zbog kojega je zakon spomenuo dužnost muža na uzdržavanje po njegovoj imovini a nije spomenuo i imovinu žene. Danas žena — iznimke nisu česte — tu imovinu posjeduje pa se danas preko te imovine ne može prieći kao da je uobće nema.

Sigurno je da sudbena praksa nesmije ići protiv zakona, ali je isto tako sigurno da ona nesmije zatvoriti oči pred promjenom onih prilika, koje su izazvale izvjestan zakonski propis i dale mu svrhu i smisao. Ako se sudbena praksa ne obazire na tu promjenu, onda ona, navodno vjerna slovu zakona, postaje nevjernom njegovoj volji pa radi stvarno protiv njega. Težište propisa §-a 91. o. g. z. leži na pristojnome uzdržavanju žene; svrha je tog propisa da ženi bude to pristojno uzdržavanje osigurano. Muževljeva imovina spomenuta je više kao mjerilo nego li kao sredstvo, izvor uzdržavanja. Taj izvor pak naveden je samo zato, jer u ono vrieme nije postojao drugi izvor, drugo sredstvo — ženin (pretežno samostalnim radom stečeni) imetak — ali to nije razlog da tome izvoru i sredstvu ne bude pridružen i drugi izvor, čim se ovaj pojavi. A on je tiekom zadnjih desetljeća izbio u tako obilnoj mjeri, da je često skoro i nadmašio mužev imetak. O. g. z. je u jednom pogledu zapostavio ženu mužu, dok joj je baš zbog te zapostavljenosti dao u drugom pogledu izvjestne prednosti. Razvoj međutim prilika i kasniji zakoni ukinuše pretežno onu podređenost i donieše joj novih prednosti, tako da bi bilo nedosljedno kad bi ona uz ove nove zadržale i sve stare prednosti, koje su imale svoje opravdanje samo u početnome, bezpravnome ili malopravnome položaju žene. Uzdržavanje izključivo muževljevom imovinom ima svoj etički smisao, koji se gubi onim časom, čim imućna žena takvim uzdržavanjem dobiva bolje, pristojnije uzdržavanje nego li ga ima onaj, koji joj ga pruža. Dužnost uzdržavanja smije ići kvantitativno samo toliko daleko, koliko je potrebno da ono postane pristojnim, i zato se ono ima zaustaviti na onoj točci, preko koje bi lišilo samog uzdržavatelja pristojnog življenja. Ravnopravnost u radu i u koristima od rada neda se zamisliti ni spojiti s daljnjim pridržanjem onih koristi, koje su potjecale od neravnopravnosti, jer bi inače muž došao u raniji položaj žene: on bi bio obterećen dužnostima, po kojima bi žena imala više prava, a to će reći i više koristi od njega. A to nije bila volja zakonodavca.

Naglašujemo da se gornje razlaganje odnosi samo na one slučajeve, gdje su muž i žena približno jednako imućni, a pogotovu gdje je žena imućnija od muža. Ondje gdje je žena neimućna i nesposobna za zaradu, a muž tek slabo imućan, ondje nema podloge za prikazano razlaganje. U takvim slučajevima neizbježivo je stradanje i jednoga i drugoga, jer zakon sam po sebi nije kadar promieniti izkustvom potvrđenu činjenicu, da se sa malo sredstava ne može pristojno živjeti ni u zajednici, a kamo li razstavljeno.

O odlaganju deložacije povodom podnesene opozicione tužbe

Napisao dr. Božidar Kraus, sudac Kotarskog suda I. u Zagrebu

Nestašica stanova i poslovnih prostorija (lokala), napose u većim mjestima, dovela je do donašanja zakonskih propisa, kojima se ograničuje pravo uporabodavca na odkazivanje najma i zakupa, a s tim u vezi i do povećanog broja parnica, koje se između najmodavca kao odkazivatelja i najmoprimca, vode povodom odkaza stanova i lokala, jer gotovo svaki najmoprimac dobivši odkaz, ulaže prigovore nastojeći na taj način izbjeći izseljenju iz stana odn. lokala ili bar to izseljenje odgoditi na što je moguće kasniji rok. Veliki postotak odkaznih parnica prolazi kroz sve tri molbe, jer najmodavac želi na svaki način dobiti odkazani stan za sebe — ukoliko je razlog odkaza vlastita potreba — odn. riješiti se nepoćudnoga najmoprimca — ukoliko je po sriedi koji drugi odkazni razlog, dok najmoprimac nastoji svim silama da se odkaz stavi izvan krieposti ili bar čas izseljenja na što kasnije odgoditi.

Kad je odkaz postao pravomoćan i ovršiv, tužitelj odn. sada ovrhomolitelj podnaša ovršnu molbu, s kojom traži deložaciju tuženika odn. sada ovršenika iz odkazanog mu stana odn. lokala. Sud izdaje ovršnu dozvolu i sada dolazi čas kad bi trebalo da ovršenik bude prisilno deložiran. Ovršenik se u tom času vrlo često posluži posljednjim sredstvom, on podnaša sudu opozicionu tužbu po § 34. Op, u kojoj redovno navađa da se je iza izdanja ovršnog naslova sporazumio s ovrhomoliteljem tako, da mu je ovaj dozvolio da može i dalje ostati u stanu odn. lokalu bilo na neograničeno, bilo na neko ograničeno vrieme, na što da je ovršenik pristao. Pošto je temeljem takve naknadne pogodbe među strankama zahtjev ovrhomolitelja, koji proizlazi iz ovršnog naslova a glasi na izpražnjenje stana odn. lokala, utrnuo bilo za uviek, bilo za neko određeno vrieme, to ovršenik traži da se dozvoljena deložacija proglasi nedopustivom.

Zajedno s tom tužbom podnosi ovršenik po § 41. toč. 5. Op. i priedlog da se do pravomoćnog rješenja opozicione parnice odgodi ovršni postupak t. j. deložacija ovršenika iz stana odn. lokala. Bez tog priedloga ovršenika ne može sud povodom podnesene opozicione tužbe ovrhu odložiti. Odlaganje ovrhe ima se predložiti prema st. 2. § 44. Op. i st. 2. § 27. Op. kod onoga suda, koji je u prvoj molbi dozvolio ovrhu ili pak kod ovršnog suda, već prema tome, da li se takav priedlog stavlja prije nego što je provedba ovrhe započela ili nakon toga, t. j. prije nego što zamolnica za provedbu ovrhe stigne od suda dozvole ovrhe ovršnom sudu ili nakon toga. No pošto je za odkazivanje najmova i zakupa po § 44. st. 1. toč. 5. i st. 2. grpp. nadležan bez obzira na vriednost spornog predmeta kotarski sud, i to po § 79. grpp. onaj kotarski sud u čijem području leži uporabni predmet, to će po § 7. toč. 1. i § 22. toč. 5. Op. biti u navedenim slučajevima sud dozvole ovrhe ujedno i ovršni sud. Iznimka bi bila slučaj delegacije drugoga suda za vođenje odkazne parnice po § 28. grpp. Priedlog za odlaganje ovrhe treba podnieti odvojeno od opozicione tužbe i priložiti mu jedan primjerak te tužbe sa potvrdom suda da je tužba zaprimljena. Priedlog se ne bi smio — kako se u praksi čini — uvrstiti u samu opozicionu tužbu, jer § 38. st. 3. Op. kaže izričito da se s tužbom može spojiti priedlog za obustavu ovrhe, dok se o priedlogu za odlaganje ovrhe ne govori ništa. To je i razumljivo, jer će sud, donoseći osudu po opozicionoj tužbi, odmah biti u mogućnosti riešiti i priedlog za obustavu ovršnog postupka po § 38. toč. 1. Op., pa ga ili usvojiti, ako je tužbeni zahtjev usvojen, ili ga odbiti, ako je tužbeni zahtjev odbijen, dok je pitanje odlaganja ovrhe od toga posve odvojeno. Zbog toga i priedlog za odlaganje ovrhe treba kod istoga suda rješavati sudsko odjeljenje, koje je izdalo ovršnu dozvolu, a to je u odkaznim predmetima po § 13. st. 3. Sp. ono odjeljenje, koje je odkaznu parnicu dovršilo odn. izdalo ovršni naslov, dok opozicionu tužbu treba rješavati ono odjeljenje istoga suda, kojemu je ta vrst tužbi godišnjim razporedom dodieljena na rad. Osim toga će sudac, koji je vodio odkaznu parnicu i izdao ovršnu dozvolu, uzevši uvid u primjerak priložene opozicione tužbe, moći bolje prosuditi, treba li ovrhu odložiti ili ne, od sudca, kojemu je podnesena opoziciona tužba i koji nije upućen u odkaznu parnicu. Konačno je i logičnije da se priedlog za odlaganje ovrhe priklopi u ovršni spis i u tome spisu rieši, nego da se priklapa opozicionoj tužbi.

Sud po § 42. st. 1. Op. ne smije dozvoliti odlaganje ovrhe, ako se ovrha može odpočeti odn. nastaviti, a da od toga ovršeniku ne prieti opasnost nadoknadive odn. težko nadoknadive štete. U mnogim će mjestima sud moći uzeti kao notorno veliko pomanjkanje razpoloživih stanova i lokala, pa se to pomanjkanje ne će trebati ni dokazivati ni učiniti vjerojatnim, već će sud temeljem te notornosti moći zaključiti, bi li ovršenik provedbom deložacije pretrpio nenadoknadivu ili težko nadoknadivu štetu, jer bi bio deložiran a ne bi bio u mogućnosti naći podesno prostorje za smještaj svoje obitelji ili svoje imovine. Može se uzeti da bi ovršenik pretrpio težko nadoknadivu štetu uviek kad bi bio deložiran, a ne bi imao na razpolaganju druge podesne položive prostorije. Ukoliko u kojem mjestu pomanjkanje stanova i lokala ne bi bilo notorno, morao bi ovršenik u priedlogu za odlaganje ovrhe učiniti vjerojatnim da bi pretrpio nenadoknadivu ili težko nadoknadivu štetu, ako bi se ovrha provela. Sud će pak priedlog odbiti, ako bi mu bilo poznato da ovršenik ima razpoloživ drugi podesni stan ili lokal, a da od toga što će ovrha biti provedena ne će pretrpiti štetu, koja bi bila nenadoknadiva ili težko nadoknadiva.

Po § 44. st. 3. Op. mora se samo o priedlozima za obustavu ili ograničenje ovrhe, koje nije stavio sam ovrhomolitelj, provesti ustmena razprava sa strankama. Priedlog za odlaganje ovrhe riešit će se i bez ustmene razprave i bez preslušanja protivnika, jer § 51. st. 1. Op. naređuje da u ovršnom postupku sud donosi svoje odluke, ukoliko nije što drugo zakonom određeno, bez predhodne ustmene razprave, dok se također iz st. 2. istog propisa vidi da se preslušavanje stranaka ili drugih učestnika u ovršnom postupku vrši samo kad je to zakonom propisano. Priedlog za odlaganje ovrhe riešit će se dakle ex primo decreto.

Propis § 42. st. 2. Op. određuje da će sud odlaganje ovrhe učiniti ovisnim od toga da ovršenik dade osiguranje, ako bi odlaganje ovrhe dovelo u opasnost namirenje ovrhomolitelja. Nastaje pitanje, može li odlaganje deložacije dovesti u opasnost izpunjenje ovrhomoliteljevog zahtjeva, koji glasi na deložaciju ovršenika iz odkazanog stana ili lokala. Redovno to ne će biti slučaj, jer će posljedica odlaganja deložacije biti jedino ta što će ovršenik biti izvjestno vrieme kasnije deložiran. No ukoliko bi sud iz priedloga za odlaganje ovrhe, odkaznog spisa ili opozicione tužbe utvrdio, da bi odlaganje deložacije imalo i posljedicu da bi dovelo u opasnost ostvarenje ovrhomoliteljevog zahtjeva, sud će morati učiniti odlaganje ovrhe ovisnim od davanja osiguranja. Osiguranje će se dati na način propisan u 158. grpp., dakle obično polaganjem gotovog novca u sud. Na predmetu osiguranja, čim je položen u sud, steći će ovrhomolitelj založno pravo. Ako je sud dozvolio odlaganje deložacije bez osiguranja, a ovrhomolitelj smatra da bi odlaganje deložacije dovelo u opasnost ostvarenje njegovog zahtjeva za deložacijom, morao bi uložiti utok protiv zaključka o odlaganju i u utoku opasnost učiniti vjerojatnom (§ 614. st. 4. grpp. u vezi s § 68. st. 1. Op.). Ako bi pak tek nakon dozvoljenog odlaganja deložacije nastupila takva opasnost, morao bi ovrhomolitelj podnieti priedlog da se ovršeniku naloži plaćanje osiguranja te bi u tom priedlogu morao postojanje opasnosti učiinti vjerojatnim. U tom posljednjem slučaju sud može, ali ne mora njegov priedlog usvojiti. Ako nije vjerojatno da bi odlaganjem ovrhe došao u opasnost ovrhomoliteljev zahtjev za deložacijom ovršenika, ne bi se davanje osiguranja smjelo dozvoliti ni ako bi bilo očevidno, da će odlaganjem ovrhomolitelj pretrpjeti kakovu štetu (na pr. što ne može useliti u vlastiti stan, koji je odkazan zbog vlastite potrebe, pa mora stanovati u svratištu), već bi u tom slučaju imao ovrhomolitelj samo pravo tražiti u opozicionoj parnici, povodom koje je deložacija odložena, naknadu štete zbog obiestnog parničenja po § 504. grpp. ili naknadu tražiti posebnom tužbom.

Prema izloženome smatram netočnim mišljenje Goršićevo (Tumač Op. str. 163. i 164.) da se tamo, gdje ovršni zahtjev nije uobće moguće osigurati, nije moguće ni odložiti ovrhu, pa da stoga u slučaju kad ovršni naslov glasi na deložaciju iz stanova ili lokala, odlaganje ovrhe uobće nije dopušteno. Izpravno je naprotiv da je i u tim slučajevima dopušteno odložiti deložaciju, ako postoji preduvjet § 42. st. 1. Op., t. j. da se deložacija ne može provesti, a da ovršenik ne pretrpi nenadoknadivu ili težko nadoknadivu štetu, samo što

se u tim slučajevima ne će nalagati davanje osiguranja, već će se odlaganje dozvoliti bezuvjetno.

Zakon ne nalaže sudu da u slučaju postojanja kojeg razloga za odlaganje ovrhe (§ 41. toč. 1.—8. Op.) mora priedlog za odlaganje ovrhe usvojiti, već ga samo ovlašćuje da na takav priedlog može ovrhu odložiti. Koji će motivi i razlozi voditi sud kod donašanja odluke o usvajanju ili odbijanju priedloga za odlaganje? Sud ne će ni smjeti ni moći ulaziti u izpitivanje istinitosti činjeničnih navoda opozicione tužbe, jer je to zadaća opozicione parnice, već će svaki pojedini slučaj morati posebno ocieniti gledajući pri tom u prvom redu na probitke jedne i druge stranke i na štetu, koju bi koja stranka od odlaganja ili nastavka ovrhe mogla pretrpiti. Sud ne će dozvoliti odlaganje deložacije kad se već iz same tužbe vidi da ne postoji nikakva činjenica koja ukida ili zaustavlja ovršni zahtjev, a koja je nastupila iza nastanka ovršnog naslova, temeljem kojega je ovrha dozvoljena. No u svim ostalim slučajevima, kad bi se ovrha imala proglasiti nedopustivom da je činjenično stanje navedeno u tužbi istinito, trebalo bi da sud odloži deložaciju i to s razloga, jer bi daleko veća šteta nastala za ovršenika da bude deložiran, a kasnije njegova opoziciona tužba uvažena, nego što bi nastala šteta za ovrhomolitelja, ako ovršenik još koje vrieme — dok prođe rok za koji je ovrha odložena — ostane u stanu, makar mu opoziciona tužba bude odbijena.

Sud mora u zaključku, kojim dozvoljava odlaganje ovrhe, označiti za koje se vrieme ovrha odlaže (§ 42. st. 3. Op.). Ovršenik predlaže redovno u priedlogu za odlaganje da se ovršni postupak deložacijom odloži do pravomoćnog okončanja opozicione parnice. Sud običaje ovakove priedloge usvajati i vršni postupak odložiti do pravomoćnog okončanja opozicione parnice. Ovakav postupak suda može u današnje vrieme oskudice na stanovima i lokalima nanieti ovrhomolitelju težku štetu. Praksa naime pokazuje da malo opozicionih tužbi uspieva, pa se vrlo često u parnici pokaže da su tužbovni navodi podpuno izmišljeni. Ako sud temeljem takve tužbe odloži ovrhu do pravomoćnog okončanja parnice, nanio je time ovrhomolitelju mnogo zla, jer je time — pod predpostavkom da i opoziciona parnica prieđe sve tri molbe kako je to uobičajeno — deložacija odložena najmanje za 6 mjeseci a redovno i za mnogo dulje vrieme.

Zbog toga treba naći neko posredovno rješenje, koje će dovoljno štititi probitke obiju stranaka te s jedne strane spriečiti deložaciju ovršenika dok se ne ustanovi istinitost njegovih navoda u opozicionoj tužbi, a s druge strane koje ne će dopustiti odlaganje deložacija temeljem obiestnih opozicionih tužbi sve do pravomoćnog okončanja opozicione parnice.

Najjednostavnije sredstvo za postignuće te svrhe jest da sud ne odloži ovrhu do pravomoćnog svršetka opozicione parnice, već samo do donašanja prvomolbene odluke u toj parnici. Sud će u parnici utvrditi istinitost odn. neistinitost tužbovnih navoda i donieti osudu ili će zbog pomanjkanja legitimacije, nenadležnosti, tekuće parnice, nedopustivosti redovnog pravnog puta ili zbog toga što je stvar već presuđena, zaključkom tužbu odbaciti. Časom dostave te prvomolbene odluke (§§ 512. i 522. grpp.) ima ta odluka prema strankama učinak, te u taj čas prestaje vrieditи odlaganje ovrhe i deložacija se može provesti bez obzira kakovu je odluku sud donio. Zato će ovršenik već prije donašanja prvomolbene odluke ili nakon toga podnieti novi priedlog da se deložacija odloži do pravomoćnosti prvomolbene odluke. Sud će s tim priedlogom postupati kao s novim priedlogom za odlaganje ovrhe, ocjenjujući ga kao i prvi priedlog, samo što će već imati provedeni prvomolbeni postupak i donesenu prvomolbenu odluku, pa će moći vrlo lako ustanoviti, je li tužba obiestna ili bar posve neumjestna ili nije. Ako je ovršenik uspio s opozicionom tužbom, sud će deložaciju odložiti do pravomoćnog rješenja svoje odluke, a ako je tužba odbijena, sud će ocieniti, postoji li mogućnost da tužba bude u postupku pravnih liekova uvažena ili ne, pa će u prvom slučaju ovrhu odložiti do pravomoćnosti, a u drugom slučaju priedlog za odlaganje ovrhe odbiti. Na taj će način sud ustanoviti, koje su tužbe obiestno podnesene i koje nemaju nikakove mogućnosti na uspjeh, pa će kod takvih tužbi uzkratiti ponovno odlaganje ovrhe. Ne smije se smatrati da je pravomoćnošću prvog zaključka o dozvoli odlaganja ovrhe, kojim je ovrha odložena do donašanja prvomolbene odluke, o odlaganju ovrhe konačno odlučeno i da novi priedlog

za odlaganje ovrhe do pravomoćnosti nije dopustiv, već se novi priedlog ima smatrati samostalnim te ga se tako mora i riešiti.

Neki su sudovi postupali obratno, dopuštajući odmah odlaganje ovrhe do pravomoćnog svršetka opozicione parnice, ali su na priedlog ovrhomoliteljа, nakon što je ovršenik u prvoj molbi s opozicionom tužbom odbijen, stavljali zaključkom svoj zaključak o odlaganju ovrhe do pravomoćnog okončanja opozicione parnice izvan snage i dopustili odmah provedbu ovrhe. Čini se da i Zuglia (Građansko proc. pravo II. dio str. 86) smatra takovo postupanje dopuštenim. Takovo je postupanje međutim svakako protuzakonito, jer je sud odloživši ovrhu do pravomoćnog okončanja opozicione parnice svojim rješenjem vezan te ga više ne može mienjati, već ga može preinačiti samo utočni sud povodom pravodobno podnesenog utoka.

Sud će još u svrhu, da bar donekle ublaži nepravdu koja se ovrhomolitelju nanosi odlaganjem ovrhe povodom obiestne opozicione tužbe, ročišta u opozicionim parnicama određivati na što kraći rok, smatrajući ih žurnim predmetima. (§ 318. toč. 8. grpp., te predmete proglasuje ferialnima).

Ovrhomolitelj će kao tuženi isto tako imati mogućnosti da pospješi donašanje prvomolbene odluke time, što će po § 534. grpp. moći predložiti još prije prvog ročišta da sud već na to ročište pozove svjedoke. Time, što će sud već na prvome ročištu preslušati svjedoke, može lako osuda već na prvom ročištu biti donesena.

Osim toga će tuženi, ukoliko svjedoci ne dođu na razpravu, te ukoliko postoji bojazan da bi se parnica odugovlačila kad bi se svjedoke ponovno pozivalo, moći po § 431. grpp. predložiti da se tužitelju dade rok za izvođenje tog dokaza i da se razprava dovrši bez obzira na taj dokaz, ukoliko dani rok proteče bezuspješno.

Tuženi će u slučaju ako se dokaže da je tužitelj vodio parnicu očevidno iz obiesti, moći predložiti da sud osudi tužitelja na plaćanje odštete zbog obiestnog parničenja po § 504. grpp., o kojem će zahtjevu sud osudom odlučiti. Ako bi tuženi propustio staviti takav zahtjev u opozicionoj parnici, a od obiestnog mu je vođenja parnice nastala kakova šteta, moći će tuženi tužiti tužitelja posebnom tužbom na platež primjerene odštete.

Konačno će i previdni sud moći izreći kaznu zbog obiesti po § 606. odn. 268 grpp., ako utvrdi da je previd u opozicionoj parnici uložen iz obiesti ili u svrhu odugovlačenja parnice.

Jednom odgođena deložacija moći će se nastaviti samo po priedlogu koje stranke (§ 42. st. 4. Op.).

Kako je napried navedeno, mogu i sudovi i ovrhomolitelj mnogo učiniti da sprieče odlaganje deložacije za vrieme dulje nego što je nuždno potrebno, i na taj način gotovo posve onemogućiti obiestno parničenje izmišljanjem činjeničnih navoda u opozicionoj tužbi samo u svrhu da se deložacija na što dulje vrieme odloži.

Sasvim onemogućiti to obiestno parničenje — koje se na našim sudovima posve udomaćilo — moglo bi se samo donašanjem novih zakonskih propisa, koji bi vriedili tako dugo dok su na snazi i zakonski propisi o ograničenju uporabodavca na odkazivanje najma i zakupa, i koji bi primjerice određivali da se samo povodom one opozicione tužbe može dozvoljena deložacija odložiti, ako su stranke pismeno uglavile ono, što se u tužbi tvrdi, i ako se to pismeno utanačenje priklopi tužbi u izvorniku ili ovjerenom priepisu.

Ovršenik, koji tvrdi da je ovršni naslov kasnijom nagodbom među strankama utrnuo, ne će prije nego što deložacija bude dozvoljena moći dići opozicionu tužbu po § 34. Op., već tužbu na utvrđenje po § 323. grpp., kojom će tražiti da se utvrdi da je zahtjev ovrhomolitelja koji za nj proizlazi iz ovršnog naslova naknadno utrnuo, pa se gornja razlaganja mogu primieniti i na takove tužbe na utvrđenje*), kao što se mogu primieniti i u onim predmetima u kojima ovršni naslov nije odkazni zaključak ili odkazna osuda, već osuda na temelju vlastničke tužbe, kojom se traži izpražnjenje stana, ili osuda, kojom se utvrđuje da je kućepaziteljski odnos razkinut i nalaže kućepazitelju da preda stan, koji mu je kao nagrada dan na uporabu.

*) Vidi o takvoj tužbi na utvrđenje razpravu dra Ivana Građanića pod naslovom »Odnos opozicione tužbe prema prejudicialnoj« u br. 4. 1942. »Mjesečnika«, str. 178. Op. ur.

Hrvatska zadruga

Napisao dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu

Na članak: »Jesu li pravnici i sadanji zakoni krivi razpadanju kućnih zadruga i propadanju seljačkog posjeda?«, koji je priobćen u rujanskome broju »Mjesečnika«, dozvolite da iznesem svojih nekoliko primjetbi na osnovu odvjetničkog izkustva od skoro četrdeset godina neprestanog zastupanja u zadružnim stvarima.

Hrvatska se zadruga znatno razlikuje od sličnih uredaba svih drugih naroda i odaje darovitost hrvatskoga naroda. Ona nije kolektiv niti je kolektivno vlastničtvo. Zadruga je negacija vlastničtva. Vlastničtvo je neograničena razpoložba subjekta nad objektom a o tome nema u zadruzi ni traga niti smije biti po pojmu same zadruge. Kolektiv je drugarstvo u inferesnom smislu. Član zadruge nije članom iz koristoljublja, iz interesa, nego iz krvnoga srodstva. Krvno srodstvo njemu u zadruzi osigurava svu životnu obskrbu. Niemac izvrstno prevodi kućegospodara sa Hausvater, kućni otac, a to nije drugar, nije kolektiv, nego je nesebični krvni dužnostnik. Niemac prevodi hrvatsku zadrugu sa Hauskommunion, a to znači kućnu zajednicu, krvnu obiteljsku zajednicu, a ne interesno drugarstvo. Zato je nelogički dozvoljavati u zadruzi osebunjke i diobe, kako to čini kodifikacija iz god. 1889.

Član zadruge radi u zadruzi za sve i bez ikakove pomisli da bi što bilo njegovo. Zadruga poznaje samo jedno pravo, a to je pravo uživanja. Ništa drugo. Kodifikacija od god. 1889. je u podpunoj opreci s tom biti zadruge. Ne dielim mišljenje pisca članka, da narod sam hoće dokinuće zadruga, nego nasuprot tvrdim, da narod, i to ne samo seljak nego i inteligencija, hoće stvarati zadruge, a da mu toga kodifikacija iz god. 1889. ne dozvoljava.

Za smirenje naroda je potrebna uredba občinskih zadružnih sudova uz posebni zadružni postupnik po hrvatskom običajnom pravu.

Tko ne će biti članom zadruge, neka ide iz nje van. Nema pravo na ništa. Ako će svi izići ili izumrieti ili se odseliti, ostaje zadružno selište, na koje će zadružno vieće postaviti drugu obitelj ili ga pridieliti drugoj zadruzi.

Zadruga, ako ima izhod u indijskim skupnim obiteljima, to više izlazi kao umotvor davnine prekaljen životom. Nije primitivnost niti patriarhalnost oznaka zadruge. Za njome vape mnogi hrvatski inteligenti, koji su rođeni i uzgojeni u zadruzi i po građanskim individualističkim zakonima stekli velike građanske imetke pa ipak iz životnoga izkustva tvrde, da je zadruga daleko savršenija uredba od građanskog posjeda.

Kada bi se dozvolilo stvaranje novih zadruga po hrvatskim inteligentnim obiteljima, onda bismo vidjeli kud i kamo napredniji narodni život, a i daleko sigurniji, jer sami bezkonačni oglasi dražba nekretnina u Narodnim novinama kroz decenija dokazuju, da je naš narod upropastilo građansko pravo. Loša kodifikacija iz god. 1889. urodila je slikama užasnoga djelovanja. Evo jedne. Pred trideset godina u Ogulinu u zaselku Prapuće sastojala se je zadruga D. od dva brata Marka i Ivana i majke udove Mare. Marko je otišao u državnu službu u Požegu i ondje se oženio te imao djecu. Nakon trinaest godina službe je Marko iz nje izbačen i sa ženom i djecom vratio se u zadrugu, čemu se je Ivan odlučno protivio tjerajući ga van. Občina je Ivana neprekidno zatvarala, a kada su mu ti zatvori dodijali, usmrtio je Ivan Marka sa šestnaest uboda nožem jednoga jutra na zadružnom krevetu i bio osuđen na kaznu smrti, od koje sam ga kao branitelj jedva kod Stola sedmorice oslobodio. Nakon pretrpljenja težke tamnice povrativši se kući Ivan nastavio jednake nesnosne sporove s Markovom udovom Ružom i njezinom djecom. Jedanput Ivan dobiva kod upravnih oblasti, a drugi puta gubi, već prema tome, kako koji upravnik tumači zadružni zakon. Tako to biva, kada se ima za tako ogromno pravo kao što je to zadružno jedan mršav i manjkav zakon od svega niti sedamdeset paragrafa, koji ne izcrpljuje sve slučajeve zadružnoga života.

Ja sam u svojoj dugotrajnoj odvjetničkoj praksi vidio mnogo pravnika, koji o zadružnom pravu nemaju niti pojma, a ipak rješavaju zadružna pitanja. A nada sve je nesmisleno, da se po građanskom parničkom postupniku vode parnice, koje se tiču zadruga i da se po građanskom duhu prosuđuju zadružne materialne ustanove.

Prosuđivati zadrugu ne može pravnik niti Latinac, niti Niemac, niti Šerijat, nego Hrvat, a za to je nuždan posebni Zadružni postupnik u duhu hrvatskog zadružnog prava. To je logika.

Ukidati zadruge značilo bi počinjati veliko zlo, a dozvoliti osnivanje novih zadruga značilo bi jednu pametnu stvar, jer bi se po uspjehu vidjelo, da naš narod daleko više cieni zadrugu nego li građansko pravo, i to ne samo seljak nego još više narodna inteligencija. Napredak zadruge korači duhom vremena i ona ima budućnost. Značajka hrvatskog narodnog zadružnog prava jest nesebičnost u oštroj opreci sa sebičnim duhom građanskog prava.

Napredna zadruga može tjerati i velike obrte, o čemu u kodifikaciji nema ni traga.

Kako se ide za uništavanjem zadruga i dan danas upravo po pravnicima, slobodan sam navesti jedan primjer, koji je aktuelan baš sada. Zadruga S. kbr. 8 iz K., občine O., ima svoj stari zadružni posjed upisan u z. kn. ul. br. x k. o. O. od dvanaest čestica i z. knj. ul. br. x k. o. O. od jedne čestice, svega 9 rali. U toj zadruzi su tri brata odsutna u Americi i jedna sestra, koja si je priženila radnika G., s njim rađala u zadruzi djecu i otišla na rad u Njemačku izdavši raznima u zakup zadružne nekretnine. Občina O. je na to postavila toj zadruzi ureda radi kućegospodarom Jakova S., a nakon njegove smrti njegovoga sina Milana S., koji je sa svojom 21-godišnjom ženom Ankom otišao odvjetniku i ovaj je podigao kod Sudbenog stola u O. u ime Anke S. tužbu proti zadruzi iz tridesetgodišnje dosjelosti i na ogluhu muža kao kućegospodara izhodio osudu po zahtjevu tužbe i prenesao spomenute zadružne nekretnine na Anku S. kao samovlastnicu.

Ne može se razabrati, tko je više vriedao zadružno pravo: da li nepravnička občina ili pravnici, koji su tu sudjelovali.

Dužnost kućevlastnika držati stan u upotrebljivom stanju

U rubrici »Pravosuđe« ovoga broja priobćujemo dvie osude (Kotarskoga suda i Sudbenog stola kao prizivnoga), koje su obje zauzele stanovište, da najmoprimac ne može tražiti od najmodavca redovnom parnicom da iznajmljeni predmet, koji je postao sasvim ili djelomično neupotrebljiv, postavi u izpravno stanje. Šteta što stvar nije doprla do Stola sedmorice pa da ovaj u tome sporu izreče svoju zadnju i odlučnu. Mnogi razlozi govore za to da obje osude ne bi ostale potvrđene.

Obje osude priznale su bez daljnjega dužnost najmodavca da drži uporabštinu o svojemu trošku u upotrebljivom stanju. One nisu ni mogle to ne priznati, jer takvu dužnost najmodavca nalaže izriekom § 1096. ogz. A kad zakon nameće nekome neku dužnost, onda se razumije samo po sebi da se dotičnog dužnika može i tužbom prisiliti da tu dužnost izvrši. Tužba je pravo svakog vjerovnika prema svakome njegovu dužniku, ona je već kao pravo uključena u tražbini, pa nije potrebno da zakon to pravo još posebno iztakne. Time što je zakon vjerovniku (najmoprimcu) osim prava tražiti tužbom od dužnika (najmodavca-kućevlastnika) da izvrši svoju dužnost t. j. da drži stan u upotrebljivom stanju, dao i druga prava, navedena u §§ 1097., 1105. i 1117. ogz., nije ukinuo ono prvo i glavno pravo. Ona druga prava dana su vjerovniku (najmoprimcu) samo na izbor, ako se nebi htio poslužiti onim svojim prvim pravom. Ta druga prava ne izključuju ono prvo pravo. Najmoprimac može da bira između njih ono koje mu se čini zgodnijim: može li se strpjeti i neko vrieme biti bez privremeno neupotrebljivog diela stana, on ne će tužiti najmodavca na popravak neupotrebljivog diela (pogotovu onda kad ne bude imao dosta novaca da sam dade popraviti uz priuzdržaj tražiti naknadu od najmodavca); ne bude li mogao ili htio čekati, popravit će sâm (bude li imao novaca) i tražiti naknadu od najmodavca; ne bude li mogao ili htio čekati, a pogotovu ne bude li htio ući u spor s najmodavcem, jednostavno će odkazati i izseliti (što bi, dakako, u današnjim prilikama jedva u kome slučaju bilo preporučljivo i provedivo). Ali u nijednome slučaju on nije lišen prava tužiti najmodavca na popravak neupotrebljivog diela najamnog predmeta time i zato, što su mu § 1097., 1105. i 1117. ogz. dali i druga neka prava. Sve dotle, dok jedno od tih prava nije izkori-

šteno, ostaje najmoprimcu na volju da bira, koje će od njih izkoristiti, ali čim je jedno od njih izkoristio, ne može više izkoristiti i druga. Ako je na pr. odkazao i izselio zbog neupotrebljivosti stana, ne može tužiti na popravak ili sniziti si najamninu ili tužiti na naknadu troška za popravak (koji trošak nije ni učinio). Ili: ako je tužio na naknadu, jer je sâm o svome trošku dao popraviti, ne može više sniziti najamninu ili odkazati iz istoga razloga.

Zato mislimo da stajalište obiju osuda ne bi bilo održivo. Čim je § 1096. ogz. jasno utvrdio dužnost najmodavca da drži uporabštinu u upotrebljivom stanju, valjalo je udovoljiti i najmoprimčevoj tužbi, koja je išla za tim da prisili najmodavca na izpunjenje ove dužnosti. Tek ako osuđeni najmodavac ne bi htio udovoljiti dužnosti, utvrđenoj kondemnatornom osudom, ne bi najmoprimcu preostalo drugo nego da o svome trošku dade izvesti popravak i da svotu troška pokuša utjerati od istoga najmodavca temeljem § 307. Op., dakle da učini nakon tužbe i osude ono, što je po § 1097. ogz. mogao učiniti i prije odn. bez takve tužbe i osude — mogao, ali nije morao. Pa i taj »mogao« odnosi se na volju, a ne i na stvarno stanje, jer ima tako skupih popravaka, kojima pogdjekoji najmoprimac zbog svojeg slabog imućtvenog stanja nije dorastao.

No ako odnos § 1096. ogz. prema §§ 1097., 1105. i 1117. ogz. nije — bar po našemu mišljenju — onakav, kakvim ga prikazaše obje osude, to ne znači da se tužbi ne bi mogao danas s uspjehom suprotstaviti jedan prigovor, kojemu u normalno vrieme ne bi bilo mjesta. To je prigovor iz § 934. ogz. Ovaj prigovor opravdava današnja skupoća popravaka i jeftinoća stanova. Uslied silne skupoće popravaka vriednost stana postaje tako visokom da jeftina najamnina dospieva prema njoj u znatan nerazmjer. S najamninom ne bi kućevlastnik primio od najmoprimca više put ni petinu, a kamo li polovinu onoga, što on po vriednosti pruža najmoprimcu obzirom na vriednost stana odn. na visinu popravaka. Ukoliko ovaj prigovor iz § 934. ogz. ne bi bio uvažen već u samoj parnici (jer kućevlastnik, koji nije još izvršio popravak, nije još oštećen preko polovine običajne vriednosti), ali bi se kućevlastnik mogao s § 934. ogz. poslužiti nakon osude tako, da zaište da se najamna pogodba ukine i da se najmoprimac izseli (a nije izključeno da bi već u parnici na najmoprimčevu tužbu mogao dignuti takvu protutužbu). Mislimo da na stvari ne bi mienjalo ništa, kad bi se najmoprimac pozvao na to, da su najamnine zakonom maksimirane, jer se ne radi o tome, koliko tko hoće, smije ili mora platiti odn. primiti, nego o činjenici, koliko ustinu plaća odn. prima, o omjeru između vriednosti plaćenoga i primljenoga.

Sporovi kakav je ovaj, o kojemu smo ovdje razpravljati, danas su vrlo česti. Pokuša li ih se riešiti bilo temeljem § 1096. bilo temeljem § 1097. ogz., u svakome je slučaju rješenje doduše zakonski izpravno, ali uistinu nepravedno. Spomenuti pravni propisi bili su pravedni i umjestni u vrieme, kada je i omjer između visine najamnine i vriednosti stana bio pravedan i primjeran. Danas, kad se je taj omjer znatno promienio na štetu najamnine odn. najmodavca, spomenuti su pravni propisi postali nepravedni i neodrživi. Razborite stranke to uviđaju i zato među njima dolazi do nagodbe: trošak popravka dieli se u dogovorenom omjeru. Takve nagodbe ipak ne izključuju potrebu zakonskog rješenja, već zbog onih stranaka, koje su neuviđavne i nepomirljive. § 5. zak. odredbe o najamninama od 27. III. 1944. ne predstavlja nikakvo rješenje, jer se u njemu ne radi o popravcima, nego samo o »koristnim preinakama« (što, dakako, nije jedno te isto) i jer se tu radi samo o onim koristnim preinakama, koje najmodavac izvađa u sporazumu s najmoprimcem, a za takve sporazumne izvedbe nije potreban zakon (budući da je značajka zakona da sili stranke bez obzira na njihovu volju, na njihov sporazum). Potrebno bi, dakle, bilo zakonsko rješenje, ne doduše sasvim jednako, nego tek slično onome, koje se našlo na pr. za gradnju skloništa od zračnih napadaja. Trošak njihove gradnje snose svi stanari zajedno; trošak skupljih popravaka morao bi snositi stanar, za čiji su stan učinjeni, i to samo u dielu, koji bi stajao u izvjestnome razmjeru s najamninom a možebiti i s njegovim imućstvenim stanjem (uzpoređenim s imućstvenim stanjem kućevlastnika). Dakako da bi takvo zakonsko rješenje bilo tek privremeno, prelazno, dok naime traju prilike kakve su današnje, kada je potrebno najamnine maksimirati i kada zbog toga postoji nerazmjer između njih i vriednosti stana, vriednosti računane po investicijama potrošenim za kuću.

Pravosuđe

a) Građansko

Najmoprimac ne može od najmodavca tražiti redovnom parnicom za vrieme porabnog vremena, da iznajmljeni predmet, koji je postao sasvim ili djelomično neuporabiv, postavi u izpravno porabno stanje

(Osuda kotarskog suda I. u Zagrebu od 28. IX. 1943. Po 1702-43;
Osuda Sudbenog stola u Zagrebu od 7. VI. 1944, Pl 478-44)

Tužiteljica kao najmoprimka tuži tužene kao najmodavce redovnom tužbom pred kotarskim sudom da su dužni ciev u kupaoni iznajmljenog stana postaviti u izpravno stanje o svom trošku, jer je ciev zabrtvljena pa kupaonu nije moguće upotrebljavati na uobičajeni način.

Kotarski sud odbio je tužbu, jer da je najmoprimki slobodno napustiti iznajmljeni porabni predmet t. j. stan, ako je isti postao bilo u čemu neuporabiv.

Sudbeni stol u Zagrebu kao prizivni sud povodom priziva stranke tužiteljice odbacio je priziv i potvrdio osudu prvog suda uglavnom i iz ovih razloga:

»Prema suglasnim navodima obiju parbenih stranaka stan je tužiteljice u drugom spratu kuće tuženih. Još od prosinca 1942. začepljena je odvodna ciev u kupaoni stana i ta smetnja je nastala u cievi u prvom katu, pa voda iz kupaone stana tužiteljice ne može odtjecati. Tuženi ne će da popravi ovo, jer im je stručnjak izjavio, da bi to stajalo mnogo novaca, a ne će stvar ni da uredi sa stanarom iz prvog kata, koji je toj smetnji kriv, zbog česa traži tužiteljica, da se tuženi kao vlastnici kuće osude, staviti odvodnu ciev kupaone stana tužiteljice u izpravno stanje tako, da bude upotrebljiva prema svojoj svrsi i običajno.

Osnovano je pravno mišljenje prvomolbene osude, da je u nazočnom slučaju prieporno samo pravno pitanje, da li najmoprimac može redovitom parnicom prisiliti najmodavca, da o svom trošku održava porabni predmet u izpravnom stanju onda, kad je ovaj postao neuporabiv ili manje uporabiv.

O uporabnoj pogodbi govori 25. poglavlje ogz., i to §§ 1090. do 1121. ogz., a o dužnostima i pravima uporaboprimca naročito §§ 1096. do 1102. te § 1104. do 1121. ogz.

Ustanova § 1096. ogz. normira dužnost najmodavca, da ne samo u uporabivom stanju preda najmljenu stvar najmoprimcu o svom trošku, nego da ju o svom trošku i održava u dobrom stanju.

Ovo je načelna zakonska odredba, dok daljnji propisi 25. poglavlja sadrže ustanove o pravima, koja pripadaju najmoprimcima ako najmodavac ne udovolji ovoj svojoj dužnosti. Ta su prava ustanovljena u §§ 1097., 1105 i 1117. ogz.

Prema propisu § 1097. ogz. ima najmoprimac pravo da putem redovite parnice traži naknadu, ako je na uporabnom predmetu učinio potrebiti ili koristni trošak u roku od šest mjeseci po povratku uporabnog predmeta najmodavcu. Iz ovog propisa sliedi, da bi tužiteljica bila ovlaštena dati očistiti odvodnu ciev kupaone na svoj trošak, pa tek tada tužbom tražiti naknadu toga izdatka od tuženih.

Ustanova § 1105. ogz. određuje da se oprašta razmjerni dio najamnine najmoprimcu, ako uporabni predmet ne može cio upotrebljavati nego ga upotrebljava djelomice. Po toj odredbi mogla je tužiteljica tražiti od tuženih razmjerno sniženje najamnine, jer nije mogla upotrebljavati uporabni predmet u cielosti.

Konačno propis § 1117. ogz. ovlašćuje uporaboprimca da odustane od pogodbe i prije ugovorenog vremena t. j. da odmah odkaže najamni ugovor, ako se predmet najma zbog njegovih nedostataka ne može uredno upotrebljavati ili ga uporabodavac ne drži više u stanju da može služiti.

Iz navedenih zakonskih propisa § 1097., 1105. i 1117. ogz. savezno sa § 1096. ogz. logički sliedi, da najmoprimcu, dakle tužiteljici ne daje zakon pravo tužbe, da putem parnice prisili najmodavca t. j. tužene na izpunjenje ugovora t. j. održanje porabnog predmeta u uporabivom stanju onako, kako to traži tužiteljica. Kao što je napried iztaknuto, zakon je točno precizirao

prava, kojima se može poslužiti najmoprimac za slučaj, kad najmodavac ne održava predmet uporabivim u običajnom stanju.

Nazočnoj tužbi prema tome nije bilo mjesta. Ovo tim više, što se ne može tvrditi, jer to ne sliedi iz činjeničnog stanja, da bi porabni predmet bio neupotrebljiv. I kupaona se može upotrebljavati prema svojoj svrsi, naime za kupanje, samo je ta upotreba donekle otežana, jer voda ne otječe iz odvodne cievi, nego je treba crpsti i tako iz kupaone odstranjivati. To je samo upotreba kupaone otežana, ali je kupaona ipak uporabiva, te bi bilo ovdje jedino umjestna primjena ustanove § 1117. ogz. naime odpovjed tužitelja kao što je to prima i prvomolbena osuda«.

Osuda je postala pravomoćnom.

Priobćio dr. Josip Vizner, odvjetnik u Zagrebu

Op. ur.: Vidi o tome u ovome broju razpravu pod naslovom »Dužnost kućevlastnika držati stan u upotrebljivom stanju«.

b) Radno

Za određenje naravi skuparinskog doplatka posebničkog činovnika ne odlučuje naziv doplatka kao skuparinski, nego okolnost da je izazvan skupoćom

Osuda Stola sedmorice od 26. VIII. 1944., Prev. 453-1944. (Osuda Banskoga stola u Zagrebu od 31. V. 1944., Pl 246-1944. Osuda Trgovačkog suda u Zagrebu od 15. II. 1944., Po 148-43).

Zavod X imao je za svoje činovnike službovnu pragmatiku i mirovinsku zakladu s njezinim pravilima. U pragmatici bila je predviđena šema činovničkih plaća, koje su se dielile u čistu plaću, stanarinu i u paušalni skuparinski doplatak. Osim toga bile su pragmatikom predviđene još ove vrste beriva: izvanredni skuparinski doplatak, doplatak za djecu, funkcionalni i mjestni doplatak, novogodišnja nagrada i remuneracija. Pravila pak mirov. zaklade sadržavala su propis, da se mirovina odmjeruje od plaće po šemi t. j. od plaće, stanarine i skuparinskog doplatka, koje je umirovljenik uživao u času umirovljenja, ali ukoliko bi se skuparinski doplatak, nakon provedenog umirovljenja pojedinog činovnika, kod aktivnih činovnika povisivao ili snizivao, u istom razmjeru da će se povisivati odn. snizivati i skuparinski doplatak umirovljenika prema onom razredu odn. stanju plaće i stanarine, po kojem je umirovljenik bio umirovljen. U istome propisu pravilâ mir. zaklade (§ 10.) bilo je također navedeno da »druga uzgredna beriva, kao funkcionalni, mjestni te ini doplatci (obiteljski, izvanredni, skuparinski, akvizicijski i dr.) nagrade, remuneracije i sl. ne uračunavaju se kod odmjerivanja mirovine«.

Činovnik M. T. umirovljen je nakon navršenih 35 godina službe te je dobio prema pravilima mir. zaklade u ime mirovine punu 100-postotnu plaću, t. j. plaću, stanarinu i paušalni skuparinski doplatak. Nakon njegova umirovljenja dobili su aktivni činovnici zavoda a radi sve veće skupoće postepeno povišice u obliku doplataka, kojima su davana razna imena kao izvanredni skuparinski i t. d. Sada je umirovljenik M. T. tražio od zavoda pozivom na gore navedeni propis, da se i njegova mirovina povisi za jednake doplatke kao i djelatnim činovnicima. Zavod je taj zahtjev odbio pa je umirovljenik utužio razliku između svoje mirovine i ukupnih beriva, koja su dobili njegovi djelatni drugovi istog plaćenog razreda (naime one doplatke s raznim nazivima).

Trgovački sud odbio je tužbeni zahtjev s obrazloženjem da su mirov. pravila izriekom izključila uračunavanje onih raznoimenih doplataka u mirovinu.

Banski stol uvažio je priziv tužitelja ukinuvši prvomolbenu osudu i odredivši ponovnu razpravu, a sve to iz ovih — među ostalim — razloga:

»Mirovina spada među davanja, na koja se tužena ugovorom. zvanim službena pragmatika, obvezala. Kako se ima odrediti mirovina, to u služb. pragmatici nije kazano, nego u pravilima mirov. zaklade, koja čine sastavni dio pragmatike. Pri tumačenju tih pravila, kako izpravno izvodi prizivatelj, imaju se primieniti propisi § 914. ogz., prema kojima imaju se upotrebljene rieči tumačiti ne samo po njihovom doslovnom značenju, nego u savezu sa jasnom namisli ugovarajućih stranaka.

Kada se pođe s te predpostavke, onda se odredbe § 10. Pravila mir. zaklade ne mogu nikako tumačiti onako, kako ih tumači prvomolbeni sud. Čim spomenuti § 10. određuje da se mirovina odmjeruje ne samo po godišnjoj plaći, stanarini, nego i po skuparinskom doplatku što ga je član uživao u času umirovljenja time da će se skuparinski doplatak povisiti odn. sniziti kao i ukoliko bi se taj doplatak, nakon provedenog umirovljenja, povisivao odn. snizivao kod djelatnih namještenika, znači da sve one povišice, koje se doznačuju djelatnim činovnicima radi olakšanja skupoće u obliku doplatka na plaću, imaju se doznačivati i umirovljenicima. Nije bitno kako se nazivlje taj povišeni doplatak, nego je glavno, u koju se svrhu daje i čime je izazvan taj doplatak.

Nesumnjivo je, a to i tužena u odgovoru na priziv priznaje, da su doplatci izazvani izvanrednim i težkim prilikama nastalim uslied rata, pak stoga koli doplatak na ženu toli izvanredni skuparinski doplatak, koji se izplaćuje djelatnim činovnicima, po svojoj svrsi i pravnoj naravi sačinjavaju u stvari baš onaj skuparinsk doplatak, koji je po pravilima uračunljiv i u mirovinu.

Kada bi se prihvatilo stanovište prvomolbene osude, onda bi se moglo dogoditi da tužena, povisujući skuparinski drplatak pod drugim nazivom djelatnim činovnicima, a ostavljajući samovlastno umirovljenicima netaknut t. zv. paušalni skuparinski doplatak, svede mirovine na tako neznatnu tvotu u razmjeru s rastućom skupoćom, da bi ista imala samo ime mirovine, a da umirovljenik, nemajući sredstava ni za najbiedniji život, ne bi protiv takvog kršenja ugovora imao što prigovoriti. Po tom istom stanovištu i za slučaj u pravilima predviđenog sniženja skuparinskog doplatka, što doduše za sada ne dolazi u obzir, sniženje bi se proteglo i za djelatne činovnike kao i za umirovljenike, samo na t. zv. paušalni skuparinski doplatak, pak uslied toga ne bi pogodilo u istom razmjeru i djelatne činovnike kako bi po pravilima moralo biti, netom se oni drugčije nazvani doplatci ne bi smatrali skuparinskim doplatkom i stoga bi ostali nedirnuti.

S obzirom na izloženo razmatranje mora se zaključiti, da u mirovinu tužitelja spadaju i svi ti posebno nazvani doplatci, koji tvore po svojoj naravi i funkciji ugovoreni skuparinski doplatak«.

Stol sedmorice usvojio je stanovište drugomolbenog suda, dodavši u obrazloženju svoje osude, među ostalim, i ovo:

»Iz pojma i sadržaja skuparinskog doplatka, koji je određen djelatnim i umirovljenim činovnicima pravilima i koji ulazi u sastavni dio beriva skupa s plaćom i stanarinom, sliedi da mu je svrha da bude kao izpravak (korektiv) visini plaće odn. mirovine, koja služi za pokriće životnih potreba i koja se ne može unapried stalno odrediti radi nestalnosti kupovne snage novca i uslied toga izazvanog poskupljenja odn. sniženja ciena životnim potrebama. Ova svrha izskače iz jasnih odredaba pragmatike (§ 53.) i iz pravila mirov. zaklade (§ 10. pravila), a naročito iz odredbe stava 7. § 10. pravila, koji predviđa povisivanje i snizivanje ovog skupar. doplatka. Mienjanje ovog doplatka bit će zavisno od promienjenih životnih prilika, ili sniženja kupovne snage novca Isto tako nije odlučno pod kojim je nazivom ovaj skupar. doplatak povišen djelatnim činovnicima, da li pod istim nazivom ili u vidu izvanrednog skupar. doplatka ili izvanrednog ratnog doplatka, jer je svim ovim doplatcima ista svrha kao i onom, o kojem govore pragmatika i pravila mirov. zaklade, da donekle prilagode visinu beriva promienjenim životnim prilikama. Kad je to tako, onda se ne može dozvoliti da su ugovarajuće stranke, donoseći navedenu odredbu u stavu 7. § 10. pravila, mislile samo na naziv »skuparinski doplatak«, a ne i na svaki drugi naziv takvog doplatka s istom svrhom i s istim učinkom«.

c) Crkveno

Ako je strah, s kojim je jedan od ženitbenih drugova bio prisiljen na ženitbu, bio velik, zadan izvana i nepravedan, onda takav strah čini ženitbu nevaljanom

(Osuda Nadbiskupskog ženitbenog suda u Zagrebu od 20. lipnja 1944, br. 101-44)

Supruga A. B. rođ. C. podigla je protiv svog supruga D. B. tužbu, u kojoj moli da se njezina ženitba, sklopljena u župnoj crkvi sv. M., proglasi nevaljanom iz razloga što je ona strahom bila prisiljena na tu ženitbu. Strah da sastoji u tome, što ju je otac silio na ženitbu.

Tuženi suprug nije priznao tužbene navode o strahu, jer da on nije nikada primietio da se je njegova supruga udala prisiljena strahom, nego je naprotiv iz čitava njezina ponašanja prije ženitbe crpio uvjerenje da je pošla za njega iz ljubavi. Ne izključuje međutim da je bilo stvarno drugčije i da se je žena

možda pretvarala, pa nema ništa proti tome da se po njoj ponuđeni dokazi provedu, jer ako bi se doista ustanovila istinitost njezine tvrdnje, onda ni on ne bi htio nastaviti živjeti u tako nastalome braku i ne bi imao ništa protiv tužbenog zahtjeva.

Tiekom postupka provedeni dokazi preslušanjem svjedoka i pregledom nekih pisama doista utvrđuje da je otac silio kćerku tužiteljicu, neka se uda za tuženoga, i to tako da joj se stalno prietio, da će ju iztjerati iz kuće, lišiti ju svake imovine i podpuno razbaštiniti, ako ga ne posluša. Prietio joj se i tiziči te ju je jedanput i udario, a da se ona nije sklonula, došlo bi i do veće nesreće. Svjedoci su izkazali, da je otac razpoložen absolutistički, da se neda odgovoriti od onoga, što si je jednom preduzeo, da traži od članova obitelji da se njegova volja smatra svetom te da joj se moraju pokoravati. I otčeva supruga (majka tužiteljice) da je bila protiv otca nemoćna. Kćerka, navikla na dobar život, nenavikla na borbu za egzistenciju, ustrašena popustila je pritisku otca i sklopila ženitbu sa B-om, s kojim se, doduše, iz simpatije bila zaručila, ali već par mjeseci prije ženitbe prestala ga voljeti uvidjevši da nisu jedan za drugog. Ipak mu tu promjenu čuvstava nije izjavila, jer se je bojala otca.

Nakon provedenog sudskog postupka crkveni sud donio je osudu, s kojom je udovoljio tužbi te ženitbu proglasio nevaljanom i ništavom radi manjka privole zbog sile i straha prema naredbama kan. 1027. CZ.

Iz osude izpuštamo prikaz činjeničnog stanja, koje je i onako gore ukratko opisano, te donosimo samo onaj njezin dio, koji se odnosi na pravnu stranu priepora, a glasi:

I. Pravna strana priepora:

1. Da strah učini brak nevaljanim poradi manjka u privoli, traži se (vd. kan. 1087. § 1. CZ) da budu izpunjeni ovi uvjeti: a) strah treba biti velik absolutno ili barem relativno t. j. obzirom na spol, dobu, ćud, narav i prilike kako onoga lica koje strah zadaje, tako i onoga kojemu se zadaje; b) treba da je zadan izvana t. j. od slobodnoga uzroka (drugoga čovjeka); c) da je zadan nepravedno, t. j. zlo koje prieti treba da je protiv stroge pravičnosti, i konačno d) strah mora biti predhodan (antecedens) t. j. da je utjecao na privolu u brak tako da je lice, koje je stajalo pod njegovim utjecajem, izabralo ženitbu da se oslobodi zla. (vd. Wernz-Vidali: Jus matrim. Romae 1928. nr. 501). Ako i jedan samo od prva tri uslova nije ostvaren, tada ne čini strah brak nevaljanim, i ako je ostvaren četvrti (vd. kan. 1087. § 2. CZ).

2. Strah iz poštanja (timor reverentialis) prema starijima, napose roditeljima, o kojemu se u ovoj parnici radi, po sebi je malen strah, ali ako ga prate posebne okolnosti (»timor reverentialis qualificatus«), mora se smatrati velikim i on poništava brak. Quod si ex alterius indignatione timeatur notabile damnum v. gr. exhaereditatio, expulsio aut minae, timor perpetuae indignationis, preces importunae et constantes, atque similes circumstantiae, metus reverentialis ex natura rei fit qualificatus vereque gravis atque idcirco dirimit matrimonium« (Wernz-Vidali, 1 c. nr. 500).

3. Vrhovna crkvena judikatura utvrdila je kao pravilo, da se kod pritiska u pravcu braka od strane roditelja radi prirodno osjetljivog psihičnog odnosa djece, osobito ženske djece prema roditeljima, vrlo malo traži za to, da taj pritisak učini ženitbenu privolu kod djece bitno manjkavom i brak nevaljanim, ne doduše po prirodi stvari, nego na temelju pozitivne odredbe Crkve, koja nadasve štiti slobodu stupanja u brak. »In metu quidem ordinario gravitas vexationum aut minarum clare demonstrari debet, non ita in metu reverentiali, ad quem sufficiunt praeter ipsum metum reverentialem reprehensiones, vexationes, jurgia, minae, suasiones importunae et diuturnae nec quidem copulative sed etiam separatim«. S. R. R., Dec. VIII. 1924. p. 136. »Minae re vera necessariae sunt, ut habeatur timor reverentialis, ad quem habendum sufficiunt nimiae suasiones cum precibus importunis atque instantissimis, vel torvus vultus vel dedignatio parentis.« S. R. R. l. c. pg. 228. Tako u osudi XXXI. n. 2. p. 265 rješava Sv. Rimska R. slučaj ovako: »Ako strahu iz poštovanja pristupi moralni pritisak na pr. srčba otca, plač matere, silno požurivanje jednoga ili obojice, strah se može uzeti da je uistinu velik« — omnino gravis«.

4. Da se brak radi sile i straha može proglasiti nevaljanim, sudac mora u smislu odredaba kan. 1896. CZ iz cielog parničnog gradiva (ex actis et probatis), koje ocjenjuje slobodno po svojoj savjesti, crpsti moralnu sigurnost o obstojnosti straha i propisanih uvjeta. Ovu moralnu sigurnost crpi sudac iz tri izvora: a) iz izjava zaprisegnutih stranaka, b) iz okolnosti i nuždnih predpostavki, c) iz izjava zaprisegnutih svjedoka. »Metus probatur per juratam depositionem illius, qui metum passus est, per diligens examen circumstantiarum et per testes«. (S. R. R. Sent. 15. februarii 1919. nr. 2). Izkaz zaprisegnute stranke, koja je stajala pod utjecajem straha, i ako ne pruža podpunog dokaza (vd. čl. 117. Instr. Sv. Kongr. Sakr. 15. VIII. 1936.), ipak može upodpuniti druge dokaze, napose izkaze svjedoka, jer taj izkaz o vlastitom, unutarnjem činu volje, koji je samo Bogu i stranci poznat, mnogo vriedi u sticanju moralne sigurnosti, ako je u skladu s ostalim dokazima. »Ideo plurium defertur juratae depositionis eius, qui metum passus est, praesertim si aliae praesumptiones concurrant, quae eidem faveant« (Gasparri, de matrim. II. nr. 954). O izkazima pak svjedoka daje crkveni zakonik ovo pravilo: Obstojnost straha je dovoljnom sigurnošću utvrđena, ako dva vjerodostojna i bezpriekorna svjedoka (kan. 1791. § 2. CZ), iako su to najbliži srodnici stranaka (kan. 1974. CZ) pod prisegom potvrde obstojnost kvalificiranog straha«.

KRATKE OBĆENITE UPUTE

ZA SUDSKU I DJELOMIČNO UPRAVNU PRAKSU O VAŽNIJIM PROMJENAMA ZAKONA I OSTALIH PROPISA ZA VRIEME OD 1. X. DO 10. XI. 1944.

(Datum u zaporci označuje broj »Narodnih Novina«, u kojemu je dotični pravni propis bio proglašen).

(Nastavak)

394. — Sudbeni prinosi (tzv. sudske markice ili biljezi) povišeni su od jedne desetine na jednu petinu državne biljegovine (tzv. odvjetničke mirovinske markice ostaju time nepromienjene, t. j. jedna desetina državne biljegovine). Osim toga uvedeno je obvezatno plaćanje sudbenog doprinosa i na upise vlastničtva u javnim knjigama i na sastav izprava potrebnih za uknjižbu, koje sastavlja sud. (15. X.).

395. — Uzakonjena je ustanova ovlaštenih revizora t. j. vnih osoba, kojima ministar za ovt. po propisima zak. odredbe od 16. X. 1944. podieli ovlast za vršenje zvanja ovlaštenog revizora. To je zvanje slobodno te njegov rad ne podpada pod propise obrtnog zakona. U djelokrug ovlaštenog revizora spada: revizija i ustanovljivanje imovnog stanja priradnih poduzeća, ustanova i zaklada pregledom i preizpitivanjem poslovanja, poslovnih knjiga te godišnjih zaključnih računa, ustrojavanje i preustrojavanje knjigovodstva, knjigovodstveno vještačenje svake vrste. (17. X.).

396. — Naredbom ministarstva zdravstva i udružbe od 20. X. 1944. određene su najniže dopustive plaće kućnih pomoćnica (3 do 8 hiljada kuna mjesečno, sa obskrbom a može biti i bez nje). (25. X.).

397. — Rok, do kojega je stavljeno na razpolaganje osoblje pravosudne struke, produljen je do 1. studenoga 1945.

398. — Predsjednik vlade ovlašten je da mimo postojećih propisa, koji se odnose na upravu, čuvanje, osiguranje i razpolagnje s državnom imovinom, može svojim rješenjima propisivati

sve nužne mjere o upravi, čuvanju, osiguranju i razpolaganju s državnom imovinom. (2. XI.).

399. — Od dana 31. X. pa do uključivo 31. ožujka 1945. ne može se dozvoliti ni provesti nikakva ovrha na temelju odkaza najmova ili zakupa (2. XI.).

400. — Izdana je naredba ministra pravosuđa i bogoštovlja od 23. X. 1944. koja određuje, koji se blagdani imaju smatrati blagdanima u smislu mjeničnog i čekovnog zakona. Prema tome prestala je vrijediti naredba od 11. ožujka 1943. (2. XI.).

401. — Izdana je naredba ministra pravosuđa i bogoštovlja od 23. X. 1944., s kojom se mienja i nadopunjuje Pravilnik o visini nagrada za odvjetničke poslove od 6. II. 1930 pa s time u savezu djelomično povisuje minimalna odvjetnička tarifa. Uglavnome su na više procienjeni temelji, po kojima se odmjeruje visina tarifne stavke (kod priepora uporabnih, za odkaz zakupa, radi izpražnjenja i smetanja posjeda nekretnina, za priznanje ili pobijanje bračnog rođenja u ženitbenim prieporima, za uređenje ili izpravljanje međa, u stvarima trg. upisnika). (2. XI.).

402. — Nadopunjena je zakonska odredba od 3. V. 1944. o Pravnom institutu, time da ministar pravosuđa i bogoštovlja može osim odvjetnika izuzetno imenovati i osobe drugih slobodnih zvanja. (3. XI.)

403. — Nadopunjena je zakonska odredba od 10. lipnja 1941. o zabrani i kažnjavanju uzrokovanog pometnuća i o prekidanju trudnoće tako da se prekidanje trudnoće mora izvršiti prema propisima liečničke znanosti i to samo u javnim bolnicama u Zagrebu, Osieku, Banjoj Luci, Sarajevu, Gospiću, Dubrovuikn, Splitu i Šibeniku, a ni u kojem slučaju ambulantno (3. XI.).

404. — Promienjena je zakonska odredba od 29. III. 1944. o obiteljskim doplatcima radnika i namještenika time, što su ti doplatci kao i prinosi za njih povišeni. (8. XI.).

405. — Promienjena je i nadopunjena zak. odredba od 13. VI. 1942. o ratnim ozljeđenicima i ostalim žrtavama rata. (10. XI.).

Pabirci

Kad je odvjetnik A. izlazio iz razpravne dvorane, lice mu se sjajilo od zadovoljstva. Odvjetnik B., susrevši ga na hodniku a videći ga onako nasmijana, upita ga: »Bora Ti, što Ti je, da si tako dobro razpoložen? Zar si dobio parnicu?« — Kolega A. mu odgovori: »Neznam još, jesam li ju dobio, ali dogodilo mi se nešto boljeg i rjeđeg od toga. Pomisli: današnja je razprava bila prva na tužbu, a već na njoj je temeljito pretresen čitav predmet, pače su preslušani i prisutni svjedoci, razprava zaključena a osuda po 511.!« — »Čestitam Tebi i svima nama, — primieti odvjetnik B. — jer vidim u tome auspicij za novu, ekspeditivniju eru u našemu sudovanju«.

Nakon nekoliko dana sretoše se kolege ponovno, ali ovaj put bio je A. vrlo snuždeu. — »Što Ti je? — upita ga B. — zar si izgubio onu parnicu?« — Ah! — mahne A. rukom — mani se! nešto još gorjega! Danas sam primio zaključak, s kojim sud ponovno otvara razpravu i uriče ročište na dva mjeseca!

To ti je Tvoja nova era!« — »Pa ipak ima nešto novog! — pokuša ga utješiti kolega. — Ako nije era nova, ali je bar ročište novo!«

*

Odvjetnik je zastupao imućnog krojačkog obrtnika u nekoj parnici, koja je bila vrlo zamršena, trajala je prilično dugo a za odvjetnikovu stranku bila je od osobite važnosti i odlučnosti. Dugim trajanjem parnice izmorene obje stranke napokon sklopiše nagodbu, u kojoj je krojač izvukao ipak deblji kraj. Kako je nagodbom bio među strankama prebijen trošak, trebalo je da krojač plati svome odvjetniku njegov trošak. »Koliko tražite? — upita krojač odvjetnika. — »Pa eto — odgovori odvjetnik — ne tražim novaca, nego znate šta! kao honorar dat ćete mi jedno novo odielo!« — Štaaa? — zgrane se krojač — znate li, gospodine doktore, da danas jedno odielo stoji najmanje 150.000 kuna!« — »Znam — reče odvjetnik — ali je ono prije rata stajalo 4000 kuna. Pa ako ste Vi i tekstilci popeli cienu odielu sa 4000 na 150.000, mogu i ja svome radu sa, recimo, 8000 na 150.000, i još sam uviek za 100 posto jeftiniji od vas!«

*

Barun R., rodom i podrietlom Dalmatinac, služio je prvih godina kod sudova u Dalmaciji, dok je sav preostali, veći dio svoje činovničke kariere proveo u dvorskoj pisarni u Beču. U tome svojstvu zapala ga dužnost da skoro svaki dan referira osobno caru Franji Josipu I. Ali — pripoviedao je on kasnije nakon umirovljenja — kroz čitav dugi niz godina što sam dolazio caru, ni jedan jedini put nije mi obratio ma ni jednu rieč, koja nije bila strogo službena.

Kako je malo čovječnoga bila u tome čovjeku, baš kao što je malo bilo carskoga u tome caru! Jer pravi car je samo onaj, koji je ujedno pravi čovjek!

*

U bivšoü a. u. monarhiji molbe za pomilovanje kažnjenika bile su upućivane prizivnome sudu, koji ih je slao dvorskoj kancelariji a ova je onda svaku pojedinu molbu razmatrala pa bi one, koje nije smatrala vriednim uvaženja, odmah odbacila, dok bi one, koje je smatrala podobnim da budu uvažene, providjela oznakom »A. I.« (što je značilo: Ad Imperatorem«) i vraćala prizivnome sudu s nalogom, neka podnese potanje izvješće. Takvu jednu molbu primio je prizivni sud u Zadru, a njegov predsjednik povjerio je izradbu izvješća sudskome savjetniku N., koji se nije odlikovao osobitom pameću. Savjetnik N. doista sastavi izvješće i zaključi ga ovim riečima: »Iz svih gore navedenih razloga bila bi nepristojnost (tal. sconcezza — jer se u ono vrieme na dalmatinskim sudovima uredovalo još talijanski), kad Njegovo Veličanstvo ne bi pomilovalo osuđenika«.

Sva sreća da je predsjednik suda — što se baš uviek ne događa) — pročitao izvješće prije nego ga je podpisao radi odpravka, jer nije težko zamisliti što bi se inače dogodilo i predsjedniku i savjetniku N.

*

Okrivljeni branio se pijanstvom. Zato sudac upita svjedoka stražara: Kad ste uhitili okrivljenoga, je li bio pijan? — Stražar: Ne, on je govorio sasvim triezno i razborito. — Sudac: Po čemu to zaključujete? — Svjedok: Psovao je redarstvo«.

*

Sudac: Što je Vaš otac? — Okrivljeni: On je mrtav. — Mislim, naime, što je prije bio. — Živ.

*

Nije li Vas sram, da pod stare dane kradete samovoze?
Oprostite, gospodine sudče, ali dok sam bio mlad, nije još bilo samovoza.

*

Predsjednik kaznenog vieća S. bio je vrlo dobar i osobito blag sudac. Državni odvjetnik, naprotiv, kod istoga suda bio je nadasve strog i zagrižljiv, pa bi se silno ljutio, kad bi koji obtuženik bio oslobođen. Poslije jedne takve kaznene razprave, u kojoj je obtuženik bio proglašen nekrivim, došla je na red druga, u kojoj je obtuženi sve točke obtužnice priznavao i svoje priznanje završio riečima: »Ja, slavni sude, i sâm uviđam da moram biti kažnjen«. — »O, varate se — upade mu u rieč državni odvjetnik — nemojte misliti da to kod ovoga suda ide tako lako!«

Iz Odvjetničke komore u Zagrebu

GLAVNI SAVEZ STALIŠKIH I DRUGIH POSTROJBI

Broj 4436-44. Zagreb, dne 16. studenoga 1944.

PREDSJEDNIKU ODVJETNIČKE KOMORE
g. dru. Milanu Paveliću,
Zagreb

Temeljem § 1. Zakonske odredbe o uklapanju priradnih i staležkih komora i Hrv. seljačke gospodarske zajednice u Glavni savez staliških i drugih postrojbi, a u suglasnosti s ministrom pravosuđa i bogoštovlja, rješavam

da se redovita godišnja skupština Odvjetničke komore u Zagrebu ne održi,

da se uzdržavaju u krieposti svi dosadanji poslovnici komore,

da upravni odbor Komore u roku od 15 dana izradi i podnese na odobrenje državnom savezničaru i ministru pravosuđa i bogoštovlja proračun komore za poslovnu godinu 1944.-45.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

Državni savezničar:
Ivan Oršanić s. r.

NOVI ODVJETNIČKI PRISTOJBENIK. Na priedlog ove komore izdao je Ministar pravosuđa i bogoštovlja naredbu od 23. listopada 1944., broj 38353-1944., o promjeni i nadopuni pravilnika o visini nagrada za odvjetničke poslove.

Ovih dana izaći će u nakladi ove komore skrižaljka o visini nagrada za odvjetničke poslove.

Već sada se upozoravaju g. g. članovi na propis § 1. spomenute naredbe, koji glasi:

»Član 12. Pravilnika o visini nagrada za odvjetničke poslove od 6. veljače 1936,. broj 12560-1936. i s njim savezne tarife mienja se i glasi:

»Predmet priepora procjenjivat će se:

1. u uporabnim prieporima, ako se predmet priepora — najamni predmet — sastoji od jedne sobe i nuzprostorija, s 50.000 kuna; ako se predmet priepora sastoji od dvie sobe i nuzprostorija, s 75.000 kuna; ako se predmet priepora sastoji od tri ili više soba i nuzprostorija, sa 100.000 kuna;

u prieporima za odkaz zakupa s iznosom trogodišnje zakupnine.

2. U prieporima radi izpražnjenja i smetanja posjeda nekretnina sa 100.000 kuna;

3. u prieporima za priznanje ili pobijanje bračnog rođenja i u ženitbenim prieporima s 250.000 kuna. U prieporima o priznanju naravnog otčinstva s 250.000 kuna. U svim ovim slučajevima dolaze za obređivanje troška posebno u obzir zahtjevi imovinsko-pravne prirode, koji su s njim spojeni;

4. u prieporima za uređenje ili izpravljanje međe sa 100.000 kuna;

5. u stvarima trgovačkog upisnika uzet će se kao vriednost predmeta, na koji se posao odnosi, ukoliko iz priedloga ne proizlazi druga vriednost, visina poslovne glavnice, ali najmanje: kod inokosnih tvrdki 500.000 kuna, kod dioničarskih družtava 6,000.000 kuna, a kod ostalih trgovačkih družtava 2,000.000 kuna«.

ODPUŠTANJE NAMJEŠTENIKA. Hrvatski savez slobodnih zvanja dostavio je ovoj komori okružnicu Glavnog saveza staliških i drugih postrojbi od 18. listopada 1944., broj 4016-1944., kojom saobćuje, da je svaki poslodavac dužan prije razrješenja radnog odnosa sa svojim posloprimcima zatražiti dozvolu Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu, koja će se dozvola izdati tek kad bude podpisana po posloprimačkoj i poslodavačkoj postrojbi u dotičnom mjestu. Radi pojednostavnjenja postupka preporuča se da poslodavac takovu molbu još prije podnašanja Ministarstvu dade na podpis spomenutim postrojbama. Upozoruje se, da se ne će davati dozvole u slučajevima, u kojima posloprimci nakon razrješenja radnog odnosa ne bi imali mogućnost da se zaposle u drugom poduzeću istog mjesta.

Ukoliko pojedino poduzeće iz bilo kojih razloga dođe u nemogućnost poslovanja, potrebno je da uputi obrazloženu predstavku svojoj stališkoj postrjbi, pa će savezničar odnosnog saveza nastojati naći rješenje, da se takovom stanju nađe izlaz.

NADOBILJEGOVANJE DEKRETA. Ministarstvo državne riznice saobćilo je na predstavku ove komore svojim dopisom od 24. listopada 1944. broj 15008-III-1944., da se rok za nadobiljegovanje dekreta, koji je iztekao 28. rujna 1944., ne će produljivati, jer da svakoj stranci, koja nije u propisanom roku mogla udovoljiti zakonskoj dužnosti, ostaje mogućnost pružiti dokaz da je bila spriečena u smislu propisa Zakona o upravnom postupku, u kojem slučaju ne će snositi ni kazne radi nepravodobnog nadobiljegovanja.

ZIMSKA POMOĆ 1944.-1945. Hrvatski savez slobodnih zvanja obaviestio je svojim dopisom od 10. studenoga 1944. broj 258-1944., ovu komoru o okružnici Predsjedničtva Vlade u pogledu sabiranja za »Pomoć«. Tom okružnicom pozvani su svi članovi Glavnog saveza staliških i drugih postrojbi, da se i oni pridruže akciji državnih službenika davanjem stalnih mjesečnih priloga »Pomoći« za razdoblje od 5. studenoga 1944. do 25. ožujka 1945. Predpostavlja se u spomenutoj okružnici, da će svi članovi posve dobrovoljno i bez svake prisile odrediti svoj stalni mjesečni prilog za »Pomoć« u granicama svojih mogućnosti (»na pr. pol posto mjesečne zarade«), te isti saobćiti i uplatiti kod ove komore.

ROKOVI I POŠTANSKI SAOBRAĆAJ. Povodom predstavke ove komore usliedila je obaviest Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja od 6. studenoga 1944. broj 39218-1944., da svi poštanski uredi, koji redovito posluju, primaju na odpremu preporučene pošiljke, a dostavno područje onih ureda, koji su privremeno zatvoreni, pripojeno je najbližim poštanskim uredima, koji redovno posluju. Ukoliko neki poštanski ured, koji redovno posluje, odbija preuzimanje pošiljaka uz preporučeno rukovanje, umoljava se priobćiti Ministarstvu prometa, Glavnom ravnateljstvu za poštu, brzojav i brzoglas.

PRIJAVA SLOBODNIH PROSTORIJA U ZAGREBU. Hrvatski savez slobodnih zvanja dostavio je ovoj komori okružnicu Glavnog saveza staliških i drugih postrojbi od 26. listopada 1944. broj 3837-1944., kojom poziva da iz kruga svog članstva prikupi sve podatke o razpoloživim prostorijama za stanovanje osoba za smještaj ureda i slično, koje bi prostorije bile postepeno stavljene na razpolaganje Uredu za nastanjivanje radi smještaja vojske, državnih službenika i ostalih za smještaj potrebnih osoba, a sve to zato, da bi se u pogledu smještaja ovakovih osoba stvorilo što je moguće manje nezadovoljstva, nepravdi i prigovora, a da bi se moglo prestati sa dosadašnjom praksom oduzimanja onih prostorija do kojih Ured za nastanjivanje dođe putem pojedinačnih prijava. — Povodom toga pozivaju se g. g. članovi, da odmah saobće ovoj komori svoje slobodne prostorije, ukoliko s njima razpolažu.

UPISAN u imenik odvjetnika nakon objave u broju 10-1944. »Mjesečnika«: Štefanić Stjepan, sudac u m., danom 20. X. 1944. u Zagrebu.

UPISANI u imenik odvjetničkih perovođa:

Rotkvić Milivoj, svršeni pravnik, danom 9. X. 1944. kod dra. Ante Pavlovića u Zagrebu,

Mavar Milovan, odvj. perovođa, danom 14. X. 1944. u pisarni dra. Antuna Večeka u Varaždinu.

PREUZIMATELJEM Magdiću dru. Anti, Varaždin, mjesto Josipa Vučevića imenovan dr. Zvonimir Vargović, Varaždin.

Ulasnik i izdavač: HRVATSKO PRAVNIČKO DRUŽTVO u Zagrebu. Predstavnik njegov predsjednik prof. dr. EDO LOURIĆ, Zagreb, Jurjevska ul. 51. — Odgovorni urednik Dr. IVO POLITEO, Zagreb, Svačićev trg 4. — Uredničtvo i uprava Zagreb, Svačićev trg 4. — Odpravničtvo: Tiskara MERKANTILE (Sedmak i Jutriša), Zagreb, Ilica 35, gdje se list i tiska. — Za tiskaru odgovara Uj. Sedmak, Ilica 35. Tiskanje i razpačavanje dopušteni odlukom Državnog tužiteljstva u Zagrebu od 30. VIII. 1941, Kns 228-1935. rješenjem ministarstva narodne prosvjete od 24. X. 1942, broj 2695-42 i odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda od 30. X. 1942. broj 16771/42-II-O-1285/42.

Po §-u 4. pravila

HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

Kao pravi članovi mogu družtvu pristupiti samo oni, koji su absolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su sudci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . Kn 800.—

ako su odvjetnici i uobće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . Kn 920.—

Tko istom pristupa družtvu kao član, plaća osim toga upisninu od Kn 20.— jednom za uviek.

Prijava za pristup u družtvo šalje se tajničtvu Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču družtva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uobće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga družtva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — 35515.

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« bezplatno. Nečlanovi plaćaju u ime predplate godišnje Kn 920; đaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu predplatu od Kn 800.—

Pojedini broj stoji Kn 100.—

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajničtvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredničtvo »Mjesečnika« također na istu adresu.